

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií – oddělení skandinavistiky

Diplomová práce

Jitka Herčíková

„Kdysi jsem věřil, že mě miluješ...“

Komentovaný výbor manželské korespondence Augusta Strindberga

„There was a time when I believed You loved me...“

Commented selection of August Strindberg's spousal correspondence

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především PhDr. Dagmar Hartlové, bez jejíchž cenných rad, podnětných a motivujících konzultací a osobní podpory by tato práce nikdy nevznikla. Neméně děkuji Prof. Mgr. Martinu Humpálovi, Ph.D. za to, že se vedení mojí diplomové práce ujal, a celému oddělení skandinavistiky za trpělivost a vstřícnost. Zvláštní poděkování pak patří Mgr. Blance Čínátlové, Ph.D. z katedry komparatistiky, protože právě její seminář *Milostný diskurz – jazyk bolesti, vášně a samoty* se mi při psaní stal v mnohém inspirací a zdrojem důležitých poznatků o korespondenci Franze Kafky. Díky náleží též Mgr. Silvii Nedvědové za odvalu, kterou mi dodávala, a v neposlední řadě děkuji i své rodině za to, že mi nedovolila práci nedokončit.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 12. 2016

Jitka Herčíková

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl přiblížit literární aspekty korespondence Augusta Strindberga, s důrazem na milostné dopisy určené jeho první a třetí manželce, Siri von Essen a Harriet Bosse. Ucelenější překlad Strindbergových dopisů do češtiny dosud nevznikl, přestože jde, přinejmenším co do objemu, o nejrozsáhlejší část Strindbergova díla. Překlad jeho korespondence by mohl nejen zmírnit jeho obraz jako nenávistného misogyny v českém literárněvědném prostředí, ale především přinést nové impulzy k interpretaci Strindbergových dramát a inspirovat i jejich častější výskyt na českých jevištích. V první, teoretické části je přiblížena literární podstata milostného dopisu a možnosti jeho čtení jako epistolárního románu, mimoto se poukazuje na podobnost Strindbergova vyjadřování se středověkými trubadúry; ve druhé části jsou představeny vybrané dopisy z korespondence, opatřené shrnujícím komentářem.

Abstract

The goal of this Master's Thesis is to bring out the literary aspects of August Strindberg's correspondence, with an emphasis on the love letters to his first and third wives, Siri von Essen and Harriet Bosse. A complete translation of Strindberg's letters into Czech is still lacking, even though this is, by volume, the greatest part of his work. A translation of his correspondence might alleviate his image as a spiteful misogynist in the Czech literary sciences, and above all may yield a new impulse to interpret Strindberg's dramas and may even inspire their more frequent presence on the Czech stage. In the first, theoretical part of this work, the literary nature of the love letter is described, along with the possibility of reading it as an epistolary novel; the similarity of Strindberg's expressive style to that of mediaeval troubadours is pointed out. In the second part, select passages of the correspondence are introduced with an exegetic commentary.

Klíčová slova

August Strindberg, Siri von Essen, Harriet Bosse, milostný dopis, korespondence, misogynie

Keywords

August Strindberg, Siri von Essen, Harriet Bosse, love letter, correspondence, misogyny

Obsah

1	Úvod.....	10
1.1	Strindberg a Kafka.....	12
1.2	Souborné vydání korespondence Augusta Strindberga	14
1.3	Metodické členění diplomové práce.....	15
2	Díky za Váš dopis – milostná korespondence a její čtení.....	16
2.1	Milostný dopis	17
2.2	Milostná hra.....	18
2.3	Řeč milostného dopisu.....	21
2.4	Čas milostného dopisu.....	24
2.5	Prostor milostného dopisu	25
2.6	Čtenář milostné korespondence.....	26
3	Strindberg jako trubadúr moderní doby.....	30
4	Mýtus o autorovi	34
5	Korespondence.....	37
5.1	August Strindberg a Siri von Essen, životopisná poznámka	37
5.1.1	Dopis č. 93.....	41
5.1.2	Dopis č. 123.....	50
5.1.3	Dopis č. 131.....	52
5.1.4	Dopis č. 140.....	59
5.1.5	Dopis č. 150.....	61
5.1.6	Dopis č. 154.....	65
5.1.7	Dopis č. 161.....	67
5.1.8	Dopis č. 207.....	69
5.1.9	Dopis č. 208.....	71
5.1.10	Dopis č. 434.....	72
5.1.11	Dopis č. 1834.....	74
5.1.12	Dopis č. 2065.....	75
5.1.13	Dopis č. 2510.....	76
5.2	Komentář k vybraným dopisům	77
6	August Strindberg a Harriet Bosse, životopisná poznámka.....	79

6.1	Dopis č. 4480.....	83
6.2	Dopis č. 4494.....	84
6.3	Dopis č. 4528.....	85
6.4	Dopis č. 4529.....	86
6.5	Dopis č. 4555.....	87
6.6	Dopis č. 4563.....	88
6.7	Dopis č. 4590.....	90
6.8	Dopis č. 4616.....	91
6.9	Dopis č. 4621.....	94
6.10	Dopis č. 4646.....	96
6.11	Dopis č. 4968.....	98
6.12	Dopis č. 5046.....	99
6.13	Dopis č. 5213.....	100
6.14	Dopis č. 5223.....	102
6.15	Dopis č. 5274.....	103
6.16	Dopis č. 5541.....	104
6.17	Dopis č. 5854.....	105
6.18	Dopis č. 5918.....	106
6.19	Komentář k vybraným dopisům.....	107
7	Závěr.....	109
8	Seznam literatury.....	110

1 Úvod

Zda čist, či nečist díla literárních velikánů s přihlédnutím k jejich biografii, je klasické interpretační dilema. Obzvláště silně tato otázka vyvstává v případě autorů s natolik strhujícím osobním příběhem, až hrozí, že buď upozadí, nebo pozmění pohled na dílo samotné.

Jedním z autorů stojících v ohnisku tohoto interpretačního střetu je August Strindberg (1849–1912). Přestože současná literární věda od striktního oddělování jeho osobního života a literárního díla ustupuje, v českém kontextu se dialog na toto téma pozastavil. Strindberg je chápán stále velice dualisticky: jako geniální dramatik a zároveň problematický šílenec. V *Moderních skandinávských literaturách* (Humpál – Kadečková – Parente-Čapkova 2006: 66–67) je popsán jako „jedna z nejkontroverznějších postav švédské literární historie“, což je dále rozvedeno v následujícím citátu:

„Ve veřejném i soukromém životě byl v mnoha ohledech nesnesitelná osoba. [...] V osobní rovině to byl člověk, který většině lidí, s nimiž přišel do styku, dříve či později ublížil; postupně tak od sebe dokázal odehnat téměř všechny přátele. Jeho psychika byla více než labilní: byl nesmírně přecitlivělý a podle všeho duševně nemocný; v několika životních údobí trpěl paranoiou a silnou úzkostí a v jednu dobu byl podle všeho skutečně na pokraji šílenství.“

V citovaném díle (75–76) je obzvláštní důraz kladen na období tzv. krize inferna, kdy se Strindberg více než literatuře věnoval vědě, prodělal hlubokou duševní krizi, z níž nakonec vyšel duchovně i autorsky obrozen, což vyústilo v zásadní tvůrčí předěl.

Slovník severských spisovatelů (Hartlová 2004: 460–464) sice nezmiňuje Strindbergův duševní stav, ale význam krize inferna vyzdvihuje taktéž:

„Na delší dobu zcela opustil lit, a pokusil se prosadit v oblasti přírodních věd, především v chemii [...], a když nedosáhl očekávaného uznání, obrátil se k alchymii a okultismu. [...] Následně prodělal radikální názorový přerod: z dřívějšího ateisty a materialisty se změnil v člověka hluboce věřícího, hledajícího odpověď na zásadní existenciální tázání v Boží existenci a swedenborgovském mysticismu.“

Stejně nesmlouvavě přistupuje k dělení Strindbergovy tvorby i teatrologie. Zdeněk Hořínek (1995: 13–28) v *Cestách moderního dramatu* rovněž zdůrazňuje krizi inferna jako zlomové období, které do tvůrce dramatu přináší motivy viny a pokání. Mnohem podstatnější je však Hořínkova důrazná pobídka, aby se čtenář při interpretaci dramatu nenechal ovlivnit Strindbergovým životopisem:

„Poznatky vytěžené z autobiografií (včetně korespondence) a z biografických zpráv skýtají sice bohatý a efektní materiál pro psychologii a psychopatologii autora, ale smysl a význam jeho dramatického díla nedovoleně redukuje. Strindbergovo umění dramatu znamená v kontextu moderního divadla mnohem více než pouhou dialogizovanou ilustraci jeho osobních problémů, rozporů a komplexů.“

Nakolik se dá plně ztotožnit s názorem, že Strindbergovo drama neslouží jako materiál pro zkoumání autobiografických prvků, je se stejnou intenzitou zároveň možné odmítnout nabádání ke striktnímu oddělení autorova tvůrčího a osobního světa. Hořínek explicitně zmiňuje korespondenci jako autobiografický zdroj, jejíž je potřeba odmítnout. Smyslem této práce je však poukázat na skutečnost, že právě díky důkladné četbě Strindbergovy korespondence je možné nahlížet na vývoj jeho umělecké tvorby i bez nekompromisního dělení na období „před krizí inferna a po ní“ a zároveň také zmírnit, či dokonce vyvrátit, nejznámější zažitá mýty o jeho osobě, a to především jeho misogynství a nenávistný postoj k ženám.

Snažit se obsáhnout a charakterizovat veškerou dochovanou korespondenci Augusta Strindberga je v rámci diplomové práce vlastně nereálný úkol. Souborné kritické vydání se sestává z dvaceti svazků a dvou dodatků, dohromady jde o tisíce dopisů.¹ Probrat se celou korespondencí ovšem vyžaduje značné úsilí. První známý dopis Augusta Strindberga pochází z 11. srpna roku 1858, kdy posílá rodičům pozdrav z prázdnin. Poslední záznam, zařazený ve 20. svazku korespondence, je opatřen pořadovým číslem 8112; jde o telegram z 3. května 1912, určený švédskému levicovému politickému aktivistovi a spisovateli Fredriku Strömovi, a obsahuje prosté sdělení: *„August Strindberg děkuje.“* Působivější závěr by si Strindberg snad ani nemohl přát. Za to však podstatnou měrou vděčí citlivému uspořádání souborného vydání.

---

¹ Dosud jich bylo objeveno a uveřejněno více než 10 tisíc. Dá se ovšem předpokládat, že stále nebyly nalezeny všechny originály. Björn Meidal ze Strindbergovy společnosti odhaduje, že se korespondence může v budoucnu rozšířit o stovky nových nálezů.

Tato práce si proto neklade za cíl prozkoumat všechna zákoutí Strindbergovy korespondence, ale zaměří se pouze na jeden vybraný výsek: manželskou korespondenci s první a třetí ženou, Siri von Essen a Harriet Bosse. Korespondence s manželkami se totiž od té ostatní zásadně odlišuje. Strindberg se v ní ukazuje v poměrně neznámém světle; dopisy určené Siri von Essen překvapují svou afektovanou naléhavostí, zatímco ty určené Harriet Bosse jsou naopak nečekaně subtilní a křehké. Obojí pak významně narušují mýtus o Strindbergově nenávisti k ženám.

Přestože byl Strindberg ženatý celkem třikrát, bylo v rámci diplomové práce nezbytné zohlednit jazyk dopisů. Korespondence s druhou manželkou, Fridou Uhlovou, je sice součástí souborného vydání dopisů, probíhala však francouzsky a německy, což je hlavním důvodem, proč tyto dopisy nebyly zařazeny do diplomové práce. Pro případné vydání Strindbergovy manželské korespondence do češtiny by však neměla zůstat opomenuta.

1.1 Strindberg a Kafka

Jako inspirace a vzor této práci posloužil náhled na korespondenci jiného literáta, Franze Kafky. Se Strindbergem mají mnoho společného, avšak nejdůležitějším styčným znakem je právě přístup ke psaní dopisů. Protože se Kafkovo literární dílo dochovalo ve fragmentární podobě, jsou jeho deníky a dopisy vlastně nejucelenějším souborem textů, které má čtenář dnes k dispozici. Zatímco Strindbergova korespondence nebyla dosud do češtiny přeložena, Kafkovy deníky i dopisy se pro svou literárnost v našem prostředí natolik etablovaly, že jsou často vnímány a čteny jako rovnocenná součást Kafkova literárního odkazu, a ne jako doplňkové texty z okrajového žánru memoárové literatury.

K tomuto posunu velikou měrou přispěl britsko-rakouský nositel Nobelovy ceny za literaturu, Elias Canetti. Ve svém eseji *Druhý proces* (Canetti 2004) na pozadí Kafkovy korespondence se snoubenkou Felicí Bauerovou nabízí přesvědčivou interpretaci románu *Proces*. Z dopisů a deníků skládá dohromady obraz Kafkova problematického vztahu se snoubenkou, nacházejí paralelu mezi dvěma traumatickými momenty jejich partnerství (zasnoubení a jeho následné zrušení) se zatčením a soudním procesem Josefa K.

Je-li možné číst Kafkovu korespondenci s Bauerovou jako skrytý druhý proces, odehrávající se na pozadí slavného románu, platí to i v opačném směru a dopisy lze číst zároveň jako epistolární román. Kafka totiž nikdy neopouští svou přirozenou polohu spisovatele a nápadná literárnost a jazyková podoba s jeho povídkami a románovými texty vybízí k tomu, aby dopisy nebyly posuzovány jako zcela samostatný a oddělený žánr. Nakladatelství Franze Kafky ostatně zahrnuje Kafkovy deníky i čtyři výběry z korespondence (*Dopisy Felici*, *Dopisy Mileně*, *Dopisy rodině* a *Dopisy přátelům a jiná korespondence*) do třináctidílné edice souborného díla Franze Kafky, vydávané v Praze v letech 1997–2007.

Podobnost korespondencí obou autorů je natolik důrazná, až se nabízí otázka, zda by se stejné pozornosti nemohlo dostat i Strindbergovým dopisům. Oba autory spojuje již zmíněná literárnost psaného jazyka. Stejně jako u Kafky platí i u Strindberga, že určité věty, či dokonce celé pasáže by se snadno daly vložit do románových či dramatických textů, a naopak. Oba se také nechávají psaním dopisů inspirovat ke tvorbě, psaní se jim stává podnětem k dalšímu psaní. Nápadnou shodu můžeme najít rovněž mezi adresáty. Ač povahově zcela odlišní, oba se stejnou vervou píšou svým dvěma osudovým ženám, Franz Kafka se enigmaticky vyznává Felici Bauerové a Mileně Jesenské, August Strindberg píše vášnivé listy Siri von Essen a mystická vyznání Harriet Bosse.

Třebaže byla do Kafkova souborného díla zařazena také jeho korespondence a deníkové záznamy, nedošlo k žádnému otřesu ve vnímání Kafkova literárního díla; naopak se ukázalo, že právě tyto memoárové zdroje slouží jako prostředek k odkrytí interpretačních souvislostí a poskytují velice autentický čtenářský zážitek. Jak se zdá, literární věda biografické čtení Kafky přijímá. Strindberg je naopak zásadně dělen, ať už na soukromou osobu a veřejného autora, či uměleckého génia a nevyrovnaného šilence, či společenského novátora a odpůrce žen. Naší intencí je zpřístupněním jeho korespondence docílit zmírnění stigmatizovaného biografického čtení a vyvrácení mnohých spekulací, dále poukázat na paradox tohoto dualismu a v neposlední řadě snad též inspirovat nové interpretace a tím ulehčit Strindbergovu cestu na česká jeviště.

1.2 Souborné vydání korespondence Augusta Strindberga

Na úvod je třeba stručně představit kritické vydání sebrané Strindbergovy korespondence ve Švédsku. Toto shrnutí vychází z předmluv Torstena Ekelunda a Björna Meidala a z Meidalova článku „*August Strindbergs brev 1858–1912*“²

Vydáním dvou svazků dodatků ke dvacetisvazkové edici korespondence završila Strindbergova společnost (*Strindbergssällskapet*) svou práci na jejím uspořádání po více než padesáti letech. To byl ostatně i jeden z hlavních cílů, kvůli kterým v roce 1948 vznikla.

Profesor Björn Meidal však v úvodu k *Dodatku*m (Meidal 2001: 5) upřesňuje, že přípravy k uspořádání dopisů začaly ještě za autorova života, když přichystal seznam svých adresátů. Strindberg sice na sklonku života se zpřístupněním své korespondence pro veřejnost váhal, ale jak si v úvodu k úvodnímu svazku *Dopisy I. (Brev I.)* všimá profesor Martin Lamm (1948: VIII), nebyly jeho pochybnosti natolik silné, aby polevil v úsilí po sobě zanechat korespondenci v co nejkompletnějším stavu, například tím, že se mezi svými přáteli pídil po originálech svých listů. Uspořádání korespondence se ujali členové Strindbergovy společnosti, nejprve v čele s Torstenem Eklundem, jenž zaštiťoval veškeré redakční práce od roku 1948 a stál za vznikem prvních čtrnácti svazků. Po Eklundově smrti roku 1982 nastala ve vydávání dopisů odmlka, než se vedoucí role ujal Björn Meidal. V rozmezí let 1989–1996 bylo zkompletováno všech 20 svazků, v roce 2001 pak přibyly ještě dvojce *Dodatky*. V roce 2014, při příležitosti zpřístupnění kompletní Strindbergovy korespondence v elektronické podobě na internetu, Meidal uvedl, že disponuje dalšími zhruba 150 nově objevenými dopisy, jež by chtěl v dohlední době přichystat k vydání pod názvem *Dozvuky (Efterslättter)*.

Dopisy byly vydávány v chronologickém pořadí a zachovaly stejnou podobu originálu. Do výboru nebyly podle redakční poznámky zařazeny listy postrádající obsahový či literární význam, ponejvíce se jedná o čistě obchodní korespondenci. Kolik dopisů bylo však dohromady vynecháno, ve výboru uvedeno není, ani seznam jejich adresátů.

Pro porozumění Strindbergovým dopisům je zásadní obsáhlý a důkladný poznámkový aparát, kterým je edice opatřena. Všechna nejasná místa jsou doplněna vysvětlujícími komentáři.

---

² Citováno v listopadu 2016: <http://litteraturbanken.se/#!/presentationer/specialomraden/SSK.html>

Nejčastěji se jedná o historický a společenský kontext, jako například Strindbergův vztah k adresátovi, ale také o matoucí a době podléhající realie.

1.3 Metodické členění diplomové práce

Diplomová práce se skládá ze dvou částí. V té první se podrobněji zaměříme především na specifické znaky milostné korespondence a jejího čtení prizmatem epistolárního románu, obsahem druhé, stěžejní části je překlad vybraných dopisů ze Strindbergovy manželské korespondence, doplněný o krátký shrnující komentář. Tento komentář však není historického, společenského ani jazykového zaměření, v souladu se zaměřením práce je jejich účelem poukázat na konkrétní literární znaky.

Překlady korespondence vznikaly na základě originálních předloh ze souborného vydání korespondence, s občasným přihlédnutím k doplňujícím zdrojům, jako například ke Strindbergovu epistolárnímu románu *On a Ona (Han och hon)*, vydanému v roce 1996, výboru Björna Meidala a Carla Olofa Johanssona *Ett år – ett liv i brev* (Meidal – Johansson 1999) a k výboru z dopisů *Strindbergs brev till Harriet Bosse* (Lamm 1932). V roce 2014 byla kompletní Strindbergova korespondence uveřejněna na internetové stránce *Litteraturbanken*. Jde o elektronickou verzi knižního vydání, pro čtenáře je k dispozici ve formě faksimile.

2 Díky za Váš dopis – milostná korespondence a její čtení

Způsobů, jakým je možné rozdělit Strindbergovu korespondenci, je mnoho. Lze ji kategorizovat chronologicky, podle jazyka či typu dopisu, dokonce i podle jeho druhu; Strindberg totiž nepsal jen na dopisní papír, ale posílal také pohlednice, korespondenční lístky, vizitky, a dokonce i listy z rukopisů; obvykle dobře zvažoval, co zvolit kterému z adresátů. Nejsnazším řešením je oddělit od sebe skupiny jednotlivých adresátů. Avšak vzhledem k tomu, že valná většina příjemců byli muži, bylo by rozdělení podle pohlaví velice nevyrovnané. Vhodnější je proto od sebe odlišit dopisy určené rodině, přátelům a nepřátelům (se zvláštní pozorností věnovanou adresátům jednosměrně přestupujícím z druhé skupiny do třetí) a v neposlední řadě dopisy milostné, kterými se budeme zabývat v této práci. Tuto kategorii by bylo možné nazvat také jako dopisy manželkám, ostatní ojedinelé dámské adresátky jsou převážně rodinné příslušnice či spadají do přátelské kategorie.³ Strindberg byl ženatý celkem třikrát, ale jen se dvěma ze svých manželek si dopisoval ve švédštině. Byly to Siri von Essen a Harriet Bosse. Obě dvě měly zásadní roli nejen ve Strindbergově osobním, ale i tvůrčím životě, a právě na tyto dvě adresátky se v této práci zaměříme.

Kategorie milostné korespondence se může v díle autora, jehož jméno se stalo takřka synonymem pro misogynství a nepřátelství vůči ženám, zdát poněkud překvapivá. Dokázal vůbec Strindberg, často považovaný za odpůrce žen, psát milostné dopisy? Jakou roli Strindbergova korespondence zastává v celkovém kontextu jeho literárního díla? Patří dopisy do okrajové kategorie sekundárních biografických záznamů, nebo je lze číst jako legitimní součást jeho spisovatelské činnosti? K odpovědi na tyto otázky je však nejprve nezbytné definovat, co to vlastně je milostný dopis. Co je jeho podstatou a jaká specifika by měl splňovat, se pokusíme nastínit v následující kapitole.

---

³ Výjimkou nejsou ani dopisy určené Strindbergově poslední přítelkyni Fanny Falknerové, lze však pochybovat, nakolik byl jejich vztah skutečně romantického charakteru, ačkoliv podle vzpomínek Falknerové došlo i na zasnoubení. Opravdovost tak zásadního posunu v jejich vztahu značně zpochybňuje skutečnost, že si o tom Strindberg nic nezapsal ani do Okultního deníku, ani se o události nezmínil v dopisech přátelům. Už proto, že Falknerovi žili tři roky (1907–1909) ve stejném domě jako Strindberg, není korespondence s Fanny nijak obsáhlá, převládají praktická a finanční sdělení. Milostné dopisy mezi nimi chybí. Srov. Falkner-Söderberg 1970.

2.1 Milostný dopis

Nad základním smyslem dopisu není třeba dlouze přemítat: slouží k předání informace mezi adresáty. Vlašínův *Slovník literární teorie* (Vlašín et al. 1984: 80) definuje dopis takto: „*písemné sdělení, výzva nebo dotaz, text určený obvykle jednotlivému adresátovi, kterého pisatel (odesílatel), na konci d. podepsaný, alespoň v záhlaví oslovuje. Pisatelem i adresátem může být soukromá osoba, skupina osob nebo instituce.*“ Charakter dopisu se proměňuje podle toho, za jakých okolností vzniká a o jaký typ sdělení se jedná. Vzhledem ke své literární orientaci nebude tato práce zohledňovat takové druhy dopisů, jako jsou například anonymy, otevřené dopisy oslovující instituce a ani zcela specifické náboženské epištoly; naopak se zaměří na dopisy psané konkrétním autorem známému adresátovi. Funkce dopisu jakožto literárního žánru je rovněž dobře srozumitelná – jelikož stojí na pomezí mezi literaturou a dokumentem, zastává dopis v literatuře velice konkrétní úkol: zvolením epistolárního způsobu vyprávění či vložením dopisu do jiného narativního konceptu se navozuje či zvyšuje dojem autenticity.⁴ Jak již bylo řečeno, dopisy je možné rozdělit podle jejich funkce do téměř libovolného množství kategorií: a to na soukromé, či pracovní, podle typů adresátů, příležitostí, časových období atd.; a každou z nich by bylo ještě možné dále třídit podle ústředních témat. Témata dopisů jsou však nejabstraktnějším, a proto také nejhůře uchopitelným kritériem, a zároveň je lze jen stěží aplikovat plošně na žánr jako takový. Jeden tematický okruh však nad ostatními vyniká a o jeho výlučné pozici není možné pochybovat. Jde o milostný dopis. Za jakých okolností je možné dopis označit za milostný? Je každý dopis o lásce automaticky milostným dopisem, nebo musí splňovat určité náležitosti, aby směl nést toto označení? A v čem vlastně tkví literárnost milostného dopisu, která umožňuje čtení autentických korespondencí prizmatem epistolárního románu, nebo naopak dokáže navodit dojem autentičnosti v dopisech, jejichž autory i adresáty jsou fiktivní postavy? V následující kapitole se podrobněji podíváme na tři nejdůležitější oblasti, které dopisy formují, bez ohledu na jejich příslušnost ke kategorii. Jsou to řeč, čas a prostor.

---

⁴ V případě textů předkládajících autentické záznamy ze života fiktivních postav – ať už v podobě deníků, dopisů, či kombinace obojího – bývá často tento dojem podpořen úvodní poznámkou „nezúčastněného pozorovatele“, nejčastěji smyšleného vydavatele či náhodného nálezců. Vydavatelským komentářem je opatřeno už Goethovo *Utrpení mladého Wethera*, ze severské literatury se jedná například o úvod ke Kierkegaardově *Svůdcově deníku*.

2.2 Milostná hra

Jednou z klíčových součástí milostného diskurzu je hra. Právě hra, ať už jazyková nebo v podobě činů a konání, vnáší do diskurzu dynamiku. Pokud není aspekt hry přítomen, svazek se stává předvídatelným, vypočitatelným a nudným. Milostná hra však nespadá do kategorie vyjadřovacích prostředků, ale tvoří samostatnou literární figuru právě proto, že hranice řeči dalece přesahuje – pohrává si totiž i s časem a prostorem. Co je tedy milostná hra a jaká je její úloha v milostné korespondenci?

Začněme definicí hry podle Johana Huizingy (1971: 20):

„Podle formy můžeme tedy hrou nazvat svobodné jednání, které je míněno ‚jen tak‘ a stojí mimo obyčejný život, ale které přesto může hráče plně zaujmout, k němuž se dále nepřipíná další hazardní zájem a jímž se nedosahuje žádného užitku, které se uskutečňuje ve zvlášť určeném čase a zvlášť určeném prostoru, které probíhá podle řádně určených pravidel a vyvolává v život společenské skupiny, které se rády obklopují tajemstvím, nebo které se vymaňují z obyčejného světa tím, že se přestrojí za jiné.“

Ačkoliv milostná hra této definici v mnohém odpovídá (např. obklopení se tajemstvím, vyvolání pocitu zvláštního času a prostoru a zároveň stav jisté výlučnosti „hráčů“), je z ní zároveň vyřazena tím, že Huizinga odmítá uznat hrou činnost, která by vedla k zisku a obohacení. Mnohem bližší se tak zdá být pojetí hry Rogera Cailloise (1998: 25). Nejprve si všímá hry obklopené tajemstvím:

„[...] Hra je téměř vždy spektakulární, ne-li ostentativní. Tajemství, záhada, obecně vzato maska se sice nabízejí pro herní aktivity, ale musíme nutně dodat, že tyto aktivity probíhají nutně na úkor tajemství a tajemna. Předvádějí ho totiž, zveřejňují a určitým způsobem ho tak marní. Zkrátka mají sklon zneškodnit tajemství v samém jádru. [...] Vše, co má povahu záhady nebo přeludu, je hře blízké; prvek fikce a zábavy však musí převažovat, aby se jednalo o hru – záhada nesmí být předmětem uctívání a přeludnost počátkem nebo znakem metamorfózy či posedlosti.“

Milostný dopis, ač zdánlivě obklopen (listovním) tajemstvím, však zároveň tajemno narušuje tím, že milostná vyznání zhmotní a stvoří o nich záznam. Součástí milostné hry se pak snadno může stát i záporná postava protivníka či narušitele, který předávce dopisů brání, schovává je, či

dokonce pálí. Milenci pak musí hledat nové cesty, jak docílit toho, aby se list dostal ke svému adresátovi.⁵

Caillois (1998: 27) reaguje i na Huizingovo přesvědčení, že hazardní hry vlastně hrou v pravém slova smyslu nejsou. Upozorňuje, že Huizinga vylučuje ze hry všechny činnosti, kde rozhoduje náhoda a zároveň jsou hrami o peníze. Ale právě to je druh hry, kterému se ta milostná podobá. Milostná hra totiž není ve své podstatě soutěživá, i když se často stává, že se jí účastní více než dva hráči. Jejím cílem je se obohatit, iniciátor hry se pro sebe snaží získat objekt svého zájmu, a využívá k tomu nejrůznějších prostředků, například dopisů; zároveň má na průběh milostné hry určující vliv náhoda v podobě nepředvídatelnosti a nečekaných zvrátů okolností:

„Je jistě mnohem obtížnější odhalit kulturně stimulující momenty u hazardních her než u her soutěživých. [...] A navíc, nevezmeme-li je v úvahu, vyústí to právě v definici hry, která bude dávat na srozuměnou, že hra nezahrnuje žádný hmotný zájem. [...] V některých projevech je však hra extrémně lukrativní anebo ruinující a je určena, aby právě takovou byla. A nezáleží na tom, že tato její vlastnost jde ruku v ruce se skutečností, že hra, dokonce i hra o peníze, zůstává činností striktně neproduktivní. Suma výher je v nejlepším případě rovna sumě ztrát ostatních hráčů. [...] Dochází tedy k migraci majetku, nikoliv k produkci hodnot.“ (Caillois 1998: 27)

Stejně jako je tomu v případě hazardních her, není milostná hra produktivní – a to, zda pro sebe hráč získá milovanou osobu, se dá přirovnat k výhře, nebo prohře například peněžní sumy, jako to dokládá i výše uvedený citát.

Hra milostného dopisu má však poněkud omezený prostor neboli hrací pole. Nepopsaný list ze všeho nejvíce připomíná šachovnici před začátkem nové partie. Oba korespondenti čekají na svůj tah. Aby bylo možné vyhrát, je potřeba určitá míra plánování a strategie. Přílišná spontaneita, čili psaní pod vlivem afektů, nastoluje chaos a nesystematické přeskakování mezi tématy je nepřehledné. Každý odeslaný dopis představuje další tah.

Všechny hry lze však hrát i proti stanoveným pravidlům. Neznamená to nutně porušení pořadí, v rámci jednoho „tahu“ může odesílatel vyslat k adresátovi vlastně libovolný počet dopisů, dokud

---

⁵ Nejedná se jen o příklad abstraktní literární postavy, dodávající epistolárním románům na napětí a přispívající k dramatické zápletce. Strindberg se musel se skutečným protivníkem, tetičkou Siri von Essen, vypořádat v době, kdy se pokoušela zamezit nevhodné korespondenci mezi milenci a dopisy určené své neteři schovávala, možná dokonce pálila. O problému se zmiňuje v dopise č. 158 ze 14. května 1876.

sám nenabude dojmu, že již řekl vše podstatné. Falešná hra v dopise znamená především pokřivenou řeč, která umožňuje autorovi dopisu lhát.⁶ V případě, že se dopouští lži za účelem ulehčit si cestu k vítězství, porušuje pravidla. Falešné hry se dopouští i Strindberg. Jak si všímá literární historik Olov Lagercranz, v době, kdy je Strindberg již zamilován do Siri von Essen, ale vzhledem k jejímu manželství se nemůže z lásky vyznat přímo, snaží se v ní alespoň vzbudit žárlivost tím, že se Wrangelovým svěřuje, jak hluboce miluje Inu Forsténovou. Do dopisu Carlu Wrangelovi se vyzná: „*Naše duše spolu srostly. Každičká věc v mém pokoji je tam pro ni, na vybraném místě tak, aby lahodila její duši, jež zde přebývá. Pečoval jsem o květiny, a šípková růže, ta maličká se dvěma trny, která vykvetla jako první ze sedmi, nesla květ, který si vetkla do vlasů. [...] Nazval jsem ji Kristem seslaným na zem, aby spasil hříšníka.*“⁷ S mnoha variacemi na týž motiv – Strindberg se cítí být se Siri srostlý a přirovnává ji k postavě spasitele či anděla, přicházejícího na svět kvůli záchranu jeho duše – se setkáme v pozdějších, otevřeně milostných dopisech.

Otázkou je, zda je možné za porušení pravidel milostné korespondence považovat skutečnost, že Strindberg výběr dopisů se Siri vydal knižně. Nezařadil do něj jen dopisy vlastní, ale i ty, jejichž autorkou byla Siri. V roce 1886, tedy devět let po svatbě, uspořádal dopisy z let 1875 a 1876 do výboru nazvaného *On a ona (Han och hon)* s podtitulem *O vývoji duše (En själs utvecklings historia)* a nabídl jej nakladatelství Bonnier, jako doplnění ke svým autobiografickým prozaickým textům. Román v dopisech, jak jej sám Strindberg označoval, byl však několikrát různými nakladateli odmítnut a poprvé se knižní podoby dočkal až po Strindbergově smrti, v roce 1919, jako součást sebraných spisů *Nationalupplagan*, svazek č. 55. Vzhledem k tomu, že jde o román složený z autentických dopisů, bylo s nimi v tomto duchu nakládáno i redakčně. Ačkoliv byly všechny Strindbergovy texty před vydáním v rámci *Nationalupplagan* pravopisně sjednoceny, v *Han och hon* zůstaly zachovány chyby v interpunkci i nesprávné dělení slov (srov. Sandberg 1996: 216–248). Strindberg sám však o vydání románu usiloval; nejenže jej vnímal jako doplnění kontextu ke čtení *Bláznovy obhajoby* a *Syna služky*, ale uvědomoval si i jeho literární kvality, a to především dopisů vlastních. Kdyby k dopisům přistupoval čistě jako k privátní a osobní záležitosti, byl by se tím dopustil snad vůbec nejzávažnějšího vykročení

---

⁶ Lhát lze dokonce i o osobě samotného autora dopisu. Klasickým literárním příkladem falešného korespondenta je Rostandův *Cyrano z Bergeracu*. Roxana miluje muže, od něhož dostává z války překrásné dopisy, a nemá tušení, že je jejich autorem právě Cyrano.

⁷ Dopis č. 108, 7. října 1875.

z herního prostoru i obecně platných pravidel korespondence, listovního tajemství. Protože však na dopisy od počátku nahlížel jako na součást širšího literárního celku a je pravděpodobné, že už při jejich psaní myslel na budoucí podobu epistolárního románu, není jejich vydání nijak překvapivým krokem.

2.3 Řeč milostného dopisu

Roland Barthes (2007: 191) ve *Fragmentech milostného diskurzu* charakterizuje milostný dopis takto: „*Figura týkající se speciální dialektiky milostného dopisu, zároveň prázdná (kódovaná) a expresivní (zatížená snahou vyznačit touhu.)*“

Podle Barthes je pro milostný dopis určující dialektičnost: sám ji spatřuje v zároveň platné expresivitě a prázdnotě řeči, ale dialektika je pro milostný dopis nezbytná již na mnohem fundamentálnější rovině. Aby mohl být dopis považován za milostný, potřebuje jak svého autora, tak adresáta. Pokud by autor v dopise vyznával své city, aniž by měl na mysli konkrétní osobu (či by snad myslel na osobu vysněnou nebo zemřelou, tedy takovou, která nikdy nebude schopna jeho city opětovat), ocitl by se rázem v žánru deníku, milostné poezie či elegie. Všechny takovéto odbočky jsou díky flexibilitě dopisu samozřejmě možné, nicméně převažují-li, nejedná se už o milostný dopis.

Barthes dále na příkladu slavných dopisů Werthera Charlottě pojmenovává vnitřní postup milostného dopisu: „*1. Jaká radost myslet na Vás!; 2. Jsem zde uprostřed velkého světa a bez Vás se cítím zcela osamocen; 3. Potkal jsem někoho [...], kdo se Vám podobá a s kým mohu mluvit o Vás; 4. Přál bych si, abychom se znovu setkali.*“ Všechny Barthesem stanovené body jsou vlastně variací na tutéž informaci: myslím na Vás. Ačkoliv se uvedený vzor v žádném případě nedá považovat za univerzální, vyvstává z něj velmi podstatná informace, která se dá obecně aplikovat na žánr milostné korespondence: Ústředním tématem milostného dopisu je vztah mezi *ty* a *já*, přesněji řečeno *já* vyznávající se z pocitů, jaké chová k *ty*. Aby dopis mohl být považován za milostný, je nezbytné, aby touto ústřední dvojicí *já a ty* byli odesílatel s adresátem. Je nepochybně možné se o lásce k milované osobě vypsát i do dopisu někomu jinému, například blízkému příteli, v takovém případě se ovšem jedná buď o svědectví, nebo zpověď.

Víme tedy, že komunikace milostného dopisu probíhá mezi autorovým já a adresátovým ty. To však k pochopení zákonitostí této specifické řeči ještě nestačí. Niklas Luhman (2002: 25–26) ve svém pojednání *Láska jako vášeň* říká:

„Každé symbolicky zobecněné médium komunikace se diferencuje s ohledem na problém zvláštního prahu. V případě média lásky tkví tento problém v navýsost osobní komunikaci samé. Navýsost osobní komunikací rozumíme takovou komunikaci, v níž se mluvčí snaží odlišit od jiných individuí. To se může dít tak, že sebe sama učiní tématem, tedy tím, že mluví sám o sobě; ale také tím, že úhelným momentem komunikace o věcných tématech učiní svůj vztah k věci. [...] Jestliže se druhý jeví jako individualita konstituující svět, je každý, koho osloví, vždy zaveden do tohoto světa, a ocitá se tedy nevyhnutelně před alternativou potvrdit či odmítnout egocentrický projekt světa druhého.“

Z toho tedy plyne, že tematizací vztahu mezi já a ty nastoluje autor dopisu intimní diskurz. Autor dopisu učiní adresáta svým důvěrníkem, který přijetím dopisu do tohoto diskurzu vstupuje. Samozřejmě má možnost dopis nepřijmout, nebo z diskurzu vystoupit, když jeho podmínky odmítne či nesplní.

Za další znak řeči milostného dopisu lze považovat také to, že pro navození intimní komunikace se autor nezaměřuje výhradně na sebe, ale právě na zmíněný Luhmanův vztah k věci, přesněji řečeno svůj vztah k adresátovi. Toho může docílit dvojnásobem: buď může popisovat své utrpení a bolest z toho, že z různých příčin nesmí být se svou láskou, anebo se vyznává ze svých citů k ní. Dokud udrží milostný diskurz, proměňuje se míra a intenzita obojího s autorem milostného dopisu. Podmínkou intimní komunikace je podle Luhmana (2002: 39) to, aby *„zúčastněné osoby byly do té míry individualizovány, že jejich chování je specificky ‚čitelné‘ pomocí difference, totiž difference podle vlastního zájmu, resp. vlastních zvyků, a toho, co se koná s ohledem na druhého anebo s ohledem na vztah k němu“*. Jestliže by dopis byl psán bez ohledu na potřeby adresáta, došlo by k opuštění žánrových hranic. Dopis, který staví autora nad adresáta, se může snadno proměnit v deníkový záznam. I deník je totiž forma korespondence, v níž obě strany dialogu reprezentuje totéž autorovo já, jde o písemný rozhovor mezi autorem a jeho vlastním záznamem. Autor deníku také cítí potřebu dialogu, ale je motivovaný touhou po sebepoznání a stvrzení vlastní identity. Na deníkový záznam, byť v podobě dopisu, však není

možné odpovědět. Dialog je totiž uzavřený. Adresát k němu nemá čím přispět a účastní se jen jako pozorovatel.

Typickou vyjadřovací formou milostného dopisu jsou tedy vyznání se z utrpení a z lásky. Zaměříme se nyní na oba způsoby podrobněji.

Pokud se autor vypisuje se z bolesti a všeho, čeho se mu nedostává, píše takový list především sám kvůli sobě a dožaduje se jím úlevy a útěchy; vypisuje se z nedostatku. Touží po klidu duše, po zapomnění či možnosti být se svou láskou, ale protože nic z toho není možné, trpí. Nejvíce ovšem touží po tom, aby byl jeho cit opětován. Hlavním poselstvím je autorova naléhavá žádost: *miluj mě*. Přesným opakem bolestného toužení je vyznání, pramenící z přemíry a nadbytku; v případě milostné řeči jde o přehršel lásky, kterou autor není schopen nést sám a musí ji sdílet s milovanou osobou. Hlavním poselstvím je naléhavá potřeba sdělit: *miluji tě*. Nejvíce zapůsobí takové vyznání, kterým se autor strefí do toho, co by chtěl jeho adresát číst. A zamilovaný adresát touží především po tom, aby sám sebe mohl pozorovat tak, jak jej vidí jeho miláček. V okamžiku vyznání se z lásky se ovšem situace zásadně promění. Vyslovené vyznání vyvolává milostný neklid, jež může utišit jedině opětované vyznání. Než – a pokud vůbec – se jej autorovi dostane, upadá do stavu milostné melancholie a toužení, rázem se totiž ocitá ve stavu milostného nedostatku.

Milostná řeč se samozřejmě nesestává pouze ze střídání toužení a vyznání. Luhman (2002: 26–27) k tomu říká: „*V lásce nejde o totální komunikaci, třebaže milujícím se to tak na počátku může zdát. [...] V tomto smyslu není východiskem, z něhož je možné chápat lásku a praktikovat ji, tematická rovina komunikace, nýbrž její kódování – zvláštní „kód“ lásky se tvoří tehdy, jakmile jsou všechny informace zdvojovány s ohledem na to, co znamenají ve všeobecném, anonymně konstruovaném světě a v našem společném světě, pro nás, to jest pro mne a pro tebe.*“ Milostný dopis může samozřejmě obsahovat i popisy zcela všedních událostí či nejrůznější úvahy, ale pokud se alespoň okrajově netýkají ústředního vztahu mezi já a ty, není možné jej považovat za milostný.

2.4 Čas milostného dopisu

Ačkoliv by se mohlo zdát, že čas milostné korespondence je čekáním na odpověď, rozhodně nelze říci, že je jeho jediným aspektem. Ohlédneme-li se za předchozí úvahou o milostné řeči a její nezbytné dualitě, můžeme si na jejím základě všimnou podobnosti, totiž že i čas milostného dopisu je dvojitý, dokonce protikladný, a to hned v několika ohledech.

Milostný čas se rozděluje na čas lásky naplněné a nenaplněné, nebo řečeno jinak: jde o čas vzpomínání a plánování. Naplněná láska, což jsou všechny okamžiky strávené s milovanou osobou, patří v okamžiku psaní milostného dopisu již do minulosti, je proto vyjadřována skrze vzpomínky. Nenaplněnou lásku symbolizuje čekání a plánování, náleží proto do času budoucího. I v případě, kdy milenci mají jen pramalou naději na setkání, mohou alespoň čekat na odpověď.

V milostné korespondenci totiž neexistuje společné sdílení stejného okamžiku. Autor touží být se svou láskou právě teď, v okamžiku psaní, což není možné. Jakmile se list dostane ke svému adresátovi, je již tato autorova touha minulostí a jediným adresátovým pojátkem s uplynulým *ted'* je dopis, kterého se při čtení dotýká. Jedním z hlavních milostných témat je právě toto míjení se v čase. Autor se pouští do psaní dopisu, protože si touží milovanou osobu zpřítomnit, ale právě tím zároveň zdůrazňuje a zesiluje fakt, že se v čase i prostoru míjejí. Zpřítomňování probíhá skrze vzpomínání, popisuje společně prožitý čas. Nejde však o nostalgickou, ale spíše melancholickou vzpomínku, autor nepropadá lítosti nad nenávratností uplynulého času. Jeho naděje spočívá v neomezené svobodě plánování nekonečného času budoucího, kdy mu bude dopřána možnost se svou láskou sdílet jedno *ted'*. Nežrídka se setkáme s tím, že autor dopisu s vyhlídkou na budoucnost operuje s nekonečným časem: dojde-li ke splnění určitých podmínek nebo vyřešení překážek, potrvá jejich spojení již navždy. Strindberg sám s otázkou společného budoucího času nakládá ještě odvažněji, ve svém psaní totiž reflektuje, že ono milostné *navěky* je konečné, neboť je ohraničeno smrtí, a proto pokud by jemu se Siri nebylo umožněno prožívat svou lásku v pozemském čase, slibuje jí svazek, který bude pokračovat i za hranicemi lidského života.

Jde tedy o čas psaní a čas čtení. V případě epistolárního románu, eventuálně autentické korespondence čtené jako literární text, je čas čtení ještě rozšířen o čas čtenáře, čas zbavený fyzického čekání na odpověď.

I zde se nabízí srovnání se žánrem deníku. Funkcí deníku je čas zastavit, konzervovat a uchovat prožitý okamžik navždy, mít možnost se k němu kdykoliv vrátet. Milostný dopis se však snaží o pravý opak, tím, že autor vyplní čekání na svého miláčka psaním dopisu, popohání jej kupředu a ukrátí tak nekonečnou dobu, která zbývá do příštího setkání.

2.5 Prostor milostného dopisu

Prostor, který od sebe odděluje korespondenty milostných dopisů, se různí. Mohou se nacházet jak v různých státech či na odlišných kontinentech, stejně tak ale mohou být zároveň ve stejném městě, a to dokonce pouhých pár ulic od sebe. Ať už je tato vzdálenost ve skutečnosti jakákoliv, vždy je pro milence nepřekonatelná. Velikou překážkou bránící v setkání milenců bývá právě čas. Pro překonání prostoru mezi milenci se ho zpravidla nedostává dost. Buď by ho cesta zabrala příliš (Franz Kafka například Felici v dopise do detailů popisuje, co všechno by musel podstoupit, aby se za ní do Německa dostal, a jak dlouho by to trvalo, takže by jim nakonec na společně strávené chvíle zbyla nanejvýš hodina), anebo je nutné tento čas věnovat něčemu jinému, například práci (Strindberg rád Siri v dopisech připomíná, že se nemohou sejít, neboť musí pracovat a musí vydržet až do okamžiku domluvené schůzky).⁸

V předchozích úvahách o řeči a čase milostné korespondence bylo již uvedeno, že jedním z hlavních motivů milostného dopisu je touha po sdílení společného prostoru v přítomném okamžiku. Z objektivních příčin to však není možné a jediným svědkem a pojítkem uplynulého a přítomného času toužení je list, který adresát drží v ruce. Právě přes fyzický dotek dochází ke značnému otělesnění dopisu, adresát jej k sobě tiskne s touhou pocítit blízkost svého miláčka, dopis v adresátových rukou přijímá zástupnou úlohu za svého autora.

Milostné dopisy mnohdy nesou zřetelná fyzická znamení tělesnosti, jako jsou slzami rozpitá slova či vůně parfému, rozechvělý či nečitelný rukopis způsobený autorovým rozrušením, dopis může být od svírání v autorových i adresátových rukou viditelně pomačkáán. Zároveň zůstává jedním z mála doslova hmatatelných důkazů lásky. Dokud je vyznání sděleno jen vyslovením se z milostného citu, stále existuje možnost, že nebylo správně pochopeno. Vyznání v písemné podobě však adresátovi umožňuje se ve chvílích pochybností k příslušné pasáži neomezeně

---

⁸ Srov. dopis č. 146 z 15. dubna 1876.

vracet a dostává se mu tak opakovaného ujištění o jeho skutečnosti. Samozřejmě nemusí být ani písemné vyznání upřímné či vážně míněné, o jeho existenci však pochybovat nelze. Často je to právě dopis, který v sobě ukrývá první vyznání se z citů či umožňuje autorovi, aby vyslovené vyznání rozvedl a rozšířil o další doklady své zamilovanosti. To je jedna z nejliterárnějších funkcí milostné korespondence, a právě ve volnosti slova v psané podobě lze hledat jednu z příčin, proč lze i autentické korespondence číst jako epistolární román.

Tělesná podstata dopisů poskytuje také jednu z možností, jak intimní řeč korespondence ukončit a milostný diskurz odpustit. Nejjednodušší cestou je totiž dopis roztrhat. Trháním na kousky se symbolicky přetrhávají pouta mezi autorem a jeho adresátem, zároveň je dopis pozbaven nejen své funkce nositele informace, a tím, že je jeho fyzická podoba sprovazena ze světa, není nutné na něj odpovědět. Ovšem v takovém případě opustí milostný prostor pouze adresát. Pokud nedá najevo, že už odmítá mluvit stejnou řečí (odmítá pokračovat v nastoleném milostného dopisu), chápe autor jeho mlčení jen jako součást dialogu. Mlčení totiž není totéž jako odmítnutí. Adresátovo odmlčení se je vlastně jen nekonečnou podobou autorova čekání na odpověď, a to je milostné korespondenci vlastní.

2.6 Čtenář milostné korespondence

Ukázali jsme si některé aspekty nezbytné k tomu, aby bylo možné považovat dopis za milostný. Většina pojmenovaných znaků, ať už na rovině řeči, času či prostoru, se týká ústřední dvojice, autora a jeho adresáta. Zbývá však ještě vymezit úlohu pro čtenáře zvnějšku, který není do vytváření ani průběhu korespondence žádným způsobem zapojen, ale přistupuje k ní jako pozorovatel, motivován například biografickým, historickým nebo literárním zájmem, a také zodpovědět otázku, za jakých okolností může být autentická korespondence čtená jako literární text, například optikou epistolárního románu.

Jak již bylo řečeno v kapitole o významu milostné hry, Strindberg si literárních kvalit vlastní korespondence se Siri von Essen cenil natolik, že prosazoval její knižní vydání. Tato skutečnost však zároveň zpochybňuje samotnou intimitu dopisů: v případě, že by už při jejich psaní pomýšlel na možnost je zveřejnit, třebaže ještě bez konkrétních obrysů, vyvstává důležitá otázka, zda Strindberg skutečně koresponduje jako soukromá osoba, anebo nikdy neopustí svou

nejbytnější polohu spisovatele. Pokud by totiž své dopisy psal jako niternou zpověď milované ženě, zveřejněním by byl zapříčinil jejich degradaci. Ačkoliv jednou z variant, proč se k tomuto kroku odhodlal, je podle Hanse Sandberga (1996: 218) nejspíš i potřeba dokázat, že jeho manželský svazek stojí na počestných základech, mnohem silnější motivací se zdá být autorská potřeba doplnit své autobiografické texty i o autentického vypravěče z dopisů od Siri von Essen. Přestože si pravděpodobně více cenil dopisů vlastních, nepochyboval ani o literárních předpokladech mladé baronky. Svou budoucí ženu poměrně dlouhou dobu přesvědčoval, aby se vydala na dráhu spisovatelky: „*Tak tedy pište! Jako žena máte povinnost se vyjádřit k otázkám, ke kterým to muži nikdy nesvedou. Musíte poskytnout svůj náhled na hybné otázky našich životů. Vy že nemáte o čem psát? Napište vše, o čem nemluvíte nad pletením ponožek, vyjádřete to, co byste ráda řekla, když jste rozohněná, ale musíte mlčet a nemáte daleko do vybuchnutí, pište, piště to, co Vám a nikomu jinému svěří Váš muž, tajemství i tak zůstanou zachována, hleďte na vyšší cíl! Budete se proto cítit klidná za všech okolností a v každé situaci, do níž se jen dostanete, napomůžete tomu, že mu ze srdce spadnou kameny, budete schopna snášet nespravedlnost, neboť si vždy někde vzadu v hlavě uchováte myšlenku: pravda stejně jednou vyjde na povrch! Umění spočívá v tom prohlédnout neprostopupné masky a mlčet. Ticho je svaté. Co bylo vyprávěno před vynálezem papíru, je ztraceno.*“⁹ Tato ukázka není jen cenným dokladem naléhavosti, se kterou se Strindberg v otázce psaní na Siri obracel, odkrývá zároveň i jeho přístup ke zveřejňování tajemství – vše, co padá na oltář literatury, je dovoleno. Takový postoj se ovšem vylučuje s intimitou soukromého adresáta, zvláště v případě, že by jej účastníci korespondence nesdíleli. Ovšem hovoří-li pisatel i adresát stejnou řečí, byť primárně literární, je rovnováha zachována. Strindberg ze své role spisovatele nevystupuje. A totéž očekává i od své adresátky. Siri pak nevnímá výhradně jako soukromou osobu, byť v dopisech upřímně usiluje o její přízeň, ale přistupuje k ní také jako k literární postavě, kterou k nastolení intimity a udržení milostného diskurzu potřebuje. V takovém případě mezi autorem a adresátem dochází ke shodě a Siri se opravdu stává ideálním adresátem – autorovým odrazem.

Pokud si tuto souvislost čtenář uvědomí, nemusí mít nadále pocit, že při čtení korespondence vstupuje do příliš osobní sféry jako nevítaný host. Naopak přijímá nabízené pozvání. Protože Strindberg svou spisovatelskou roli neopouští, není možné ani jeho korespondenci vydělit od primárních textů a považovat ji za okrajový doplňující materiál. Zároveň se v případě literárního

---

⁹ Dopis č. 93, 25. června 1875.

čtení snáze upouští od tendencí k psychologické analýze či hodnocení, ale naopak dává vyniknout Strindbergově poetice a autorské vyspělosti. Vždyť už v jeho raných dopisech nacházíme slovní a myšlenkové obraty, které mu literární historie přiznává až po prodělání krize inferna.

Mohlo by se zdát, že v případě korespondence se třetí manželkou Harriet Bosse, toto neplatí, vzhledem k tomu, že žádné vydání románu „*On a ta třetí*“ Strindberg nechystal, což ale nutně neznamená, že by tyto dopisy považoval za soukromější či méně kvalitní. Začal se totiž zabývat otázkou, zda vůbec dovolit, aby k vydání jeho korespondence došlo.

K otázce, zda své dopisy a *Okulní deník* nabídnout k publikování, zastával velice ambivalentní postoj. Obával se, jak odhalení až nečekaně intimního obsahu zapůsobí na čtenáře, ale zároveň připouštěl, že by vydání dopisů a deníku sloužilo jako významné rozšíření jeho tvorby. Autorův názor, zda tyto texty nakonec zpřístupnit očím veřejnosti, byl velice proměnlivý; nakonec se však vyslovil proti jejich publikování, a to v dopise svému nakladateli Karlu Oscaru Bonnierovi ze 30. června 1911, když s ním domlouval náležitosti kvůli chystanému vydání svých sebraných spisů: „*Bratře Bonniere, teď v 8 hodin večer jsem ve schránce objevil Tvou obálku. Po přečtení se mi vše zdá být v pořádku; až na ty ‚neotištěné‘ texty. 1. Kdo je podle práva vlastníkem Dopisů? Odesílatel, či adresát? 2. Cožpak mohu prodat dopisy z cizích rukou? 3. Okulní deník je rozsáhlý, 1896–1908, a tak intimní, swedenborgiánsky děsivý, a pro klid lidí nebezpečný, že bude nutné jej spálit či zapečetit. 4. Rukopisy ke všem vědeckým pojednáním, poznámky, koncepty a výpočty čítají dohromady velkou skříň se 40 úložnými krabicemi, ty se zveřejnit nesmějí.*“¹⁰ Tato poznámka osvětluje, proč o zveřejnění nakonec nestál. U dopisů respektoval především práva adresátů, u deníků měl obavu, že na něj čtenáři nejsou připraveni. Jejich literární kvalitu však nijak nezpochybňuje.

Dilema za něj nakonec vyřešila sama Harriet Bosse, když z dopisů připravila v roce 1932 komentovaný výbor. Tentokrát se čtenáři dostává pozvání k účasti od adresátky. V předmluvě osvětluje, proč se nakonec rozhodla dopisy nakladateli poskytnout: „[...] *Veřejnost se domnívá, že ho má právo zkoumat a soudit. Mně, která tomu velkému muži stála po lidské stránce tak blízko, proto připadá úkol, jež nelze odmítnout – přičinit se, že obraz, který si o něm společnost vytvoří, bude co možná nejpravdivější.*“ (Lamm 1932: 11) Bosse se nakonec rozhodla uveřejnit

---

¹⁰ Dopis č. 7667, 30. června 1911.

jen dopisy od Strindberga, její vlastní do výboru zařazeny nejsou, i když jich s největší pravděpodobností měla alespoň část k dispozici. Nahradila je nakonec krátkými komentáři k jednotlivým obdobím a nejasným okolnostem jejich svazku.¹¹ V předmluvě dále cituje slova profesora Lamma: „Z dopisů jsem zcela u vytržení, a to jsem sotva dokončil jejich uspořádání. Něco takového nemá v celé Strindbergově korespondenci obdoby, a pokud vím, tak ani u jiného švédského básníka. Vzhledem k tomu, z kolika nelichotivých úhlů jej známe, přináší mi možnost poznat i tuto jeho stránku obrovskou radost.“ (ibid.)

---

¹¹ Úryvky z jejích dopisů přesto zůstaly zachovány, a to v *Okultním deníku*, kam si z nich Strindberg přepisoval a komentoval je.

3 Strindberg jako trubadúr moderní doby

Prohlásit o Augustu Strindbergovi, že je představitelem středověkého trubadúrství v moderní literatuře, se může zdát překvapivé, ale cestu k této jeho nečekané podobě otevírá právě čtení jeho korespondence manželkám, konkrétně jde o rané dopisy určené Siri von Essen.¹² Vzhledem k šíři tématu kurtoazní lásky není cílem této práce předložit hloubkovou analýzu, ale především poukázat na méně probádané aspekty ve Strindbergově tvorbě.

Abychom mohli Strindberga nazvat moderním trubadúrem, je v první řadě nezbytné nastínit definici kurtoazie. Existuje velké množství koncepcí, tou obecně nejrozšířenější je pravděpodobně domněnka, že jde o čistou podobu lásky, kterou chová rytíř k dámě, přičemž se vůči ní nachází v podřízené pozici. Historik Jacques Le Goff (1991: 329) však ve své knize *Kultura středověké Evropy* neshledává podstatu kurtoazní lásky jako „feudální“ a nepodporuje názor, že vztah mezi ženou a trubadúrem se podobá poměru mezi pánem a vazalem; naopak tvrdí, že se jedná o formu vzpoury proti sexuální morálce. Za velice podstatný aspekt kurtoazní lásky považuje její orientaci proti manželství:

„Manželství bylo privilegovanou půdou k svedení zápasu usilujícího zrevolucionarizovat nejen mravy, ale i sensibilitu. Požadovat autonomii citu, tvrdit, že mohou existovat jiné vztahy mezi pohlavím než pud, síla, prospěch a přizpůsobivost, v tom bylo něco skutečně nového.“ (Le Goff 1991: 330)

Tento kontext dále ve své práci *Fenomén dvorské lásky* rozšiřuje a o soudobé vědecké poznatky rozšiřuje Eva Svobodová (2012: 32): *„Původně nejdůležitější znaky – cizoložná povaha a nenaplněnost dvorské lásky – ustoupily do pozadí a k signifikantním kritériím se zařadila zušlechťující síla původně tělesně orientované lásky, která vede k mravnímu zdokonalení jednotlivce prostřednictvím kontempace a plnění náročných požadavků ze strany dámy. Tato láska může existovat jak v mimomanželském vztahu, a to bez ohledu na jeho naplnění, tak také mezi manželi. [...] Stálost, věrnost a upřímnost jsou pak nedílnými součástmi takového vztahu,*

---

¹² Dopisy pro třetí manželku Harriet Bosse však zřetelnější znaky dvorské lyriky nenesou. Ačkoliv nelze zpochybňovat, že Strindberg stejně silně reflektuje její fyzickou přitažlivost i povahu, je snad i pro značný věkový rozdíl situace dosti rozdílná. V období první zamilovanosti vystupuje Strindberg spíše v roli učitele, či snad zasvětilce, po uzavření sňatku se ocitá v úloze tragického hrdiny, toužícího po vyřešení složité životní situace.

zatímco fyzická krása, ač také nutný prvek dvorské lásky, musí vždy manifestovat krásu charakteru.“

Ideální láska panuje mimo manželský svazek, jde o cit, jehož prostřednictvím je možné se morálně povznést, neboť obdiv náleží nejen fyzické, ale i duchovní kráse. Nejsou to jen znaky dvorské lyriky, ale i Strindbergových milostných dopisů určených Siri von Essen. Autor se do ní zamiluje v době, kdy je vdaná za barona Carla Gustava Wrangela. Ačkoliv je zpočátku Strindbergova láska nenápadná až enigmatická, pod záminkou utužování přátelství téměř denně dochází k Wrangelovým domů a sám se například jmenuje barončiným rádcem a snaží se jí přesvědčit, aby přestala toužit po herecké dráze a raději se pod jeho vedením stala spisovatelkou (srov. Lagercrantz 2007: 89); do jeho dopisů se začínají vkrádat i odvážnější náznaky: „[...] a co je nejhorší, dokonce i ti, co mě třeba tiše milují, přestože to nikdy nesmějí vyslovit, přicházejí o své iluze a tajně si mohou vyplakat srdce nad tím, od něhož očekávali, že je i všechny utlačované bude hájit před mocnými i těmi, kdo moc ukradli, cítím se jako hluchoněmý, neb mluvit nesvedu a psát nesmím, někdy se zavřu ve svém pokoji a připadám si jako v cele, chce se mi zařvat tak silně, aby se zdi i střecha rozestoupily, mám toho tolik co vykřičet, a proto mlčím.“¹³

Zanedlouho poté vyjde napovrch, že manželství Wrangelových nefunguje, baron Wrangel sleduje vlastní milostné zájmy a od manželky očekává především to, že se bude snažit vyhnout společenskému skandálu.

Ke konkrétním znakům dvorské lásky Svobodová (2012: 23) uvádí: „Nelze pochybovat o tom, že dvorská láska je erotické povahy, je podnícena pohledem na krásnou ženu a vzbuzuje žádost. Jejím charakteristická rysem je ovšem skutečnost, že krása oné ženy není pouze tělesná, ale také vnitřní. Čím je objekt touhy mravně hodnotnější, tím je láska subjektu chvályhodnější. [...] Touha, kterou v muži vzbudí jeho vyvolená, obsahuje možnost stát se mravně lepším člověkem, ale jen tehdy, pokud není bezprostředně naplněna. Právě překážky podporující potlačení touhy byly předpokladem morálního zdokonalení. Jednalo se o prostorovou vzdálenost [...], postupné sblížení [...] – poskytnutí naděje, polibky, objetí, odevzdání se celým tělem, ale především nejrůznější úkoly, které musel muž na pokyn dámy splnit.“

---

¹³ Dopis č. 93, 25. července 1875.

Láska, kterou Strindberg k Siri cítí, je nepochybně vášnivá, je ohromen jejím vzhledem, ve své autobiograficky laděném románu *Bláznova obhajoba* ji dokonce přirovnává k antickým bohyním, ale je to právě kombinace krásy a zároveň duševní vyspělosti, kterou Strindberg na své vyvolené opěvává nejvíce, jak dobře vyplývá i z následující ukázky:

„Vy se snižujete k tomu, abyste se s ní dělila! Já z toho zešílím! Váš muž Vás ponižuje, on Vás pro tohle žádá o svolení, pod stejnou střechou, kde je i Vaše nevinné děťátko! Bože můj, to je přespříliš! Neříkejte, že jste nic nenamítla! A on mluvil dál! K čemu asi potřebuje šafrán, bylinu vyvolávající potraty!!!! Jak můžete pobývat ve stejné místnosti – není to odporné! – Chodíte ve špíně, Vy, královna se slunečným čelem, kterou tak hluboce miluji a pro kterou tak strašlivě trpím – ochuravíte z toho, Vaše křídla ztratí sílu, padnete k zemi, pokud se nepozvednete!!!! Čest! Co je to čest? Jen pouhé slovo! Ne, teď už vím, to je něco, co si vymysleli muži, aby mohli odvrhnout neodbytné ženy, které se jim omrzely. Ne, čest je něco – ale proboha není snad láska také něco, něco ještě víc, není láska víc než čest, není láska vůbec to největší ze všeho? Ano, má nejdražší – a kdy Vám to budu smět povědět? Kdy už budu smět odhodit železnou masku, byť na pouhou hodinu, a rozechvělými rty a s plamenným pohledem říci: Miluji Tě! Musím to udělat, nebo zemřu! Musím padnout na kolena, položit Vám hlavu do klína a zlíbat Vám ručky nastomilionkrát... Vy mi nevěříte! Miluji přece Vaši duši – copak tomu tak není? Už rok! Proto se mě nesmíte bát, moje nejdražší. Já ale miluji i Vaši krásu, musím držet Vaši ruku a musím se Vám dívat do očí, musím líbat Vaše čelo, jinak chci zemřít!“¹⁴

Nedílnou součástí trubadúrské poezie je ovšem i ambivalentní pohled na ženu a přítomnost kritiky a ironie. M. M. Bachtin (2007: 490) ve svém díle *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance* vysvětluje parodii a žert jako prostředek ke zdůraznění vážnosti určitého jevu. A právě tak s ironií mnohdy nakládá i Strindberg. V jeho případě nemůžeme mluvit o žertování ve funkci komiky, ale spíše o používání protikladů k dosažení kýženého efektu: *„[...] Vaše nestydatosti by měly znát svou mez! Včera jste s určitostí tvrdila, že Vás miluji! Jak to sakra můžete vědět? Vyslovil jsem se snad někdy nebo Vám zavalil příčinu k takovému podezření? Neprojevili jste Vám dostatečně své nejhlubší opovržení?“¹⁵*

---

¹⁴ Dopis č. 131, 12. března 1876.

¹⁵ Dopis č. 140, 4. dubna 1786.

Připustíme-li, že ve Strindbergově korespondenci je přítomen i prvek středověké dvorské lyriky, nabízí se otázka, zda není možné na jeho kontroverzní vykreslení ženské morálky nahlížet stejným prizmatem. Jak podotýká Kathleen Andersen-Wyhmánová (2007: 80), je i ve středověké literatuře někdy velice snadné zaměnit misogynství právě za parodii. Řešením by tak mohlo být nečíst Strindberga doslovně, ale vyhledávat nové interpretační možnosti, které tuto souvislost zohlední. Stejně jako středověcí trubadúři si totiž ani Strindberg nebere na paškál výhradně ženy, ale zesměšňuje i zveličuje také slabé charakterové rysy mužů; a zároveň nelze všechny jeho literární hrdinky prohlásit za nemorální. V protikladu k jeho ženským upírkám, jako jsou například rytmistrova žena Laura z dramatu *Otec* či Tekla ze hry *Věřitelé*, stojí například Indrova dcera ze *Hry snů* nebo pohádková *Labutěnka*. Strindbergovu údajnou nenávist k ženám by tak bylo možné chápat například skrze bachtinovské groteskní přehánění, sloužící ke znásobení výsledného dojmu.

4 Mýtus o autorovi

Literární mýtus – zjednodušeně řečeno mytizující, mýtus tematizující či na mýtus navazující vyprávění – je oblíbeným tématem literárního zkoumání. Tato práce si však neklade za cíl postihnout tento pojem v celé jeho šíři, naopak se zaměří pouze na jednu z jeho odnoží, a to mýtus autorský, ještě konkrétněji na mýtus o autorovi. V případě Augusta Strindberga totiž platí, že mýty rozšířené o jeho osobním životě nakonec nabyly takové síly, až došlo k oddělení sféry osobní a tvůrčí. Jednou z cest, jak obě tyto na sobě nezávislé entity spojit v jednu, je návrat k biografickému čtení, nikoliv však skandálnímu či diagnostickému, ale veskrze literárnímu. Nejprůkaznější možností, jak toho docílit, je četba korespondence s důrazem na její literární aspekty, tedy jako součásti Strindbergova literárního díla.

August Strindberg bývá často charakterizován zároveň jako švédský národní literární poklad, buřič proti zažitým pořádkům ve společnosti a zarytý odpůrce žen. Zatímco oproti prvním dvěma označením nelze nic namítnout, vyvolává Strindbergovo pověstné misogynství dodnes značné rozpory, a ačkoliv jsou čím dál patrnější tendence takto silné tvrzení zmírnit, ukazuje se současně, že oprostít se právě od tohoto mýtu nebude snadné. Strindbergův vztah k ženám se totiž velice často promítá i do interpretace jeho literárních textů; dalo by se dokonce říci, že čtení, a to hlavně jeho divadelních textů, usnadňuje.¹⁶ Mýtus o Strindbergovi je srozumitelný a poskytuje přímočaré řešení. I přes nepochybné zjednodušování autorova dramatického díla je při interpretaci od zažitého vzorce složitě ustoupit už pro jistou dávku kontroverzní pikanterie, kterou Strindbergovu dílu propůjčuje – různé literární, filmové i divadelní adaptace se právě proto zaměřují s oblibou na Strindbergův životopis.¹⁷

---

¹⁶ Strindbergovy ženské hrdinky bývají někdy v rámci divadelních inscenací interpretovány jako mnohem temnější postavy, než je nezbytně nutné. Jako by se od nich očekávalo, že se v nich bude zrcadlit veškerá domnělá autorova nelibost. Z tohoto důvodu pak často nedostanou prostor subtilnější nuance v textu jako humor, hyperbola a hra.

¹⁷ Autorem dvou u nás dobře známých příkladů je Per Olov Enquist. V roce 1975 poprvé představil svou interpretaci Strindbergova manželství ve hře *Noc tribádek*, téměř o deset let později se k tématu navrací prostřednictvím biografického románu *Strindberg – život* (1984), jenž se také stal námětem stejnojmenné televizní adaptace *Strindberg – ett liv* (1985). Ta se v programu švédské televize SVT naposledy objevila v roce 2012, v rámci výročí Strindbergova úmrtí. Jako příklad z poslední doby je třeba zmínit výraznou inscenaci stockholmského divadla Stadsteatern z roku 2009 *Selma a August (Selma och August)*, kabaretní inscenace inspirovaná životopisy Selmy Lagerlöfové a Augusta Strindberga.

Stejný názor zastává i Anna Westerståhlová Stenportová (2006: 8) tvrdíc v úvodní studii sborníku *Det gäckande könet*, že marginalizovat Strindberga jako misogyny je především velice pohodlné, protože není nutné etablované literárněhistorické vidění měnit. Domnívá se, že veškeré dohady na téma autorova postoje k ženám jsou bezvýznamné, protože na tuto otázku nebude nikdy možné s jistotou odpovědět. Především se ale podivuje paradoxu, že je možné, aby vedle sebe koexistovali dva tolik rozdílní Strindbergové: jeden v pozici otce moderní švédské literatury a druhý jako karikatura nepřátelství k ženám. Podle Margarethy Fahlgrenové (1994: 261) je však možné, že Strindbergovi nastalá kontroverze kolem jeho osoby vyhovovala proto, že tím byl pro veřejnost jednoduše zajímavější.

Jednou z možných cest, jak oba tyto protiklady spojit dohromady, je právě skrze literární čtení jeho korespondence.

Prvním předpokladem literárního čtení Strindbergových dopisů je přistoupit na možnost, že netvoří okrajový žánr, ale jsou součástí literárního díla, a to i v očích samotného autora. Jak bylo v této práci již několikrát zmíněno, způsob Strindbergova psaní to bezezbytku umožňuje. Nelze pominout, že v době svého pobytu v zahraničí v letech 1894–6, kdy se Strindberg věnoval téměř výhradně chemii a alchymii, literární tvorbu vytěsnil, a to až na udržování aktivní korespondence. Tvrzení, že v této době nepíše, tedy není tak docela pravdivé. Dopisy, které domů do Švédska posílá, se nicméně výrazně neliší od těch, jež dříve odesílal z jedné stockholmské čtvrti do druhé. Neodděluje v nich osobní a uměleckou rovinu, pro obě užívá stejného jazyka. Nepíše, aby informace získával, ale proto, aby zprostředkoval své myšlenky. Psaní je pro něj nejpřirozenější vyjadřovací formou, formulace myšlenek pro něj zároveň představuje možnost obhajoby sebe sama bez nutnosti skutečného setkání se svými adresáty. V dopisech objevuje, rozdmýchává a prohlubuje nejrůznější myšlenky, ať už osobního či intelektuálního charakteru, často především proto, aby si sám ujasnil, v jakém rozpoložení se momentálně nachází. S adresáty častokrát zachází jako s divadelními postavami. Ve svých dopisech se je snaží manipulovat do pozice takového adresáta, jakého právě potřebuje pro své úvahy. Jakmile dotyčný svou roli naplní a Strindbergovi přestane vyhovovat, je v okamžení nahrazen adresátem novým, poslušnějším. Ačkoliv je Strindberg v četnosti korespondence nesmírně aktivní (obvykle napíše několik dopisů za den, občas dokonce témuž adresátovi), jednu oblast poněkud opomíjí, nepřikládá jí očividně žádnou zásadní váhu – jde o datování dopisů. Dopisy občas datem

neoznačí vůbec, někdy si vystačí pouze s určením roku a měsíce, u některých sám dokonce napíše nesprávné datum. I tento nekonzistentní přístup svědčí o převaze literárního přístupu ke psaní dopisů.

Neméně zajímavé jsou také podpisy, jimž přikládá zvláštní důraz. V tomto případě neplatí, že pokud dopis podpisem neopatří, bylo by to výrazem zapomnětlivosti či roztržitosti; jedná se o vědomé rozhodnutí dopis neukončit. Jinak se podepisuje do dopisů přátelům, jinak rodině a jinak manželkám.

V dopisech experimentuje nejen s formou a jazykem, ale taktéž s náměty, aby si vyzkoušel, jak na adresáta zapůsobí a jakou v něm vyvolají reakci. Nezřídka se stává, že formulace ověřené v korespondenci se později objeví v některé z divadelních her. Vzhledem k rozsahu korespondence může být nicméně překvapivé, jak málo listů obsahuje podrobné rozborů jeho literárních textů. A naopak takřka očekávatelnou skutečností je nejspíše to, že ústředním motivem většiny dopisů je Strindberg sám. Pakliže skrze korespondenci inscenuje sebe sama i své adresáty, sám v ní přirozeně figuruje jako literární hrdina, jenž vynechán být ani nemůže. Vzhledem k tématu této práce však nesmíme opomenout přinejmenším stejně podstatnou literární figuru, adresátku jeho milostných dopisů.

Zjednodušeně by se dalo říci, že se ve Strindbergově díle setkáváme se třemi typy žen. První z nich je samozřejmě smyšlená literární postava, druhou pak objekt vědeckého bádání, tedy teoretické rozborů ženy a její podstaty, jež se objevuje v esejích a úvahách. Třetím typem je manželka, adresátka dopisů. Vzhledem k tomu, že Strindberg skrze své dopisy aktivně inscenuje vlastní život a dopisy používá jako platformu pro vyjádření svých autorských cílů, není možné ani adresátky jeho dopisů číst jako reálné osoby, ale jako literární figury. Nejlépe to dokládají poslední dopisy určené třetí manželce Harriet Bosse. V době, kdy bylo jejich manželství již delší čas rozvedeno a Bosse vstoupila do druhého manželství, nadále dostávala od Strindberga dopisy, ve kterých reagoval na její astrální přítomnost ve svém domově. Skutečná Harriet Bosse z milostného diskurzu sice vystoupit mohla, jako literární postava v něm však zůstává do té doby, než bude Strindberg sám považovat jejich korespondenci za ukončenou.

5 Korespondence

V následujících dvou kapitolách se již konkrétně zaměříme na Strindbergovu korespondenci s manželkami. Pro upřesnění kontextu jsou oba oddíly nejprve uvedeny krátkým shrnutím průběhu a nejdůležitějších událostí z manželství Augusta Strindberga se Siri von Essen a Harriet Bosse.

Pro diplomovou práci bylo vybráno a přeloženo 13 dopisů určených pro Siri von Essen a 18 dopisů pro Harriet Bosse. I vzhledem k délce manželství Augusta Strindberga se Siri von Essen je překvapivé, že dopisů pro ni je v souborném vydání korespondence zveřejněno pouze 130. Manželé však po většinu doby trvání svazku (až na Siriina divadelní turné) žili ve společné domácnosti, což může vysvětlovat, proč jsou mezi dopisy i několikaleté rozestupy. Dopisů pro Harriet Bosse bylo zveřejněno 199. Vybírány byly s ohledem na svůj obsah a literární kvality tak, aby dohromady utvořili srozumitelný průřez. Do diplomové práce nebyly zařazeny dopisy opakující se buď formou, nebo obsahem sdělení. Pro případné vydání Strindbergovy korespondence v češtině by bylo samozřejmě nezbytné dopisy vydat v kompletním rozsahu.

Číslování dopisů odpovídá jejich pořadovému číslu v originálním vydání, bylo zde zachováno pro snazší orientaci.

5.1 August Strindberg a Siri von Essen, životopisná poznámka

O tom, že Siri von Essen (1850–1912) sehrála v osobním i uměleckém životě Augusta Strindberga zásadní roli, není třeba pochybovat. Přestože nebyla první ženou v jeho životě, rozhodně se mu stala první skutečnou partnerkou. Jejich vzájemná korespondence zároveň zaujímá výjimečné postavení ve Strindbergově literární tvorbě, protože ozřejmuje ledasco i o Strindbergově představě o lásce a ideálu ženství. Před samotným rozbořem výběru z jejich dopisů je však kvůli lepší časové i věcné orientaci potřeba připomenout zlomové momenty jejich vztahu. Uvedené údaje vycházejí z biografii Olofa Lagercrantz *August Strindberg* (Lagercrantz 2007) a Evior Martinusové *Lite djävul, lite ängel* (Martinus 2007).

První setkání Augusta Strindberga se Siri von Essen by mohl posloužit jako začátek divadelní hry. Poprvé se potkali na jaře 1875, na stockholmské třídě Drottninggatan, kde je představila jejich společná přítelkyně Ina Forsténová. Siri byla tou dobou již čtvrtým rokem provdána za barona Carla Gustava Wrangela, důstojníka švédské armády. Wrangelovi se živě zajímali o divadlo, a tak se mladý spisovatel zanedlouho stal každodenním návštěvníkem jejich domova a tajným ctitelem mladé paní. Lagercrantz (2007: 90) se domnívá, že ve chvíli, kdy Strindberg již nedokázal svoje city k baronce Wrangelové skrývat, vymyslel si vztah s Inou Forsténovou. Takto mohl před svými přáteli hovořit o lásce zcela otevřeně a zároveň se nemusel obávat, že by zavdal příčinu ke skandálu. V červnu 1875 se Siri Strindbergovi svěří, že se touží stát herečkou. Strindberg to nepovažuje za dobrý nápad, je přesvědčen, že role spisovatelky by jí příslušela mnohem lépe. Jejich dopisy svědčí o tom, že Siri skutečně určitým citem pro psané slovo oplývala, Martinusová (2007: 27) cituje slova kritika Erika Hedéna, jenž se po vydání románu *Han och hon* v roce 1919 vyjádřil velice pochvalně:

„Pokud by díky vnějším okolnostem nebylo rozpoznatelné, kdo je autorem, bylo by často takřka nemožné od sebe odlišit, které z dopisů psal Strindberg a které Siri von Essen. U obou se projevuje silný temperament, stejně jako nedostatek sebedůvěry. U obou se smyslnost mění na planoucí idealismus, na touhu po čistotě. Oba prokazují duchovní potřeby provázené pochybnosti. U obou dvou – u ní zrovna tak – se projevují zřetelné sklony k nepřátelství vůči ženám. V projevu obou se mísí nadpozemská lyrika s vášní pro drastické výrazy. Oba dva tvoří stejným impresionistickým stylem, neschopni klidného a vyrovnaného psaní. Dopisy obou přetékaají pomlčkami.“

Zlom přichází přibližně v únoru 1876, necelý rok po seznámení Strindberga se Siri. Carl Wrangel se totiž zamiluje do osmnáctileté Siriiny sestřenice, Sofie In de Bétou, která je přijede navštívit. O mimomanželských úmyslech svého muže se Siri dozví symbolicky z dopisu, ve kterém se Carl vyznává Sofii ze své lásky. O něco později se dokonce manželky zeptá, zda by mohl u Sofie v ložnici strávit noc. Zaskočená Siri se na protest nevzmůže, vzápětí hledá radu a útěchu u Strindberga. Jeho odpovědí je neskrývaně milostný dopis ze 13. března 1876, ve kterém se obdivuje všem ctnostem milované Siri a zuří nad neřestí a hříšností jejího muže. Přesvědčuje Siri, aby od Carla odešla. Martinusová (2007: 36) je toho názoru, že kdyby se Strindberg do celé záležitosti nebyl vložil, k rozvodu by nedošlo, kvůli obavám o Carlovu slibně se vyvíjející

kariéru. Rozvod byl nakonec nevyhnutelný, ale pro zachování Wrangelovy dobré pověsti bere Siri vinu za rozpad manželství na sebe – Carla z cizoložství neobviní, naopak od něj oficiálně odchází z vlastní vůle proto, aby se stala herečkou. Kvůli diskrétnímu rozvodu odjíždí do Dánska, kam jí zároveň chodí dopisy od matky, aby se vrátila k manželovi, a zároveň milostné dopisy od Strindberga. Manželství končí 20. června. V následujících měsících intenzivně pracuje na svém divadelním projevu a ve městě se schází se Strindbergem, s nímž udržují poměrně čilou korespondenci. 13. ledna 1877 umírá na zánět mozkových blan dcera Sigrid. Siri se nakonec poštěstí získat angažmá ve stockholmském divadle Dramaten. Zároveň zjistí, že je v očekávání. Jako reakci na toto zjištění se pár 6. prosince zasnoubí a 30. prosince 1877 se koná svatba. Dítě, dcera Kerstin, se narodí předčasně a na druhý den umírá.

Následující měsíce jsou šťastné, novomanželé žijí v bohatě zařízeném bytě, Siri působí v divadle a Strindberg píše přelomový *Červený pokoj*. Na podzim 1879 Siri opět otěhotní, 26. února se narodí dcera Karin, 9. června 1881 pak dcera Greta. Z důvodu dalšího těhotenství však Siri není prodloužena smlouva v divadle, nedaří se jí ani při shánění jiného angažmá.

Strindberg, odhodlaný jí v kariéře pomoci, napíše 22. března 1882 do dopisu Ludvigu Josepshonovi:

„Moje divadelní zájmy, hovořím pro jednou zcela otevřeně, se točí kolem jediného bodu a sleduji jediný cíl – a tím je divadelní dráha mé manželky. Dosud se mi nepoštěstilo přijít na to, proč by se pro ni měla uzavřít, když ve všech ohledech stojí nad všemi těžkostmi, které s sebou velké role přinášejí. To, co chci říct, bych lépe vyjádřil v románu než divadelní hře, ty píšu kvůli ní. Nic nového teď hotového nemám, ale na podzim jednu ženskou hru chystám – to všechno kvůli manželce!“

Siri se nakonec podaří získat roli ve Finsku; dopisy, které jí Strindberg posílá, už však postrádají dřívější oheň, manželé spolu řeší především praktické a finanční záležitosti. Strindbergovi se nelíbí, kolik peněz utrácí Siri za novou garderobu a že po představení nespěchá domů, ale tráví večery s divadelními kolegy. Na svou ženu žárlí a v manželství se objevují první trhliny. Zároveň se mu nedaří plně se prosadit se svými hrami na švédských scénách a pomýšlí na stěhování do zahraničí. V roce 1883 oba odjedou: čeká je šestileté putování po Francii, Švýcarsku, Německu a Dánsku.

3. dubna 1884 se narodí syn Hans, v květnu začíná Strindberg pracovat na prvním díle *Manželských historií*. Kniha způsobila nebývalý rozruch, jen šest dní po vydání 27. září 1884 byly v nakladatelství Bonnier zabaveny veškeré dosud neprodané výtisky a Strindberga čekal soud. Z procesu se stala společenská událost, která výrazně podpořila Strindbergův věhlas. Přestože bez manželky a dětí tehdy strávil několik týdnů, nedochovaly se z tohoto období žádné dopisy. Martinusová (2007: 92) považuje tento přelom za začátek konce jeho svazku se Siri a zároveň právě zde spatřuje zárodky Strindbergova buřičství a boje se společností. Na jaře roku 1885 píše Strindberg *Manželským historiím* druhý díl, a právě tehdy se začíná rodit jeho pověst nepřítele žen.

Léto roku 1885 trávila rodina ve Francii; seznámili se zde se dvěma Dánkami, především s mladou Marií Davidovou. Strindberga posedla žárlivost, nabyl paranoidního přesvědčení, že se Siri s Marií intimně sblížily. Svou ženu neustále podroboval výslechům a dožadoval se přiznání k nevěře. Úlevu hledal v pití absintu, své přátele terorizoval dopisy a nutil je, aby mu konečně pověděli pravdu o manželčinych avantýrách. Napjatou situaci zároveň komplikuje finanční situace, manželé se potýkají s nedostatkem prostředků a Siri trápí vážné zdravotní potíže. Manželství se pro oba stává nesnesitelným.

Finanční starosti je provázejí i během roku 1886, v tomtéž roce se Strindberg poprvé snaží prodat rukopis epistolárního románu *Han och hon*. Celé jaro roku 1888 se manželé silně hádají a začnou řešit i alternativu možného rozvodu. Většinu roku 1890 prožijí odděleně. Na začátku následujícího roku musí před církevním shromážděním promluvit o důvodech. Strindberg za důvod uvedl nestejně náboženské názory, v tomto období byl ateistou, a rozdílné povahy; Siri měla uvést, že po počátečním nesouhlasu s rozvodem rezignovala a na celou záležitost nahlíží stejně jako manžel (Martinus 2007: 117–118). Děti připadly do její péče. Během rozvodu pozve Siri do Stockholmu Marii Davidovou. Strindbergova stará žárlivost opět propukne naplno a on obviní obě z nezákonného vztahu s osobou stejného pohlaví. Siri nakonec boj o děti vyhraje, i přes veškerou Strindbergovu snahu dokázat, že není způsobilá k jejich výchově. Manželství končí 9. září 1892.

5.1.1 Dopis č. 93

Pátek večer! [25. června 1875]

Epištola baronu a baronce Wrangelovým!

(Drazí přátelé)

Jsem zarmoucen až k smrti... Mluvme však o něčem jiném!

P. S. Zítřa Vám poděkuji za minule, mimo jiné.

Zůstal jsem baronce dlužen dokončení rozhovoru či přednášky; pro zachování soudržnosti a s přihlédnutím ke svému chabému ústnímu projevu to raději vezmu ještě jednou od začátku.

Myslím, že to začalo takto! Zmínila jste svou spalující touhu stát se herečkou, prý se nijak nedá zahubit, vyvolává ve Vás neklid, nemůžete dojít míru a pokoje... (Zde nezbyvá, než vložit závorku. Zapomeňte na to, kdo Vám píše, abyste se nemusela pohoršovat nad neslýchanou indiskrétností, drzostí a podobně! Představujte si, že čtete knihu, kterou napsal spisovatel, ne někdo tak neúspěšný, za jehož přátelství s Vámi se musím často stydět = stydím se proto, že se máte stýkat s obecně zneuznaným pisálkem. Pocit studu mě nutí psát a dokázal bych naplnit celou polici knih, psal bych ve dne v noci po deset životů, něco mne však táhne zpátky a já jen sedím či ležím a pozoruji, jak utíká čas, ano, i to se dá spatřit, musím poslouchat, jak všichni, kdo ve mne kdysi věřili, již přestali doufat, jak se nakonec spokojili s tím, že je ze mě úředník, musím čelit tomu, že mí nepřátelé měli pravdu, a co je nejhorší, že dokonce i ti, co mě tiše milují, přestože to nikdy nesmějí vyznat nahlas, ztrácejí své iluze a tajně si mohou vyplakat srdce nad tím, od něhož očekávali, že je, i všechny utlačované, bude jednou hájit před mocnými i těmi, kdo ji ukradli. Cítím se jako hluchoněmý, neboť mluvit nemůžu a psát nesmím, občas se postavím doprostřed svého pokoje a připadám si jako v cele, a chce se mi rvát tak mocně, aby se zdi i střecha rozestoupily, mám toho tolik co vykřičet, a proto mlčím – taková to tedy byla závorka – celá o mně!).

Říkáte, že tato Vaše touha Vás bude rozrušovat po celý život. Neklidný člověk je člověkem polovičním a nikdy nebude šťastný, i kdybyste to byla Vy, tak šťastná, jak to jen lze. Sám se

nacházím ve stejné situaci, ale nedokážu si pomoci, přesto věřím, že bych Vám mohl na Váš neklid nabídnout lék, jež Vás učiní šťastnou i ještě nešťastnější zároveň. Zde je pojednání.

První kapitola

Již v dobách dávno minulých se zrodila myšlenka, že kdokoliv se chce věnovat umění, musí oplývat jistou duševní vlastností, kterou podle běžných zvyklostí nazýváme: býti géníem. Předpokládá se, že takový člověk má více než pět smyslů a více než tři duševní funkce. Dnes je to zastaralá překonaná nepravda a já jsem zcela přesvědčen, že žádný takzvaný génius se neodvážil sám o sobě prohlásit, že se jím cítí být, neboť nevěděl, co to vlastně je. Tato představa o genialitě napáchala mnoho zlého, zahubila mnoho těch, kteří mohli něčeho dosáhnout, ale protože nevěřili, že genialitu dostali do vínku, neodvážili se to ani zkusit. Býti géníem je jednak normální duševní bohatství, jednak zvláštní okamžiky vyburcované k nejvyšším otáčkám, jinak řečeno: géníem je člověk výhradně v okamžiku tvorby. Není nikdo takový, kdo by jím byl bez ustání! Goethe napsal pět nesmyslných tlustospisů a pouze tři vynikající. A tomu prosím věřte, já jsem totiž přečetl všech osm. Musel totiž psát příležitostná dramata pro dvůr! Oehlenschläger byl vždy tak trochu prostáček, sám o tom zanechal důkazy v autobiografii a všichni, kdo jej navštívili, jsou v tom zajedno. Myslel si to Goethe, bystrý Fahlcrantz, a dokonce i C. F. Dahlgren (nahlédněte do jejich korespondence!). Býti géníem je především šťastná shoda náhod. Voltairův ostrý styl vycházel z věčné nemoci (Maska), jež ho nikdy neopustila, a byl jí rovněž udržován. A dalo by se říci, že Rousseauova citlivost (byl tím nejnervóznějším člověkem na světě a sám sebe nazýval ženou), vyvolaná zhrouceným nervovým systémem (přečtěte si jeho „Confessions“, děsivá přiznání), způsobila francouzskou revoluci.

(Materialisté považují genialitu, umělecké pnutí či potřebu nápodoby, zvláště pak u malířů, za poslední pozůstatky goril (opičí přirozenosti). Toto však můžeme ponechat stranou.)

Setkali jste se s někým, kdo je obecně společností i Vámi považován za génia? Cožpak neříká banality stejně osvěžujícím způsobem jako někdo jiný?; povšimli jste si něčeho krásného ve způsobu, jakým se vyjadřuje, ovládá neobvyklá slova, dokáže briskně reagovat, dokáže vůbec udržet Vaši pozornost déle než půl hodiny, dovede Vás, pokud to vůbec umí, okouzlit na déle než dvě vteřiny, svede Vás strhnout na déle než čtyři minuty? To přece dokáže každý druhý! Vždyť i oslové (ano, i ti!) svedou být dnes za génie! Z poloprázdné mísy punče se zrodí vynikající

řečník! (Pozor! A co umění opírající se o ruční práce = malířství, hudba, sochařství a tak dále, sem snad nenáleží (?))

Druhá kapitola

Všichni lidé jsou génii. Lidstvo se vlastně dá rozdělit na velké a malé génie. Ty velké takto nazýváme běžně, malým tak neřekne nikdo. Genialita může dokonce být i schopnost na vysoké úrovni či jedním směrem soustředěné vzdělání. Asi před osmi lety jsem se setkal s idiotem, který se dokázal naučit seznam všech adres ve svém městě. V tomto ohledu se stal géniem!

Být géniem není hanba, ale ani velká čest. To objevil jeden demokrat, a proto to hned nemusí být nepravda! Není to snad radostný názor? Není hezké sesadit některé tak zbožňované! Srazili jsme Ludvíka XIV., Napoleona, Jindřicha V., ale kreatury, jako je Wadman, opěvatele hnusu či Bellman... zůstávají. Raději bych padl na kolena před deseti vendômskými sloupy, než abych zazpíval na počest něčeho takového!

Třetí kapitola

Obsah!

Potkal jsem ženu jednoduchého založení, tím myslím i onu vrozenou nízkost myšlení, jež se stala údělem mnohých. V pršáku, neučesaná přede mě předstoupila a hovořila, troufám si tvrdit dvacet minut, a byla ohromná. Žena, jež nedokázala říci dvě slova prosté banalit či nízkostí, její duše se nikdy neuměla rozletět, naopak byla zlá, pozvedla se a nahlédla na věci ze široka, čehož nikdy dříve nebyla schopna. Scénu zakončila pláčem, měla ušlechtilá gesta, já je obdivoval a zapomněl se bránit, přestože jsem byl v právu! Byla opravdová, neboť ji všichni považovali za potupenou, nebyla zlá, jen rozhněvaná a hrdá, hovořila jako matka bránící své dítě před násilím. Jedinkrát byla herečkou a řečnicí!

V historii švédské literatury vyniká ze středověké literatury „Milostný dopis Ingrid Persdotterové“. Byla to jeptiška z Vadsteny, která se zamilovala do rytíře Axela Nilssona a jedenkrát se z ní stala básnířka! Možná by se jí to podařilo mnohokrát, kdyby si to přála. Až si přečtete ostatní dopisy od Iny F., nevěřili byste, že není spisovatelkou. Jsou osoby, které nikdy nenapsaly ani řádek – vydají se na cesty a z nich posílají pozoruhodné listy.

Pohled'te na Egrona Lundgrena a Scholandera.

(Ach, Pane Bože, přepadá mne únava, nikdy to nedokončím.)

Člověk jménem Meltzer si poznamenával to, co prožil, a stal se z něj velký vypravěč a známý spisovatel. *Spisovatel je výhradě reportérem vlastních prožitků.*

Börne napsal dílo „Umění, jak se ve třech dnech stát originálním spisovatelem“. Přečtěte si to!
Mluví pravdu!

Čtvrtá kapitola

Každý, kdo něco prožil, o tom může vyprávět, a kdo má něco k vyprávění, *je spisovatelem!*

Kdo se hněvá, skvěle mluví, ale ještě lépe píše. Kdo pocítuje hněv nad vším nízkým a špatným, je vznešeným spisovatelem!

Bolest nelze vyprávět, aniž se živí a zahřívá. Kdo pocítuje bolest, by se měl stát spisovatelem, přinejmenším si může být jist soucitnou účastí.

Ano, namítnete, ale já neumím psát. Jistěže umíte, může se to naučit kdokoliv, cožpak nepíšete překrásné dopisy?

Být spisovatelem je snazší, než být čímkoliv jiným, neboť řemeslo jsme se všichni naučili již ve škole, pokud by nás naučili malbě, mohli jsme se naopak stát malíři! (Promiňte mi, jsem tak unaven a přepracován!)

Pátá kapitola

Příloha k obsahu. Kjellgrenova slova mladému spisovateli.

„Mladý spisovateli (= herče), chceš vědět, zda je tvé nutkání opravdové, či ne, dej si ruku na srdce. Jaký máš pocit z věcí, které tě obklopují? Pravá ctnost, spravedlnost, rodná vlast, člověčenství; řekni, dokážeš jmenovat tato svatá slova bez tuhnutí v žilách, bez chvění až do morku kostí? Pozoruješ s posměchem bláznovství svých souputníků? Pohrdáš jejich neřestmi? Soucítíš s jejich neštěstím? Čím je ten rys v tvé povaze, nutící tě vynikat svým talentem? Je to titul, ozdoba, vyniknutí nad davem, pohodlnější žití? Nebo snad přízeň dvora a obdiv společnosti? Nebo chceš jen jít, bez bázně a hany, jak se ve světě říká, a nechat svět, ať se otáčí sám? Mládí! Věř, že to nejsi ty, koho genialita nutí, aby promlouval k lidem. Nesnaž se povyšovat se nad průměrné. Buď člověk vděčný, bezúhonný a dobrých mravů! Tvé jméno, pokud

dnes žije, stejně zemře s tebou. A pokud znovu na vše pohlédneš a při pouhém pohledu či zmínce o tom, co narušuje každodenní klid a potupuje rozum a ctnost, cítíš, jak ti kypí krev, buší srdce a krátí se dech, slzy se derou do očí a myšlenky zaplavují tvou duši a ty zapomeneš na sebe sama a nadále nejsi sám sebou, ale člověkem počestným, trpícím pronásledováním osvícenců, občanů, filosofů, lidí... tehdy teprve lze rozeznat božský hlas génia. Nepátrej již zbytečně, jak udusit oheň, podobně jako bouře neustane, než tě pohltí a následuj svůj osud: „Staň se velkým – a nešťastným!“

Šestá kapitola

Konečně jsem se pohnul kupředu, a přesto jsem musel vynechat tak strašlivě mnoho!

Nerozzlobte se teď na mne! Nevím, zda se odvážím! Ano! Dokážu to!

Zlobíte se na vše špatné, nízké a ničemné; ale nesmíte o tom mluvit! Tak to napište! A ti, kteří by Vás za vyřčenou pravdu nenáviděli, Vám za totéž budou aplaudovat!

Chcete se stát herečkou jen proto, abyste takovým jako oni mohla vmést slova do tváře. Pomyslete však na to, že jako herečku by Vás nutili zasmát se neřestem, abyste polichotila jejich ješitnosti, stokrát byste musela odpustit násilí a pouze jedenkrát říci to, co chcete! Jen si představte takové večery!

Sám jsem toužil debutovat jako Karl Moor, abych po tříměsíčním mučení dostal nakázáno předstoupit před publikum, jež jsem toužil oslovit, a jakmile nadešel ten veliký okamžik, musel jsem vejít na scénu jako opilý barbar vracející se z maškarády s červeným kohoutím pérem za kašpaří čepicí, s rolničkami na rukávech a pobízet další námezdné ubožáky, aby zapáchli čestného muže; když se pak mezi ně vrhla žena a zachránila jej, styděl jsem se před ní, nás s kumpány zavalila kletbami, a ta slova, která jsem přirozeně obdivoval a byl hotov se pod ně jako první podepsat, mne zdrtila. Musel jsem se v hanbě odplížit pryč, když publikum aplaudovalo té ušlechtilé ženě a já se jim hnusil!

Nikdy více přede mnou nehovořte o iluzích!

Domníváte se, že úlohu herce a spisovatele, jejich záměry, duchovní život a pohnutky, od sebe dělí obrovský skok – nikoliv. Dokud jsem nevstoupil do divadla, nenapsal jsem ani řádečku! Byla

to příprava! Já, který jsem byl o tři měsíce předtím hluboce přesvědčen o potřebě stát se hercem, stejně jako Vy – a možná ještě více. (Odpusťte!)

Oheň jako oheň! Není v tom žádný (právě mi došel dopisní papír), není v tom žádný rozdíl! Oboje plní stejný účel!

Tak tedy pište!

Je Vaší povinností se jako žena vyjadřovat k otázkám, ke kterým to muži nikdy nesvedou. Musíte poskytnout svůj náhled na otázky hýbající celým naším životem.

Vy že nemáte o čem psát? Napište vše, o čem nemluvíte nad pletením ponožek, vyjádřete vše, co Vás napadá, když jste rozružena, ale musíte mlčet a nemáte daleko do vybuchnutí, pište, pište to, co Vám a nikomu jinému svěřil Váš muž, tajemství i tak zůstanou zachována, hleďte na vyšší cíl! Budete se proto cítit klidná za každé okolnosti i situace, do níž se jen dostanete, napomůžete tomu, že mu budou ze srdce padat kameny, budete schopna snášet nespravedlnost, neboť někde vzadu v hlavě si uchováte myšlenku: pravda stejně jednou vyjde na povrch! Celé umění spočívá v tom odhalit neprostupné masky a – mlčet. Ticho je svaté. Co bylo vyprávěno před vynálezem papíru, je ztraceno.

Tak to je. Je noc, je ticho! Namísto hraní němých sonát na klavír se chopte několika archů papíru a pera. (Jen proboha nepište poezii! Do těch maličkých řádků se nic nevejde – a už vůbec ne, pokud je člověk bohatý a vše se na něj hrne.)

Psaní je pro Vás nejvíce jako rozvzpomínání. Vzpomeňte si na nějakou významnou příhodu ze svého života. Nejprve ji pozorujte. Ujistěte se, že má začátek a konec – konec především. Musíte vědět, co tím sledujete!

V ruce máte tužku. Začněte popisem. (Předpokládám, že se v myšlenkách vracíte k životu v klášteře, což ve Vašem životě sehrálo důležitou roli a který jistě zahrnuje krásné, určující a především nové detaily. Kdybyste tušila, jak jsem na ně zvědavý! Držte se tohoto tématu! Začátek bude přirozeně odchod mladé dívenky z domu a navazování nových vztahů. Proto je třeba začít popisem, aby se čtenář vcítil do situace.

Kapitola 1

„Jednoho krásného letního rána“ (nebo snad jako právě teď sychravý podzimní večer)
„V dostavníku nebo ve vlaku – sedí dívka...“... (odehrává se to cestou do kláštera). Pomyslete na miliony lidí, kteří se touží dozvědět víc o myšlenkách té dívky, které by jim jinak zůstaly skryty.

A teď pozor! Unaví Vás to! Přečtete si, co jste napsala. a shledáte to hloupým a tak dále. Tohle napadne každého. Proto poslouchejte.

Vezmete si dopisní papír. A budete psát takto!

Paříž 0/0 00

„Drahý příteli!

Jakou jsem prožila strašlivou cestu... Pršelo, jako by se protrhlo nebe... Seděla jsem ve svém koutku... Napadaly mne takové myšlenky...“

Takto se Vám bude psát lépe; je snazší během vyprávění používat „já“.

První dopis ať popisuje cestu, dojem z domova, který nechává za sebou s náznakem událostí již minulých.

Pak stačí škrtnout oslovení, datum i místo a žádný člověk nepozná, že to kdy býval dopis. Nato se vyškrtne slůvko strašlivý a jemu podobná, která se tu a tam vplíží, ale panstvo je v tisku nemá rádo!

Druhý dopisem navažte vyprávěním o příjezdu do kláštera, nešetřete na detailech, pro nás sedláky je to zcela neznámé!

Ať Vás u všech svatých ani nenapadne psát francouzsky!

Tímto způsobem budete mít první kapitulu.

Zažívala jste rozepře s matkou představenou?

Jen pomyslete, jak krásné by bylo jí konečně říci všechno to, co jste nikdy nesměla povědět ani jí, ani nikomu jinému!

Jaký to bude román! Pak k Vám přichází zpovědník nebo někdo takový! Strhněte masku pokrytcům. Umožněte druhým bezděčně vyslechnout rozhovor mladých chovanek! Nebo snad nechtě přítelkyni, ať Vám vypráví svůj příběh, atd. atd.

Jak jsem unavený!

Musím Vás teď oba o něco požádat!

Až k Vám zítra, v sobotu o šesté ranní přijdu, nemluvte se mnou nic o této záležitosti!

Stala se mi utkvělou myšlenkou.

Oba jste natolik výjimeční, že to jistě dovolíte a porozumíte celému tomuto dlouhému vyprávění!

Román mi dejte k přečtení, až bude hotov – ne dřív! Ne dřív!

Tehdy budete již očkovaná proti herecké nemoci, šťastná a klidná!

Pišťe tyto dopisy svému muži. A jednou za den mu je předejte! Tak zaručíte, že budete v první řadě pravdivá a až potom originální. On Vám navíc řekne to, co nikdo jiný nesmí; Vaše psaní musí sledovat jediný cíl; nesmíte cestou podlehnout únavě; doma budete vždy mít publikum; jeho potlesk bude sice tišší, ale zato hřejivější a povzbudivější, než kdyby Vám aplaudoval celý sál...

Můžete si být jistá, že já si přečtu pouze hotový text, aniž bych věděl, kdo je jeho autorem, nikdy si nebudu nárokovat právo se na cokoliv ptát, uvěřím, že vše je vymyšlené, a bude to pro mě pouze kniha! Už o tom nikdy nemluvme!

Myslete si, co chcete! Nevím, proč jsem Vám to psal! Věřím, že jsem byl pravdivý, vše mne napadalo tak přirozeně! Jsem si jistý, že je to tak!

Klidně si myslíte, že jsem blázen, ale neříkejte to, neboť Vám mohu ukázat odpověď na dopis, který jsem adresoval jednomu knězi v Uplandu, provozovateli blázince pro soukromé osoby, kterého v listě žádám o možnost se tam nastěhovat! Měl bych nejspíš poděkovat, že jsem v tomto okamžiku ještě naživu – přinejmenším má duše, a snad ani nemůžete uvěřit, jak mne mučí, že Vám nemohu povědět, jak moc Vás mám rád, a protože tak činím, toužím Vás vidět v harmonii, aby nic nekalilo Vaše štěstí.

Oba dva jste tolik obtěžkáni něčím, co se nechce a nemůže dostat vpřed jinak než mnou navrhovaným způsobem.

Představte si ale, jaké by to bylo, kdyby se naplnily moje předpovědi – už byste nepotřebovali jiné; nemuseli byste nahlas předčítat, co napsali malí, obyčejní lidé! Kdybyste jen věděli, jak mě mrzí poslouchat, že obdivujete takového chudáčka, jako jsem já.

Čtete nahlas, abyste prostřednictvím slov napsaných jinými vyjádřili vlastní myšlenky. Ach, to nemá cenu. Dobře vím, že taková zakořeněná představení činí z lidí otroky. Nač postávat ve dveřích, když máte právo vejít! Cožpak nemá Váš hlas právo být slyšen jako hlasy ostatních – vzpomeňte na ubožáky, kteří píší, jsou jich celé stovky, co by měli mít náhubek, a stejně nejsou zticha – a na tisíce těch, kteří píší, aniž mají o čem!

Dobrou noc!

Už vím! Je to proto, že jsem od Vás nikdy neodcházel bez lidského slova a ukonejšení, a sám po sobě nic nezanechal, proto jsem se rozhodl, já, Váš nehodný chránělec, Vám jedenkrát doopravdy proslovit kázání! Už nemohu více!

Váš

August Strindberg

5.1.2 Dopis č. 123

Úterní noc – 10. ledna 1876

Ach, mít tak v tomto okamžiku kouzelnou hůlku, vyvolal bych zářivé květnové sluníčko namísto studené zimy – nechal bych nachově rudou azalku, holou jako roští, vypučet svých sedmadvacet květů z tmavě zeleného listoví – a bílou šípkovou růží neviditelně vonět. Jak bych se mohl nezahřát v tento slavnostní okamžik samoty, zde, ve svém větrném podkroví, kde si skrže dary z přátelských rukou připomínám, že nejsem tak osamělý – jak by mohla námraza na okenních tabulkách a na mé duši neroztát a dovolit tak citům, jako jarní obleva, odplavit pryč vše staré, temné, zchřadlé a pomrzlé! Ale teď! Přes květinový záhonek, jež jsem si s námahou pěstoval, se přehnal oheň, všechno sežehl, tři čtvrtiny roční práce jsou zmařeny, zpusťšeny.

Občas se sám sebe ptám: Cožpak jsem tak odpudivý, tak prázdný, tak zlý a strašný, že mne nikdo nemůže milovat! Já, který toužím po oddanosti a lásce tolik, jako poutník v poušti prahne po vodě! Jedenkrát jsem byl milován, ale d'áblicí; milovala mne pouze, aby pomstila své pohlaví; přísahala, že mne učiní stejně nepatrným, jako je ona sama; jejím posláním bylo odvést mě od práce, zatemnit mé poslání, oslabit mě, aby mě nakonec mohla skrz naskrz vlastnit!

Odpusťte, že mluvím o takových věcech, když chci mluvit o Vás! Musím však pohlédnout na ten propastný rozdíl, proto abych dokázal pochopit, jak moc vděčím svým zachráncům!

Kdybych včera nemohl navštívit Váš domov, nebylo by mi pomoci! Je sourozenecká láska zločinem – je nenávisť vůči zlu, nespravedlnosti, ničemnostem, i když se projeví v násilné podobě, pouze výbuchem špatných sklonů a nízkých instinktů? Já už si to nemyslím! Nebyl jsem to já, nadpřirozená moc mne posedla a zapříčinila mé jednání. Možná to dokonce byl dobrý duch!

Dopis, který jste mi dali k přečtení, zapůsobil jako jarní vánek v zimě – tolik jsem plakal, abych našel výraz pro to, co jsem cítil! Vždycky je to tak! Byl jsem tak zdrcený, rozervaný! Jen pomyslete, že byste včera byli smutní či nespokojení! Možná jste i byli, ale neměli jste srdce dát to přede mnou najevo! Jak jste šťastni, že dokážete být přátelští! Děkuji!

Přesto věřím, že bych i já Vám mohl přinést radost (ať už jakýmkoliv způsobem); neboť to se stane mým posláním; jak bych Vám totiž jinak mohl poděkovat! Pokud ve Vás někdy vzbudím

lítost či nedůvěru, obraťte se k mým dopisům! Píši je ve svých nejlepších chvílích – když ustane denní hlomoz, neklid a těžkosti.

Ach, minulý rok byl tím nejkrásnějším v mém dlouhém, ubohém životě bez lásky. Díky Vám a kvůli ní! – Jak jsem nešťastný!

Teď!

Pokud se modlíte, pomodlete se za mne – já sám nemohu – ale ano, pokud by Vás ohrožovalo velké neštěstí, udělal bych to, pokud bych tím nenarušil řád světa; prosil bych Osud, aby Vás ušetřil, Neštěstí ať se Vám vyhýbá a všechny krásné myšlenky, necht' se rozletí Vaším směrem – neboť jsem byl nemocen a zoufalý a Vy jste se ode mě neodvrátili – stíhaly mne neúspěchy a smutky, Vy jste přesto neprchli!

Všechny tři Vás teď líbám! Cítím potřebu někomu vyjádřit lásku poté, co jsem mnohým řekl, že je nenávidím! Jsem přesto příliš sláb, abych dokázal pociťovat k někomu nenávisť; ale násilí a nízkost... !!!

Dobrou noc!

Váš

August!

5.1.3 Dopis č. 131

12. března 1876

Odpust'te!!!!

Já chci, chci zešilet!

Právě jsem jim všechno pověděl. Komu? Jaru, slunci, dubům, jívám, jaterníkům, zvony to vyzvonily a skřivan o tom zatrylkoval: „Udělej to!“ A o čem jsem mluvil? – Miluji Vás!!!! Chodím po ulicích pyšný jako král a soustrastně pohlížím na chátru všude kolem sebe. Proč se přede mnou nevrháte k zemi, vy umouněné tváře? Cožpak nevíte, že mne miluje? Kdo? – Princezna!

Moje princezna! Nejkrásnější žena Švédska, ta, co má nejmodřejší oči, nejmenší nožky, nejzlatavější vlasy, nejkrásnější čelo a nejpěknější ruce – nejste hodni to ani poslouchat!!!! Princezna s tím nejšlechetnějším srdcem, hrdou myslí, nejvznešenějšími city a nejčistšími myšlenkami! Moje, moje milovaná – a ona miluje mne, bídného – jestli mě brzy neopustí, samou pýchou zešílím!

Díky za včerejšek! Nebyl jsem úžasný? Dělán pokroky. Určitě jsem se zrodil ženou. Milovaná, promiňte mi to!

Bože, jak pohrdám svým přítelem Carlem, jak ho nenávidím, jak je mi odporný! Tak hluboce mne ponížil – dovolil si odepřít obdiv mé milované! Přehlíží ji pro nějakou běhnu! Bože můj! Ona, která mne miluje, ho tolik převyšuje. A tenhle člověk, který ji s pomocí zákona a náboženství a se souhlasem rodičů svedl, poplenil její krásu, mládí a půvab a pak ji odhodil jako zvadlý květ, on mi upírá zvednout, co sám zahodil!

Bože na nebesích, já z toho zešílím! Řekla jste všechno a zbytek on. Ve jménu Ježíše, mám padnout na kolena a zbožňovat Vás, nebo Vámi pohrdat! Otevíráte svůj domov hanebnostem – dovolíte mu, aby se po jejím boku rozpálil a žár uhasil později ve Vašem náručí, mysle přitom na ni!

Snižujete se k tomu, abyste se s ní dělila! Já z toho zešílím! Manžel Vás ponižuje tím, že k tomu žádá Vaše svolení, pod stejnou střechou, kde je i Vaše nevinné děťátko! Bože můj, to je přespříliš! Neříkejte, že jste nic nenamítla! A on mluvil dál! K čemu asi potřebuje šafrán, arabskou bylinu vyvolávající potraty!!!! Jak můžete pobývat ve stejné místnosti – není to odporné? – Chodíte ve špíně, Vy, královna se slunečným čelem, kterou tak hluboce miluji a pro niž tak strašlivě trpím – ochuravíte z toho, Vaše křídla ztratí sílu, padnete k zemi, pokud se nepozvednete!!!! Čest! Co je to čest? Jen pouhé slovo! Ne, teď už vím, to je něco, co si vymysleli muži, aby mohli odvrhnout neodbytné ženy, které je omrzely. Ne, čest je něco – ale proboha není snad láska také něco, něco ještě víc, není láska víc než čest, není láska vůbec tím největším ze všeho? Ano, má nejdražší – a kdy Vám to budu smět říci? Kdy už budu smět odhodit železnou masku, byť na pouhou hodinu a rozechvělými rty a s plamenným pohledem říci: Miluji Tě! Musím to udělat, nebo zemřu! Musím padnout na kolena, položit Vám hlavu do klína a zlíbat Vám ručky na stomilionkrát... Vy mi nevěříte! Miluji přece Vaši duši – copak tomu tak není? Už rok! Proto se mne nesmíte bát, moje nejdražší. Já ale miluji i Vaši krásu, musím držet Vaši ruku a musím se Vám dívat do očí, musím líbat Vaše čelo, jinak chci zemřít!!

Myslíte, že je má láska hříšná, protože se, ach ne, naše duše milují již tak dlouho, tak dlouho, aniž se jedna druhé nabažila, nebo se odloučily? Proč se tedy bojíte! Naše ubohé smysly a naše těla nám byly dány, aby zjevovaly naše city – jak bych Vás jinak mohl milovat, kdybych nespátril Vaše věrné překrásné oči, neslyšel mírný srdečný hlas, ach, někdy si přeji stát se bouřkovým mrakem, obklopit Vás a zničit Vás – toužím být sluncem a vypít Vás jako rosu. Musíme se setkat ve „zvonivou vteřinu, draze vykoupenou rokem mlčení“. Vy přece věříte v mou sílu – nemám na mysli čest, neboť věci cti je pro mne Vás ochraňovat, milovat a bavit, nakolik to ubožák jako já svede, abyste sama před sebou neztratila respekt! Ach, jak Vás miluji! A on si dovolí tvrdit, že ta druhá je krásnější – tak ho klidně nechte, ať si za ní táhne! Miluji Vás tak, až se má celá podstata otřásá v základech! Spáchal bych pro Vás zločin! A taky že to udělám! Takto! Poslouchejte!!!

Věříte, že dokážete znovu získat takzvanou lásku svého muže. Ne, on si už nemyslí, že jste půvabná, a Vy, kráska – jak děkuji tomu netvorovi, že mi Vás postoupil, miluji tu poběhlici za to, že ho objímá, zatímco Vás líbám! Je stále Vaším přítelem, mým též a je tím nejušlechtilejším a nejlepším přítelem, kterého jsem kdy měl, a proto jej miluji! Ale jako Vašeho manžela, krutého

tyrana mé milované, ho nenávidím. Začínám být mimo sebe! Jste stále ochotna dovolit ve svém domově takové nízkosti, to se nestydíte, a je Vám větší hanba za to, že vedena svou láskou jste požádala o vstup do mé ložnice, abyste mne zlíbala na víčka až do usnutí, nepoznal jsem utrpení, dokud jsem jedenkrát neležel před Vaší ložnicí, ach! Byla mi chrámem, svatyní se všemi Vašimi mystérii! Teď je zničený, snad ten pokoj nenávidíte. Včera večer jsem nahlédl dovnitř a celý se otrásl. Pokud dovolíte, aby v tom pokračovali, nejste o nic lepší než *ona*, a já Vás nebudu moci ochraňovat. Máte pocit, že vězíte ve špíně až po ramena, a proto trpíte, nemáte dost respektu k Božímu obrazu, jenž ve Vás je? Stačí mi na to pomyslet a mám pocit, že se zblázním! Vy ve vězení jako psisko, zubožená, hrubiáni nehodní políbit Vám nožku zraňují Vaše city, dovolíte idiotům, aby se stali Vašimi poručníky, Vy, nadaná géníem! Je to tak, a právě proto se leckdo pokouší Vám vnutit představu, že jste prostoduchá, protože se Vás bojí. Běda světu, mužům a ženám, až pozvednete hlavu a chopíte se důtek. Povstaňte, mladá lvice, zatřeste svou zlatou hřívou a z Vašich mocných očí ať vyšlehnou plameny, až se blázni roztřesou a propustí Vás z tohoto zavrženíhodného zvěřince ven do lesů, do svobodné volné přírody, kde na Vás čeká srdce, hlava, náruč a láska, která nikdy nezemře jako ta předchozí. Víte, proč zašla? Protože jste rostla a rozvíjela se, a on zůstal na místě, jste teď o tolik před ním a on navěky pozadu. Naše láska zemřít nemůže, protože rosteme spolu, oba máme křídla, nikdy si nezevšedníme, neboť jsme každý den noví, láska není jediným naším cílem, proto jste mimo nebezpečí, pokud by totiž láska měla uvadnout, oba jsme nadáni géníem, a to ji znovu rozdmýchá! A – ne, to není ďábelská myšlenka, protože pochází od Boha! Chcete, abych světu ukázal příklad manželského zločinu, který jím není? Nenávidíte vlastní dům, zapáchá špínou, dejte všechno za vinu svému muži, měl by Vám děkovat, protože díky tomu získal ji, a já vím, že hříšná láska je silnější či stejně silná jako ta čistá. Uvědomte si, že by bylo zbabělé, nepřiznat si, že se milujeme, a chybné myslet si, že naše láska tak silná není! Ach, chci, aby celý svět věděl, že Vás miluji, neboť máte boží jiskru, jsem tak hrdý, ať to každý ví! Neodvažuješ-li se, Ty plaché, ustrašené, utlačované stvoření, pohlédni na mne, zachváceného svatým ohněm, nevěříš snad, že mám sílu na to, srazit je všechny, všechny! Postav se mi po bok, polož mi hlavu na rameno a já zničím celý svět, ale bez Tebe, slabého milovaného ubožátka, padnu. A když věřím, už jsem ostatně jednou ženu před manželem ochránil, cítím se být obrem, nerozpakuji se mu povědět: „Pane, miluji vaši ženu, vy jste ji odhodil, já pozvedl a teď je mou!“ Ve jménu našeho Pána, mluvím se vší vážností, pověst Vašeho muže je důležitější než moje budoucnost. Za co víc byste mu chtěla děkovat než za

prokázané přátelství? Nebude Vám dovoleno projevit svou životní sílu, činit vlastní rozhodnutí, budete jen zahrnovat v zatuchlém ovzduší ložnice, cožpak jste se narodila jako porodní bába, posluhovačka nebo souložnice nějakého muže? Povstaňte z ponížené pozice, jinak ve Vás nevěřím. Proč bychom se my, král s královnou neviditelného duchovního světa, měli všeho vzdát pro jejich nehodné touhy. Hrůza jak Vámi někdy pohrdám – miláčku, odpusťte mi, odpusťte, odpusťte nastotísíkrát, vidím Vás klesat pod tou ničemností, pod clonou rodinných opovržených tajemství necháváte frivolní mužské, aby o Vás vynášeli soudy a hltali Vás palčivými pohledy. Zanikne svět, kdy švédskou gardu pošpiní nestoudné chování jednoho z důstojníků k ženě? Budete sdílet stůl s důstojnickou běhounou, chcete být kuplířkou vlastnímu muži! Bože, odpusťte mi pro mou velkou lásku, ano, musíte mi všechno odpustit!

Řekněte mu toto: „Nenávidím tento dům, pošpinils jej, pohrdl mou láskou a já bez ní nemohu žít, varovala jsem Tě, a Ty sis nevybral. Teď už miluji jiného! Sbohem a nerozdmýchávej nepřátelství, protože by zasáhlo mě i jeho!“ Můžete, musíte opustit špatnosti a ponižování, abyste se mohla stát mou ženou, mou milenkou, pokud si snad nepřejete jinak.

Mé domácí mají dva volné pokoje, přes chodbu naproti mým, rády by tam viděly ženu, aby o ni mohly pečovat! Dokud nebudete připravena, budu ležet jako věrný psíček u Vašich dveří a běda každému, kdo se přiblíží! Začnete pracovat, mohu Vám zaříditi práci, nám oběma, stanete se velkou. Bude se Vám z toho chtít křičet,, pokud Vás muž či společnost odsoudí, ale žijeme v civilizované době, nestane se to. Máte mne, běda tomu, kdo by Vám jen zkrivil vlasek na hlavě či uškodil pověsti! Proč před svým mužem klopite zrak, není hoden s Vámi ani pobývat v jednom pokoji? Ne, tak to není, on je čestný a dobrý. Před námi je však podstatnější úkol, než jen milovat. Přečtěte si *Elle et Lui*, udělejte to, já jsem jako Lui, ale Vy jste lepší než Elle a dokážete mne vést, ach, jak Vás miluji, jsem šťastný a hrdý, musíme se setkat o samotě, kde jen budete chtít, ve čtvrtek u mne, stačí pouhá půlhodinka, jednou Vám musím dokázat, jak moc Vás miluji, a Vy ani nevíte, jak při tom vypadám, jistě jsem k pomilování, jsem dobrý a krásný (?), jednou mi to někdo řekl, a pro Vás bych chtěl být krásným, ale především Vám ukázat, jak moc Vás miluji, a toho bych se u Vás doma nikdy neodvážil...

Vy se odvážíte, milovaná princezničko, zrozená k sezení na trůnu ve světě génia, cožpak jsou Vaše city tak nepatrné a Vaše láska tak slabá, že Vám nedodá odvahy? Žádáte o svolení se se mnou potkat za bílého dne, ach, nenapadá mě lepší místo, které by se k Vám lépe hodilo, než

okázalé sály ve svatostánku Umění. Cožpak právě umění nevypovídá o utrpení každého, kdo touží být víc než lůza? Ach, seděl jsem v zámeckém okně a viděl Vás vycházet zpoza rohu ulice Fredsgatan, to zářivé čelo bych poznal na tisíc mil, víte, že rozjasnilo celé náměstí a neslo se vzduchem, a mě napadlo, že z mlhy vyšlo slunce, zamával jsem Vám svým šátkem! Neviděla jste to, ach, jak jsem trpěl, tolik trpím! Nezapomeňte, nejsem-li po Vašem boku, neznamenám nic. Proč stále obdivujete svého muže, obdivujte mě, milujte mě, pokud to pro Vás bude nesnesitelné, utečte za mnou. Můj pokoj se stane Vaším domovem, já mohu bydlet jinde. Budete si prohlížet mé knihy, já jimi pohrdám, i když jsou mou budoucností. Usednete do židle, koupil jsem ji pro Carla, aby se mu během vyprávění o Vás sedělo pohodlně. Zalijete mé květiny, ach, jak budou krásné a šťastné, pohlédnete-li na ně svýma přátelskýma očima, nebezpečně krásnýma okouzlujícíma očima! Zabij se, pokud nedostanu příležitost posadit se Vám po bok a povědět Vám: „Miluji Tě, má blaženosti!“ Řekla jste, že odevzdáte svůj pokoj, život a blaho do mých rukou, udělejte to, poslechněte Boží vůli!!! Mě se bát nemusíte. Nenávidím Váš domov, Váš domůvek, dříve jsem v něm potkával jen dobré duše, teď je pošpiněn, poskvrněn, není mi tam dobře, ze vzduchu je cítit mor.

Pamatujte, že na sebe, na svou mužnost, беру veškerou odpovědnost. Zničí mne, pokud dáte přede mnou přednost závazku, Bože, jakýpak závazek! Nechat se vláčet bezcenným životem! Vzpomeňte si, to já Vás nutím přijít, utéci ke mně! Po několik příštích dní se u Vás neukázu. Nemůžete-li beze mne žít, přijďte. Hrdost stranou! Jen mezi námi, nemyslíte, že Bůh shlíží na naši lásku se stejným zalíbením, jako kdysi pozoroval tu Vaši? Ach, potřebujete ochránce, musíte být rozmazlována, podněcována. Já Vás budu rozmazlovat, neznudí Vás to, já mám v sobě vědění, že vystačí na deset let vyprávění, představitost mě každé ráno omladí. Ach, má láska k Vám je až děsivá, proč Vás jen tak nesmyslně zbožňuji?

Naučte se nenávidět svůj domov, pochopte, tam já už nikdy nevstoupím, všem těm nestydatým špinavostem budete svědčit sama, až se z toho zblázníte!

Pokud ke mně přijdete a svět i Váš muž se o tom dozví, postarám se o Vás, takže až ho potkám, řeknu mu se vztyčenou hlavou: „Miluji ji, u mě je čistší, než když se stala Tvou nevěstou, příteli! Pošpinils její duši přítomností nehodné ženy. Já ji však očistím! Padni na kolena a odpros ji, hříšníku, žadoň o odpuštění, polib mi ruku a děkuj mi!“

Proč jsem k Vám chladný a sarkastický? Miluji Vás a občas zatoužím se Vám vrhnout do náručí, strach, že budu vyhnán z Ráje, mne však zadrží! Proto! Ach, projednou spatřete mou něhu!

Cožpak není na vině on, pochybujete snad, že už všichni dávno nevědí, že Vás podvedl? Vždyť Vás zesměšnil, z vlastního lože Vás vyhnala jiná žena, nedošlo Vám, že Vaše posluhovačky už všechno vybrebentily? Všichni Vás mají za hlupačku, šuškají si: „Jak je hloupá, že se nepomstí!“ Carl kompromitoval sebe i tu dívku, spolu se svou pověstí zničili i tu Vaši! Právo stojí na Vaší straně! Utečte od něj! K matce, nikdo nemusí vědět proč... Vaše čest bude zachráněna, opustíte dům rozbořený smilstvem. Vy můžete přísahat na svou nevinu! Nejsem přímo ďábelský? Odpusťte mi! Ale ničeho nelituji!!! Nikdy!! Nikdy!! Protože Vás miluji!!!!

Milovaná, nevěříte, že jste nadána géniem, podle Vás to znamená mít dobrou a bystrou hlavu, nikoliv. Já nemám nejbystřejší mysl, zato mám oheň; můj oheň je největší v celém Švédsku, a budete-li si to přát, celé to bezcenné hnízdo podpálím! I Vy hoříte, ten slabý plamínek Vás znepokojuje, pro něj trpíte, jste rozčilená, pod řeřavými uhlíky to mnoho let jen doutnalo a ti zatracení blázní se je snažili udusit. Pojděte! Naplňte své vysoké cíle! Staňte se herečkou, s Edvardem B. a Frippem pro Vás postavím divadlo! Budu s Vámi hrát, psát a milovat Vás. Máte na svědomí velký zločin! Toužíte po výsadách génia, ale bojíte se utrpení, ach, jak je veliké! Naplňte své předsevzetí, staňte se největší herečkou či spisovatelkou v zemi!

Chýlím se ke konci, nezabíjejte mne, přečtěte si znovu všechny mé dopisy, nepohrdejte mnou, vždyť jsem tak nelidsky trpěl. Dovolte mi Vám o samotě a nerušeně povědět, jak Vás miluji, třeba ve čtvrtek, až ostatní vyrazí na maškarní, kdy a kde si budete přát. Zdá se, že on už to stejně ví, vždyť mě k Vám sám posílá! Ďábelské!!! Odpusťte mi a neochvějně mi důvěřujte, jak se to chovám, věřte mi, budete žít v jižní čtvrti, od všeho pryč, s výhledem na moře. Pamatujete si, jak Carl jednou při obědě na Mosebacku prohlásil, jak Vás trápí, že Vás nemám rád, Ach! Ach! Zachraňte mne a já zachráním Vás, odpusťte mi to všechno, já Vás miluji, miluji Vás! Miluji Vás!!

Toužíte se stát mou ženou, či toužíte po próze. Ach, nevíte snad, že vlastním kouzelnou hůlku, kterou přinutím pramen vytrysknout ze skály, že umím poezii pozvednout ze špíny, pokud je to potřeba, že když točím kafemlínkem, zní to jako hudba? Když jdu na trh pro brambory, nikdy nezapomenu navrch přidat květiny. Stůl prostírám tak, jako by to bylo zátiší od van Huysuma,

a ponořím se do práce, až se mi ve zjitřené nešťastné duši rozhostí klid. Přečtete si znovu všechny mé dopisy, neslyšíte, jak to v nich bzučí láskou, má královno?

Ach, buďte směšná, opovrženíhodná, jak jste to nazvala. Musíte sestoupit níž, abyste nade mnou nečněla tak vysoko! Nepředkládám Vám více svou špatnost, už takovým nejsem, ale stanu se velkým, pokud chcete, pokud si to mému srdci nejdražší bude přát! Nevidíte, že neuskutečněný cíl způsobuje utrpení! Této zemi můžete dát jejího největší spisovatele – a já se jím stanu – nemáte ponětí, co jsem zač, jsem ten, kdo dosud nepotkal svého nadčlověka. Ale potkal, jste to Vy, Ty, Siri. Ta s nejkrásnějším jménem, co znám. Nehněvejte se na mne, jste tak veliká a vznešená, že při pomyslení na vše, co jsem řekl, se stydím, a on se Vás odváží odložit stranou, a běda mu, pokud se rozmyslí, běda mu, , na to už je pozdě, sám nad sebou vyřkl ortel, ztratil Vaši přízeň, ach jak ho kvůli Vám nenávidím. Jak jsou Vaše dlouhé dopisy nádherné a skvěle napsané, Vy jste opravdu spisovatelkou. Staňte se herečkou, pokud si to přejete. Já vybírám kameny na Vaší cestě, debutujte jako Sfinga, ach, věříte, že umím ten druhý part – muže, jehož se ona uvolila milovat!

Žádám příliš mnoho! Cožpak jsem to nedokázal roční zkušební lhůtou, unavilo mě to snad někdy, sama víte, jaký to byl rok! Nedělal jsem nic, než týden co týden vyčkával, až konečně nastane sobota a já Vás opět spatřím. Abych ukrátil čas, trošku jsem pracoval, svou budoucnost jsem odložil o rok, protože Vás miluji!!!

Nemáte odvahu žít beze mne, neodvažujete se společného života, zemřeme proto spolu a umožňme naší lásce přejít na druhou stranu, ve smrti čistí a svatí budeme osvobozeni od ubohých těl, táhnoucích nás k zemi! Zemřete se mnou, ve Vaší společnosti se radostně odevzdám nekonečnému neznámému prostoru, kde se naše duše beze studu obejmou a nebudou žádat o svolení jiného než Boha!

Všechno mi to odpusťte, musíte, musíte mi odpustit, protože Vás miluji!!

5.1.4 Dopis č. 140

Úterý odpoledne! [4. dubna 1876]

Má paní!

Vaše nestydatosti by měly znát svou mez! Včera jste s určitostí tvrdila, že Vás miluji! Jak to sakra můžete vědět? Vyslovil jsem se snad někdy nebo zavdal příčinu k takovému podezření? Neprojevili jste Vám dostatečně své nejhlubší opovržení? Pravda, jednou jsem samozřejmě naznačil, že můj odjezd do Paříže byl motivován stejně jako Váš odjezd do Mariefredu!

Proč jste jela do Mariefredu? Protože jste ze mě měla strach! Tak tedy dobrá:

I já se Vás bál, Vaše ošklivost totiž vzbuzuje hrůzu, a Vy si o sobě ještě myslíte, že jste krásná! Chcete vědět, jestli jste krásná? Poměřte se s nejkrásnější a nejoslavovanější ženou Stockholmu, slečnou Sofi Indebetou.

(Je právě hostem u jistého barona W., jenž tvrdí, že je jejím vzdáleným příbuzným.) Jen pohleďte na její čelo, kadeře zářící jako slunce chvíli před tím, než vyjde na oblohu. Postavu má vznešenou jako velkovévodkyně. Její oči, ano, ty by se snad daly srovnávat, ne, vlastně nejsou tak krásné jako ty nejkrásnější oči ve Švédsku, neboť ty jsem spatřil jenom já, a moc by mě potěšilo, má paní, kdybyste je také viděla!

Ty nejmodřejší, nejkrásnější, nejvěrnější oči jsou nebezpečné i mírné, jsou to ty nejpokornější oči v celém Švédsku, dívám se do nich a Vy sama hned uvidíte, jak jste ošklivá. Patří mladé císařovně Wrangelové, rozené von Essen. Pohlédněte do nich! Ve skutečnosti je to ďábel, poblouznila mne, abych ji miloval, a já ji miluji. Ano, miluji ji až k zešílení! Až ji uvidíte, vyřídíte ode mne tohle:

„Milovaná ďáblice!

Lidé říkají, že četli tisíce knih, ve kterých se někdo vyznává: „Miluji tě!“ Je to lež! Tvrdím, že přede mnou to ještě nikdo nikdy nevyslovil! Když říkám „Miluji tě“, je to pravda, protože já Tě miluji! Ano!

Jak se Ti dnes daří, zbožňovaná! Včera Tě bolel krk! Já jsem Tě ale nekouzl, má panteří šelmičko, když jsem Tě líbal do jamky na hrdle! Proč bych to dělal? Dovol mi, abych si lehl na tvář a líbal knoflíčky Tvých bot, až kolem rtů zčernám jako bledá smrt! U Tvých nohou je mé místo. Ale pak bys i Ty alespoň jednou měla říci: „Miluji tě!“ Jestli Tě nebudu smět zítra spatřit, půjdu se udat za velezradu, za to je poprava jistá. Vezmeš potom také mou hlavu, až odpadne od sekery, do svých bílých rukou a políbíš mé zkrvavené čelo? Pověz!!

Ne, to Ty neuděláš! Proto tedy vidíš, že se nikdy nemohu udat! Proč nepošleš své střevisky do Filadelfie? Vždyť jsou nejmenší na celém starém kontinentě. Nevěříš, že bys dostala cenu? To si ti darebáci jen mohou zkusit! Vyhlásil bych Spojeným státům válku a jejich prokletou zemi bych vymazal z mapy!

A Ty opravdu nevěříš, že Tě miluji? Styd' se!“

Vzkažte přesně toto, má paní! A buďte od té dobroty a neobtěžujte mě dalšími vyznáními lásky, neboť já Vámi pohrdám!

Váš August Sbg.

P. S. Dnes k sestře nechod'. Nechce nikomu dělat zástěrku. Švagr zuří zrovna tak! Mám je proklít? Proklínám je!

5.1.5 Dopis č. 150

Ten třetí v měsíci květu 76. [květen 1876]

Siri!!!

Má milovaná, jež jsi mne požehnala svou láskou! V tomto posvátném okamžiku začínáš díky Prozřetelnosti s životem znovu od začátku, cítíš, jak Tě to nezadržitelně nese vpřed a nemůžeš se tomu vzepřít, ohlédni se však nazpátek, ale nedívej se za sebe úzkoprsým, nýbrž přejícím pohledem vstřícných lidí. Děkuj Bohu, že jsi to směla prožít, protože jednou jim všem celou svou mocně planoucí duší ukážeš, že slova, co Ti někdo jiný vloží do úst, jsi cítila, promyslela a protrpěla! Není to jasně patrný záměr Všemohoucího? Cožpak mě seslal zlý duch? Je možné, aby jediná žena, které si vážíš a které i já v tomto svatém, pravém okamžiku musím přiznat, že vyniká nad ostatní svou ctí, velkorysostí a statečností, byla nástrojem jiné moci než dobrého ducha? Já si to nemyslím, vždyť dokázala zachránit a pozvednout jiného velkého padlého ducha – jeho! A ty jsi zachránila před lidmi mne! Proměnila jsi mě v dobrého a silného člověka, ano, věř mi nejmilejší, dokonce i ve své nejslabší chvílce jsi mě učila, že nejsem špatný, ale jen slabý. Ukázala jsi mi, že i mezi lidmi jsou andělé a že jim křídla neupadnou, ani když chodí po zemi. Vidělas někdy vlaštovku před bouří? Klesne až k zemi, ale jakmile se vyčásí, vylétne vzhůru! A pak s jasnými očima políbí oblaka, odváží se pohlédnout slunci do tváře a nebeský vánek jí v jediném okamžiku sfoukne z křídel prach! Já už věřím! Věřím, že umí nebe přimět, aby se na chvíli přiblížilo zemi – už rozumím tomu, že sám Bůh mohl sestoupit na zem a žít mezi námi – ne mezi těmi, jež byli vychováváni ke skrývání svých pozemských slabostí, ale mezi těmi, co hloubí a vrtají v tom, co nazýváme prózou života!

Je to krásný příběh! A já jej miluji kvůli Tobě! Už nikdy Ho nebudu hanět, neboť náhle pro mne něco znamená – pro nás!

Milovaná! Cítíš, jak Tě to táhne kupředu, štaci za štací! Třeseš se? Dívej se kupředu, jinak padneš! Ano, kupředu! Buď vděčná, za svou krásnou minulost! Posílila Tě, dodala zkušenosti a stala se Tvoji obětí – velikou, jako byla Abraháмова, jenž se vzdal svého dítěte pro slávu Boží, a On nepochybně od Tvoji oběti nečeká víc než od té jeho – chce si Tě jen vyzkoušet, očistit Tě,

přesvědčit se, zda jsi hodna! Věrné, milované stvoření, mám takové štěstí, že jsem Tě na vlastní kamenité cestě potkal! Nesmíš ztratit odvalu, neboť ve svých rukou máš můj život i budoucnost! Nesnaž se změnit záměr našeho Pána, nestýskej si po tom, cos ztratila a co opouštíš. Ty musíš!

Raduj se raději, ty mladé, půvabné mistrovské dílo našeho Stvořitele, že smíš trpět, neboť bez utrpení se duše neotřese až do hloubi. Toto skvělé obrácení Tvé duše naruby je podmínkou umění. Pohleď, pohleď, železné tyče se rozestoupily před nezkrotnou silou Tvého génia a teď jsi volná, volná! Smíš se rozběhnout lesem a dýchat čerstvý vzduch, šplhat po horách a shlédnout dolů na to, jak je ve skutečnosti všechno v údolí maličké! Zařvi jako mladá lvice, neboť tou jsi, nech svou nezkrotnou, zlatavou hřívu volně vlát, pozvedni své vysoké čelo a poznej, že není nízké, jak Ti tvrdili. Dopředu, jen vpřed! Ke světlu, do výšek, odkud Tvůj hlas zazní jako hlas prorokův! Kdybys věděla, jak věřím ve Tvého génia, já, který už velmi mlád cítil, jak se mi trnová koruna zařezává do čela, to však bylo mladé a silné a nešlo je poranit natolik hluboce, aby na něm zůstaly jizvy.

Mou duší toužebně očekávaná přítelkyně! Více než milenko! Budeš-li se bát, zatočí se Ti nahoře hlava, zatoužíš-li po ztuchlém údolí, slyš, jak na Tebe volá hlas Tvého génia, Tvého Miláčka, své *Excelsior!* Toužíš po měkkých poduškách v konejšivých pohovkách svého domova, slyš, jak venku za jarní noc volají, poslouvej zpěv maličkých, narozených s křídly: *Excelsior!* Chybí Ti Tvé děťátko, cožpak věříš, že Bůh bere bez důvodu, On, jenž vyžaduje vše!! Vždyť je Tvé dítě v dobrých, věrných rukou. Ne, neodháněj od sebe žal. Je to vzácný dar. Plač, vyplač se, má malá! Jarní déšť znamená dobrou sklizeň! Trp, trp, až Ti srdce málem pukne, ale nezlomí se, zvětší se! Měsíc květů je zde! Věř, že přijde jaro, i když je vše přikryto sněhem! Zítřej, již zítra může vypuknout naplno! A pak se na lukách rozezní písně, vše rozkvetne a do květů možná znovu nasněží, ale počkej později, počkej!

Bud' vděčná! Smíš začít od začátku! Kolika lidem se to poštěstí? A Ty jsi tak mladá!

Vtisknu Ti nyní polibek smíru, čistý a svatý, a přijmu Tě do neviditelného společenství nás, trpících a bojujících zde na zemi, a to vše činím ve jménu našeho Pána, já nehodný, abych na Tebe pohlédl. Místo zde mi však náleží, neboť jsem trpěl i bojoval – a pokud moje utrpení a boj něco znamenaly a moje modlitby budou vyslyšeny, budu prosit Pána, aby Ti dal sílu zvládnout tuto zkoušku a zvítězit!

Vítej ve společenství trpících, bojujících a triumfujících ve jménu Páně! Zdraví Tě jeden z nehodných, jakými jsme na zemi vždy!

Má milovaná, mému srdci ze všech nejdražší, zpátky na zemi!

Zítرا budeš v Kodani i se svým smutkem, steskem i nadějí!

Takto bys měla naplnit a ukřátit svůj čas:

Vstávej řekněme v deset hodin. Vyjdi si ven, sama! Nauč se milovat samotu, ta Ti vždy poskytne nejlepší společnost, vlastního ducha! Zajdi si na promenádu Langelinje! Po jedné straně budeš mít moře a po druhé uvidíš modrou linii – to je Švédsko – pošli tím směrem vzdušný polibek. Bude-li pro mne, dostanu ho!

Jakmile se vrátíš domů, pracuj! Věř mi, však to víš dobře sama, zabavíš se a Tvůj život na této cestě dostane rozměr. Pokud bys ji chápala jen jako povyražení, stala by se nesnesitelnou!

Máš Coppet Le passant – víš, co tato maličkost může znamenat!

Le Pour et Le contre, aby Tě utěšila, pokud by už se verše nedaly vydržet.

A dopisy pro mě, možná do novin Allehanda, tam piš o všem možném, samozřejmě kromě toho, jak mě miluješ, neboť to se v nich nesmí objevit, kruté noviny!

Pianem se nesmíš nechat zlákat dříve než odpoledne, aby sis zahrála pro potěšení a úlevu!

Musíš pracovat mezi jedenáctou a druhou, jinak narušíš mou pracovní dobu a já nebudu své zaměstnání moci vykonávat v klidu! Uvědom si, jak se přemáhám a nutím celý ten čas, abych na Tebe ani nepomyslel! Ve dvě hodiny pošlu na obláčku svůj polibek, bude-li oblačno, jinak po slunečním paprsku – slunce je ve dvě hodiny vždy na jihu!

Netrap se, že mne opouštíš, to já budu muset stromy lámat a z cesty Ti vysbírávat kamínky, dokud budeš pryč!

Ještě něco závěrem! Běda že Ti musím povědět ta děsivá slůvka, která jsem tak dlouho držel pohřbena v srdci jako tajemství – odpusť mi to, můžeš mi odpustit, milovaná, že jsem před Tebou měl tajnosti! Ne, neměl bych nic říkat, ale musím, neboť na tom závisí můj život – budeš statečná? Měj odvahu a bojuj, protože Tvá poslední iluze padne na bezcennou zem. Pokud chceš

být umělkyní, musíš si to vytrpět. Čeká Tě křest krví, vědět to musíš, i když mnou budeš pohrdat, teď uslyšíš ta děsuplná slova: miluji Tě!! Už to víš! Líbám!

Nebud' nešťastná, má holčičko, stanu se Ti otcem, matkou, manželkou, děťátkem i služebnictvem, než Tě budu moci postavit na zem za našimi vlastními zamčenými dveřmi, budu Tě nosit v náručí, Ty mi budeš moci načechrat mou velikou paruku a ze širokého čela mi vytrhat trny – myslelas, že to bylo něco jiného, úplně černého! A já Tě zlíbám do usnutí, odeženu Tvé umělecké svědomí a budu se vyhřívat v odlesku slunečného čela a nikdo Tě již nebude balamutit, neuslyšíš podlé lidi a nespatriš zlé pohledy!

Budeš-li smutná, myslí na léto! Moře, Siri! Napiš Ině!

Co bych měl ještě dodat? Nemohu přeci říci vše! Ano, už vím! Na jedno jsem zapomněl! Miluji Tě! Ať Tě ochraňuje Bůh!

Dnes v noci mezi desátou a jedenáctou se vykloním z okna a pošlu Ti po měsíci tam nahoře pozdravení!

Štěstí a odvalu Ti přeje ten, kterému navracíš život a naději, který Tě miluje a komu smíš důvěřovat.

Brzy nashledanou!

Tisíc polibků!

Tvůj a jediný

August!

5.1.6 Dopis č. 154

Stockholm, 11. května, čtvrtek, 76

Toto je čtvrtý dopis, který Ti posílám! Snad se žádný neztratil!

Má drahá, milovaná přítelkyně!

Ve jménu Božím, jak se Ti daří? Pochybuješ, přitom je vše dojednáno, a to nejhorší za námi. Neporoučím Ti, neboť to nemohu a nesmím, jde ostatně o tvou budoucnost! Nemluví se o ničem jiném než o Tvé oddanosti divadlu, a psali o tom v novinách, těch nejhorších, ale jména neuvedli. Má všechno přijít na zmar? Nikam nepojedu, psala jsi ve slabé chvíli a lituješ toho, a než bych stačil dorazit, mohl by Ti Carl stačit poslat své psaní. Uvědom si také, že každý den čekám na návštěvu toho rytmistra, který mi přislíbil, že se za mě přimluví. Pamatuj, že jsem se zavázal být Tvou oporou, a proto teď pro nás od rána do večera pracuji! Ty nic z toho nežádáš, a snad bys mnou i pohrdala, pokusil-li bych se Ti rozkazovat!

Neříkám přece, abys od sebe odehnala smutek bez bolesti! Cožpak jsme neprotrpěli horší věci? Nevěřila bys, jak smutek lidí posiluje, a když přejde, jak obohacuje! Zatelegrafuj Carlovi a poruč mu, ať napíše, nebo v nejhorším zatelegrafuje!

Rozmyslela sis to? Toužíš se vrátit do svého domova, nebo ke mně a své budoucnosti? Máš pocit, že jsi zhřešila? Cožpak je hřích, že nechceš pohřbít své nadání a že mne miluješ? Pokud ano, srazíš mne, já však opět povstanu, jen běda tomu, kdo mi pak zkrří cestu! Nebo stále miluješ Carla? Nedokáže Tvá touha po umění vytlačit nicotné citečky, které akorát odrostly a zevšedněly? Cožpak bys mne neobětovala, když bys shledala, že jsem Ti na cestě přítěží?

Věřím, že tuto strastiplnou zkoušku nakonec zdoláš! Nezažili jsme snad horší dny? Vzpomínáš si, se jeden den vše zdálo černé a na druhý se vyjasnilo? Povstaň a buď silná! Brzy už budeme na celém světě jen Ty a já, a tak to má být!

Teď pláčeme a naříkáme, přestože víme, že všechno, i smutek, za osm dní skončí, konečně se potkáme a víc nás nic nerozdělí!

Až Ti, má milovaná a nejdražší, bude smutno, vzpomeň si na toto: Je to jen osm dní, uvědom si, jak příšerné by to bylo, kdybych jich bylo čtrnáct, nebo měsíc či rok! A to Tě rozveselí!

Považ ty následky, kdyby ses domů vrátila předčasně! Vrhla by ses k nohám svého muže, on by Tě milostivě vzal na milost, přísahala bys mu, že mě vícekrát nespátíš, Tví příbuzní by Tebou pohrdali, všichni by se k Tobě chovali s odstupem, jako k nemocnému dítěti, a Ty by ses plahočila životem neskonale ponížená, mezi těmi přátelskými idioty, kteří by Tě tyranizovali stejně jako dřív, ne, ještě hůř a všechno by tím bylo ztraceno, naše utrpení posledních dvou měsíců by bylo přišlo vniveč a já, jak bych ještě někdy mohl věřit ženě? Spletl jsem se v Tobě? Odpusť mi, sám jsem nebyl dost silný, abych odjel do Paříže, ale, ale otočil jsem se, abych Tě mohl spatřit, a Ty se odvrátíš, abys mě už vícekrát vidět nemusela!

Svůj boj jsem již vybojoval, jsem klidný a silný, neboť vím, že mne stejně miluješ. Není Ti má láska dost? Nemůže pro Tebe znamenat totéž co pro mě!?

Obrátíš-li se nazpátek k těm chudáčkům, poprosíš-li někoho, jako je Carl, o smilování, budu Tebou pohrdat, ano, a nemohl bych jinak. Měla bys to vědět, dokud je čas.

Znovu jsem nabyl svou sílu, koncentrovaný klid a vážnost, jež mi jedenkrát náležely díky Tvé lásce. Cítím se vedle Tebe tak silný, že Tě budu nosit na rukou, ať nás potká cokoliv!

Plač, mé milované nešťastné děťátko – cokoliv jiného by bylo nepřírozené, ale nesváděj mě! Ne, to bys nemohla, na to Tě miluji příliš ušlechtilé! Nevěř tomu, že Tě obdivuji méně nebo že bych Tě dokázal milovat bez obdivu. Hněvej se a buď zmatená, jak to má být, ale potom!

Zatím sbohem, má lásko! Uvidíš, že všechno půjde dobře! Pevně tomu věřím!

Dobrou noc!

Tvůj

August!

5.1.7 Dopis č. 161

[konec května 1876]

Neděle, $\frac{3}{4}$ na čtyři!

Siri!

Zda jsi anděl, nebo ďábel, silná, nebo slabá, velkolepá, nebo ubohá, na to nemyslím!

Zda jsi vřelá, nebo chladná, miluješ-li mě, či ne, já Tě přesto miluji! Nevím proč, ale miluji Tě!

Ó, kdybys věděla, jak krutě trpím, že Tě nesmím vidět, ale mne těší trpět, a musím vědět, zda mě pořád ještě miluješ, protože pak kdybys mě vyhledala, najdeš mne až na samém dně; Ty nemusíš vědět, jestli Tě miluji, protože já Tě miluji a nikdy to nebude jinak! Proč mi odpíráš, abych Tě dnes viděl! Kdy já jsem něco takového udělal Tobě! Já musím mlčet! Protože můj život závisí na tom, zda mne miluješ! Ty myslíš, že já nepláču a že se Ti vysmívám! Ty, která dokážeš zkrotit zlého ducha ve mně, Ty si stěžuješ, že mne teď zase ovládl, a přitom vidíš, jak se rve o mou duši, a pomocnou ruku nepodáš!

Jen Ty jediná jsi ho dokázala utišit – proč to neuděláš teď!?! Dnes jsi byla v kostele! Nestál za pilířem ďábel a nezpíval s varhany,

Jak jinak ti, Markétko, bylo

kdyžš ještě, neviňoučká,

sem stoupala před oltář,

z knížečky ohmatané

své žvatlajíc motlidbičky,

půl dětskou hru,

půl Boha v svém srdci!

Markétko!

Kde stojí ti hlava?

A ve tvém srdci

jaký hanebný hřích?

Zda modlíš se za duši matky své,

jež tebou zdřímala do těch dlouhých, dlouhých muk?

A na tvém prahu či krev?

– A pod tvým srdcem

zda se již nehýbe tvor,

jenž děsí tebe i sebe

svým bytím a hrůzou tuch?¹⁸

Bylo to u Adolfa Fredrika? U toho oltáře jsem před tváří Boží poprvé zalhal!

Pokud mne nemůžeš už dál milovat, budu Ti spílat, budu žadonit o Tvou lásku, ukradnu ji, možná Tebou budu i opovrhovat, proklínat Tě, ale vždycky milovat! Jsem k Tobě připoután jako Prométheus ke skále, i kdyby mi láska měla navěky rvát játra jako sup! Budeš mít mnoho na svědomí, jestli mne přestaneš milovat! A to právě děláš! Bolí mě v levém boku, žiji ve smrtelné úzkosti a svou duši občerstvuji jen pitím!

---

¹⁸ Citováno dle překladu Otokara Fischera (Goethe 1955: 221).

5.1.8 Dopis č. 207

[20. června 1878]

Středa večer 78.

Má milovaná Siri!

Od té doby, co jsi pryč, jsem celý utrápený a prázdný, a jak jsem smutný! Nejhorší je, že ani práce na rozptýlení hučících myšlenek nepomáhá – ale proč bych to měl chtít, když právě kvůli nim chápu, jak krutě a mizerně jsem se k Tobě zachoval, což mě drtí. A stejně jsem k Tobě nikdy vědomě necítil nepřátelství, a nepřál si nic, než být dobrý, obětavý i krásný, jak to jen lze, a věřil jsem, že takovým jsem! Tyhle myšlenky musím odehnat, jinak bych byl celý bez sebe při pomýšlení na ty hořké chvíle, jež jsem Ti připravil!

Nejdražší přítelkyně, jediná, která mě dokážeš zlákat, abych dál žil svůj život zde na Zemi, odpusť mi a polituj mne, ale nikdy se na mne nehněvej, nebo za sebe neručím!

Chtěl bych jen říct, jak příšerně mi je, kvůli tomu ne, jak si asi myslíš, ale protože nemám Tebe! Tak rád bych se za Tebou zítra vypravil, ale nevím, jestli je to dobrý nápad, snad bych mohl práci odložit a počkat tak osm dní, anebo do prvního července, až se počasí ustálí a obchody srovnají.

Dbej o své zdraví, Siri, pořádně jez a pij, neseď moc uvnitř, příliš si toho nenakládej, a ještě něco – opaluj se! To prý má být ze všeho nejzdravější! Posad' se přímo na sluníčko, samozřejmě v klobouku! V poledne pij vždycky víno a po večerech punč.

Mohli bychom snad spát ve společném pokoji, pokud se uložíme rozumně, abys nebyla v té průchozí místnosti. Mě bys tam nikdy ležet nedovolila, a sama riskuješ! Pokud bude teplé léto, můžu v zásadě spát i v předsálí, takže by ses mohla vyměnit se slečnou Forsslundovou.

Jak se daří mým maličkým? Poporostly zase? Mám takovou radost z pěkných vlahých večerů, že se na chvíli dostaneš ven. Pro mě je to za hezkého počasí snad ještě těžší! Celé odpoledne jsem strávil o samotě a na kamnech si uvařil vajíčka. Samota je pochmurná, ale zároveň dobrá – účinkuje na mne jako záhlavec nezvedenému pacholkovi!

Myslím, že za Tebou budu muset vyrazit vprostřed týdne, abychom mohli vše dát do pořádku!

Posledně mi bylo tolik líto slečny F., vše je pro ni tak příšerné, a má Siri si to jistě myslí také. Ona rozhodně nemá moc štěstí, a člověk přesto musí pamatovat na to, jak dobře se kdysi měla, aby nezačal věřit tomu, že se ve všem vyzná! Toť na můj vrub příšerného egoisty, nikoliv na Tvůj, neboť Ty jsi laskavá k celému světu! Slyšíš, Siri?

Sbohem! Bůh Tě ochraňuj!

Půjdu spát a snít o tom, že mě zachumláš!

Tvůj vlastní!

Středa večer!

P. S. Tu zapomenutou krabici pošlu zítra, ve čtvrtek, obchodním vlakem!

5.1.9 Dopis č. 208

pátek večer, červen/78

Má Siri!

Uvědomuji si, že dorazím dřív než tento dopis, ale musím s Tebou mluvit, jsem totiž velice nešťastný a osamělý; nemůžu to svést jen tak na život, tím nic nedokážu, akorát ze smutku onemocním. Sotva se dá věřit tomu, že toužíš a trpíš jako já, ale stejně umíš být natolik krutá, abys prohlásila, že Tě nemiluji!

Něco se musí změnit, sic zešílím, a sama víš, že to není samota, co bych nenáviděl! Samozřejmě můžu mít společnost, ale já o žádnou nestojím, jen o tu Tvou! Včera večer jsem byl doma u Struxberga, ale každou chvíli mi bylo do pláče – víš, že jsi mi víc než jen manželkou, jsi moje všechno, moje maminka, jak jsem Ti dřív říkával, ano, to všechno jsi Ty a pro mě je to nadevše, když vidím, jak se pro mě, nebo kvůli mně, mé utrpení je mnohem větší, než Tě kdy budu schopen přesvědčit.

Nejméně obden musím z domu, jinak bych to neunesl. Večer zavírám dveře, abych se nebál tmy. V salonu, ve Tvém pokojíku, je tak bezútěšně!

Dobrou noc, milovaná! Plakal jsem a to mě unavilo. Jsem zdrcený při pomyslení na to, kolik jsem Tě stál slzí, a přesto se tím necítím být vinen– to někdo jiný mne posedne proti mé vůli! Chci pro Tebe jen to nejlepší, o tom jsi nikdy nepochybovala!

Dobrou noc!

Tvůj v životě i ve smrti –

5.1.10 Dopis č. 434

Sthl, 5. května 82

Drahá Siri!

Věřím, že ráda uslyšíš, co nového doma, takže znovu píšu, i když se od poslední nic zvláštního nepříhodilo.

Drobotina je zdravá a šikovná. Greta dnes smí jít ven. Příští týden v sobotu jedeme na Kymendö. Tady je to k nesnesení. Struxbergovi o Kymendö silně přemýšlejí. Zneklidňuje mě to. Dny jsou příšerně jednotvárné. Večery se nedají vydržet, vždy si musím najít někoho, s kým se dá prohodit pár slov. Několikrát jsem byl s Josephsonem. Ve velice přátelském duchu. Spolu s Normanem a dalšími mě k sobě pozval v neděli na večeři. Když jsme tuhle spolu popíjeli, řekl jsem mu, že pokud se s ním neobjevis, postavím pro Tebe divadlo sám. Vypadal zamyšleně!

Podarilo se mi vypůjčit si nějaké peníze, takže jsme bez dluhů (dokonce i u hokynáře), a přes léto si nemusíme dělat starosti! Jestli potřebuješ 100 marek, pošlu Ti je! Pokud nepotřebuješ, taky dobře! Koupil jsem si nové šaty a moc mi sluší! Teta Gurli zdobí pro Karin klobouk. Jednou se stavila u nás na návštěvu! Na sobotu jsem pozval Struxarnovy, Gurli Åbergovou, Kjellberga a Janzona na raky. Řekl jsem jim, že Ti udělá radost, když budu mít společnost, ženy nevyjímaje!

Už jsem Ti vyžvanil všechno, co jsem věděl. Gretin klobouk (ten šedý po Karin) leží napolovic hotový a kus z něj chybí! Eva se ptá, kde to je!

Sbohem! Zase brzy napiš a pověz mi o všem, co se u Tebe děje a jak to jde!

Přijed' brzy domů

Tvůj vlastní

August

Nepotřebuješ si pořídit stylový jarní kabátek, třeba takovýto? Z kostkovaného plátna, zelenohnědý, skládaný, co se teď nosí a všem sluší! Kup si ho!

Tvůj.

P. S. Jistě si říkáš, že dopisy píšeš příliš obchodně! Ale to mému srdci nezabrání v tom, aby Tě velice postrádalo!

5.1.11 Dopis č. 1834

Sandham, 5. května 1889

Siri,

Umírám kousek po kousku – a přesto Tě nemohu nenávidět!

Proč už jsi mě nezastřelila, mohl jsem být ušetřen všech bolestí!

Přijed' sem s dětmi a ještě jednou mi poskytni iluzi štěstí, já se postarám o vaši budoucnost a potom v nejvyšší blaženosti, až se mi znovu podaří přesvědčit sám sebe, že to je skutečnost, že ta krásná léta prožitá se mnou – s Tebou – byla opravdová, potom šťasten zemřu Tvou rukou v okamžiku, který nebudu znát. Zanechám po sobě důkazy, že jsem to provedl sám, a Ty, která tolik miluješ život, budeš žít dál klidně a s dobrým vědomím, že jsi učinila jednoho člověka šťastným.

Jiný konec si představit nedovedu. A Ty bys mi to mohla dopřát. Mám dva domky na ostrově ještě krásnějším, než byl zelený ostrov z našeho mládí, jeden z nich se podobá zámku a tam budeš bydlet Ty s Karin a Gretou a Puttem a v druhém já.

Na ostrov zajíždí parník, je tam obchůdek a kupec obstará nákupy a všechno zařídí, doktor se tam dostane parníkem a kupec Ti přiveze maso a cokoliv, co je potřeba.

Tam v té ohromné samotě v zelených pastvinách a bez lidí kolem – a já teď na to seženu peníze, Tilda by mohla jet napřed, potom Eva a pak – tři měsíce léta u moře, pod břízkami a s dětmi a potom – konec!

Chtěla bys to?

August

5.1.12 Dopis č. 2065

Strömma Kanal, 6. listopadu 1890

Siri,

dnes se stěhuji do Breviku. Slyšel jsem, že jsi stále tam, myslel jsem, že sis ve městě sehnala pokoj. Pokud bys chtěla bydlet v Gustafsbergu, mají tam dva lékaře, obchod, telefon, drožku, přístav i poštu a já bych mohl vídat děti, a ony mě, jedenkrát týdně. Opravdu si myslím, že by pro ně i jejich budoucnost bylo nejlepší se mnou udržet osobní kontakt. Může se stát, že ze světa odejdeš dříve než já, možné to je, a ony by na světě zůstaly nezkušené a samotné.

Vzhledem k tomu, že se nehodlám znovu ženit, nijak nespěchám na skandál spojený s rozvodem.

Ale pokud chceš Ty, jsem připraven.

Nedopatřením, a abych se zbavil paní Cedergrenové, odvezl jsem si z Jakobsbergu všechno do Breviku s sebou, pokud budete něco z toho ode mě požadovat.

Měl jsem příšerné starosti s penězi. Ale pokud by sis chtěla pronajmout Gustafsberg, připoj se na Strömma kanálu do Beatelundu a svez se drožkou.

Potřebuješ-li mi bezodkladně sdělit něco důležitého, pošli zprávu přívozem do Breviku, zaplatím to já (pouze to dohodni!). Pozdravuj děti a vkaž jim, že tatínek je stále na cestách.

Přátelsky

August

5.1.13 Dopis č. 2510

Berlín: 27. března 1893

Siri, možná sis v novinách přečetla, že jsem zasnouben. Je, a není to pravda, a aby ses nemusela strachovat o děti, rád bych Ti pověděl tolik: nové manželství, které má vliv na dědické právo a tak dále, se neuskuteční dřív, než bude moje ekonomická situace plně zajištěna. Sám se sebou stále bojuji, zda mohu být nevěrný svým dětem, a nejsem si jist, zda to chci. Ve všech vztazích dbám na totéž, tedy pokud je to podle práva v cizině možné, případně veškerá má pozůstalost na Karin, Gretu a Hanse, jež jsou mému srdci nejbližší.

Zasnoubení ještě nebylo oznámeno a nejspíš nebude dříve než na podzim, do té doby to jsou jen řeči.

Občas mě celá ta hra života unavuje, jsem přesycen hrdostí a potupou, navíc žiji v zemi, kde každý člověk přemýšlí o smrti. Já už se na tu svou namyslel dost.

Dobře si v mysli ulož obsah tohoto, a možná i některých příštích dopisů, především jméno a adresu.

Pokud je Ti to nepříjemné, nemusíš na tento dopis odpovídat!

Peníze pošlu hned, jak budu moci, celkem brzy, a přímo Tobě. Ty však nemusíš ranit bratra Oskara tím, že mu otevřeně vyznáš proč.

Přátelsky

August

5.2 Komentář k vybraným dopisům

Korespondence se Siri von Essen je zásadní hned v několika ohledech. Díky dochovaným a dosud vydaným dopisům máme možnost nejen poznat podrobné okolnosti jejich seznámení a peripetie počátku i konce milostného vztahu, mimoto jde o první adresátka Strindbergových milostných dopisů.

Rozbor hned prvního dopisu, s pořadovým číslem 93, by sám o sobě vystačil na samostatné pojednání, protože je přímo přesycen zásadními skutečnostmi. Předně se z něj dozvídáme mnohé o Strindbergově přístupu ke korespondenci jako takové. V dopise vehementně přesvědčuje Siri, aby se neupínala k cíli stát se herečkou, a vysvětluje jí, že by měla raději být spisovatelkou – o tom, že je k tomu nadaná, svědčí podle Strindberga právě její dopisy.¹⁹ Na velice konkrétním příkladu jí ukazuje, že nejlepší próza vzniká právě nápodobou dopisu, z něhož na závěr pouze odstraní oslovení a datum. Zároveň zde předkládá význam a důležitost psaní jakožto nejpravdivějšího prostředku k vyjádření a uvolnění potlačovaných emocí.

Snad v každém z dopisů určených Siri von Essen, jak vyplývá i z našeho výběru, tematizuje autor motivy provinění a spasení, bolesti a utrpení, lásky a krutosti. Tyto motivy jsou však Strindbergovi přiznávány až v mnohem pozdější etapě dramatické tvorby a chápány jako výsledek duševního i uměleckého obrození po prodělání tzv. krize inferna. Dopisy slouží za doklad toho, že motiv ženy-spasitelky, sestupující na zem zachránit hříšníka, se u Strindberga projevují již daleko dříve.

Ve svých dopisech staví Siri, podobně jako tomu bývá ve středověké trubadúrské poezii, na piedestal, aby k ní mohl vzhlížet a opěvovat její talent i krásu; oslavuje ji jako nadpozemskou andělskou bytost, jejíž láska se stává vlastně nezbytnou podmínkou k životu. Přestože víme, že Strindbergův svazek s touto ženou nebyl rozhodně čistě platonického charakteru, nepřekročí autor v dopisech nikdy takovou míru intimity, aby se zaměřoval na krásu jejího těla či tělesného spojení. Naopak vyzdvihuje jedině spojení duší a vysoké, apollinské aspekty jejího těla, jako jsou

---

¹⁹ Stejný motiv se objeví i v dopise určeném Strindbergovu německému překladateli Emilu Scheringovi, ve kterém jej dramatik nabádá, aby se vypsals z bolesti nad rozlukou se svou ženou. I v tomto případě jsou pro Strindberga Scheringovy dopisy důkazem překladatelova spisovatelského talentu.

maličké ruce a nohy – pro zdůraznění křehkosti, bezbrannosti a nevinné čistoty často přirovnávané k dětským –, oči, rty a vysoké zářivé čelo. S oblibou ji přirovnává k mladé lvici, jež se postaví vysoko nad hříšné město a konečně bude moci zařvat a ukázat tak svoji sílu. Jistě se nejedná o náhodně zvolený symbol, ve středověké literatuře je lev jednou z podob Krista na zemi, což je Strindbergův oblíbený příměr.

Zároveň však Siri neustále upozorňuje na tenkou hranici mezi láskou a pohrdáním. I to je motiv známý ze středověké poezie. Strindberg sám sebe ostatně nejprve vidí jako hrdinného zachránce, jehož životním údělem je vyrvat milovanou ženu ze spárů tyranského manžela a dopomoci jí k tomu, aby všem dokázala svůj talent, v pozdějších dopisech se však situace proměňuje a Strindberg se sám stává původcem veškerého manželčina neštěstí a trpí přemírou utrpení, kterou kvůli němu musí prožívat.

V posledních dopisech se snaží o smířlivý tón, především s ohledem na společné potomky. Už se však nejedná o usmíření hříšníka se světem, ale o pragmatické ujištění o finanční podpoře dětem.

Zarážející se skutečnost, že žádné další dopisy po roce 1893 určené pro Siri von Essen nebyly do výboru zařazeny. Lze se tak domnívat, že bývalí manželé veškeré kontakty zcela přerušily, nebo se jejich korespondence omezila na čistě praktické finanční otázky.

6 August Strindberg a Harriet Bosse, životopisná poznámka

Dříve než přistoupíme k rozboru konkrétních dopisů Augusta Strindberga s Harriet Bosse (1878–1961), je kvůli snazšímu pochopení jejich kontextu zapotřebí nejprve uvést stručný přehled průběhu jejich manželství. I zde vycházíme z obou výše uvedených biografii (Lagercrantz 2007; Martinus 2007).

Harriet se narodila roku 1878, mezi budoucími manželi panoval téměř třicetiletý věkový rozdíl. Poznali se v roce 1900, do manželství vstoupili o rok později a v roce 1904 se jako již dlouhodobě odloučení rozvedli. Většinu informací o jejich vztahu máme dnes k dispozici právě díky dochované korespondenci, kterou si i přes značně turbulentní charakter jejich partnerství Harriet pečlivě uchovávala, a nakonec z ní vydala i komentovaný výbor; dále pak díky vzpomínkám Strindbergovy nejmladší dcery Anne-Marie a zásadním zdrojem je také Strindbergův *Okultní deník*.

Do něj si mezi lety 1896 a 1908 zapisoval nejrůznější myšlenky, poznatky a události. Deník se sestává z postřehů o pobytech v zahraničí i ve Švédsku, zároveň obsahuje reflexi autorovy umělecké tvorby (jako například zrod Intimního divadla), ale jeho mnohem obsáhlejší část tvoří úvahy nad osobní existenciální krizí či rozborů vědeckých až pseudovědeckých objevů; ve své touze po získání odpovědí na otázky universa si Strindberg zaznamenává mnohdy až nečekaná pozorování, například rozebírá významy a skrytá poselství předmětů nalezených na ulici. V deníku je tak možné nalézt všechny roviny: od duchovní přes (pseudo)vědeckou či společenskou až po tu intimní. Pro potřeby této práce je však nejrelevantnější skutečnost, že se v něm autor důkladně zabývá právě vztahem se svou třetí manželkou Harriet.

Dlouhou dobu bylo *Okultní deník* možné studovat jen se speciálním povolením v Královské knihovně ve Stockholmu, až v roce 1963 bylo Torstenu Eklundovi umožněno z něj vybrat a zveřejnit pasáže týkající se právě Harriet (Eklund 1963). Jako celek byl však deník poprvé vydán až v roce 1977, dlouhých 65 let po Strindbergově úmrtí.

Přestože vztah Strindberga s Harriet Bosse neměl dlouhého trvání, měl pro Strindberga zvláštní význam. Už od prvního setkání byl přesvědčen, že mezi ním a Harriet panuje astrální pouto.²⁰ 6. března 1901 se zasnoubili a svatba byla stanovena na 6. května. Už 25. června se však v manželství objeví první problém. Novomanželé mají naplánovanou svatební cestu do Německa a Švýcarska, ale Strindberg cestu na poslední chvíli odvolá, protože si to nepřejí okultní mocnosti, kterým naslouchal. Harriet pro to nemá pochopení, a den poté odchází z domova odmítajíc manželovi sdělit, kam jde a kdy se vrátí. Po pár dnech od ní Strindberg dostane zprávu z Dánska s výzvou, aby přijel za ní. Martinusová (2007: 233) z jejich asi měsíc trvajícího pobytu vyzdvihuje obzvláště jednu událost, kdy Strindberg, rozlícený tím, že si místní novinář fotil Harriet koupající se v moři, na muže zaútočil svou vycházkovou holí. Z Dánska pokračovali na krátkou cestu do Berlína, kde vyšlo na povrch nejen Harrietino těhotenství, ale také hluboká rozdílnost mezi manželi. Po návratu do Stockholmu se nakonec Harriet Bosse rozhodne od Strindberga odejít. Z období prvního odloučení pochází dopis č. 4614, datovaný 29. srpna 1901, kterým Strindberg reflektuje jejich dosavadní manželství. Je to zvláštní směsice výčitek a vyznání lásky. Manželům se dlouhou dobu nedaří najít společnou řeč, jejich setkání jsou krátká a motivovaná především starostí o blaho očekávaného dítěte. Harrietino rozhodnutí nastěhovat se v říjnu nazpátek do společné domácnosti příkládá Martinusová (2007: 237) především tomu, že se rýsuje několik společných divadelních projektů, mimo jiné příslib titulní role královny Kristiny, a především vidina role šité na míru: Indrova dcera ve *Hře snů*. Následující měsíce by snad mohly být považovány za harmonické. 25. března 1902 se narodí Anne-Marie. Zanedlouho poté mezi manželi opět narůstá napětí, Strindberg nedokáže pochopit, proč jeho mladá žena touží po společnosti a divadle. Na začátku července se Harriet i s dcerkou stěhuje pryč. Na podzim se vrátí zpátky do divadla, které ji plně zaměstnává. V květnu 1903 si bere několikaměsíční dovolenou, které s dcerou tráví na šérách. Strindberg je krátce navštíví, ale když se Harriet na podzim vrátí do Stockholmu, zpět do společné domácnosti se nenastěhuje. Pronajme si byt nedaleko Strindbergova, pravidelně se vídají, avšak v lednu 1904 se pohádají natolik, že se rozvod zdá být jediným možným řešením. V květnu 1904 se Harriet nervově zhroutlí a odjíždí na tři týdny do sanatoria. Zároveň dojde k podepsání prvních rozvodových dokumentů. V červnu Harriet odjíždí do Paříže a dceru svěruje do Strindbergovy péče. Ten ono léto strávené společně

---

²⁰ Do *Okultního deníku* si o tom poprvé udělá zápis 12. 12. 1900: „[...] Mám pocit, že jsme s B. navázali telepatické spojení.“ (Eklund 1963: 17)

s dcerou rád Harriet popisuje v dopisech. Přestože o rozvodu už není pochyb, rodina spolu stráví léto na šérách. Idylickou atmosféru přeruší událost, o které toho není mnoho známo. Martinusová (2007: 270) odkazuje na domněnku literární vědkyně Barbro Stähle-Sjönellové, že Harriet obvinila Strindberga z poměru s posluhovačkou, a aby mu oplatila stejnou mincí, okatě koketovala s jinými muži. Strindberg proto okamžitě odjíždí pryč a je to pro něj také okamžik, kdy si uvědomí definitivní konec manželství. Na podzim se Harriet vypraví na divadelní zájezd do Finska a se Strindbergem udržují korespondenci v přátelském duchu, což je však nejspíše dáno tím, že se obsah ponejvíce týká jejich dcery. Kromě vylepšení finanční situace přineslo finské turné Harriet ještě možnost zahrát si na stejném jevišti s Gretou, Strindbergovou dcerou z prvního manželství se Siri (Martinus 2007: 250).

27. října 1904 konečně dojde k rozvodu. Ten ovšem neznamená přerušení kontaktů, naopak se může zdát, že ještě dlouho po něm vztah pokračuje stejně jako dřív. Na podzim 1905 se Harriet stěhuje do Göteborgu kvůli lepším divadelním příležitostem, ale z cesty je nakonec lehce rozčarována. Během svého pobytu obdrží od Strindberga dopis, kde je naznačen jeho záměr založit ve Stockholmu vlastní divadlo; Harriet nabídne roli první herečky. Z cest se Harriet definitivně vrací až před koncem roku 1905. Martinusová (2007: 275) popisuje jejich vztah z té doby jako velice vřelý, a dokonce i fyzický. Strindberg však není jediným mužem v Harrietině životě.; v roce 1906 je zapletena hned do tří romantických vztahů, kromě svého bývalého muže se stýká ještě s hercem Gunnarem Wingårdem a divadelním kritikem Gunnarem Castrénem. Zatímco si užívá svobodného života plnými doušky a její kontakty se Strindbergem pomalu ochládají, z jeho pohledu je situace jiná. Do *Okultního deníku* si často píše o jejich nočních astrálních návštěvách a jeho dopisy pomalu získávají nový, okultní charakter. Strindberg zažívá nesmírně plodné období, píše své zatím vůbec nejlepší divadelní hry a plány na otevření Intimního divadla jsou stále konkrétnější. Když se Harriet 4. dubna 1908 zasnoubí s Wingårdem, přijme dramatik tuto zprávu s bolestí; 10. dubna vrací Harriet všechny její dopisy. Přestože jsou pozemská pouta definitivně zpretrhána, Strindberg si je stále jistější, že jej Harriet v noci často navštěvuje ve své astrální formě, do deníku si zapisuje i konkrétní erotické prožitky. Je přesvědčen, že Harriet, které zbývalo jen pár týdnů do svatby, není šťastná a volá jej na pomoc. Harriet obratem odpoví žádajíc Strindberga, aby jí přál hodně štěstí. Tou dobou se u něj začínají ozývat veliké bolesti břicha, které však nepřipisuje nemoci, ale právě domnělým Harrietiným každonočním návštěvám (Martinus 2007: 280).

Harriet se znovu provdá 24. května 1908. Zanedlouho poté skončí Strindberg i práci na svém *Okulním deníku*, přestěhuje se na novou adresu a kapitolu společného žití s Harriet uzavírá. Martinusová (2007: 287) však cituje vzpomínku Strindbergova blízkého spolupracovníka Augusta Falcka, který ve svých vzpomínkách uvádí, že i po rozvodu si Strindberg uchoval fotografii Harriet v roli Puka, a když se novomanželé přestěhovali na Djurgården, přestal chodit na pravidelné procházky do tamního parku, aby omezil možnost náhodného setkání na minimum.

6.1 Dopis č. 4480

Sthlm. 16. února 1901

Milá slečno Bosse,

Stále Vás nazývám milou, protože jste minulý pátek byla milá a prosila jste Boha, aby mě požehnal – letos se mi dosud požehnání nedostalo! Nevím, zda věříte v dobrého Boha, ale On Vás vzal za slovo a vyslyšel! Dovedete si to představit? Byl jsem nemocný a v temnotě; vstoupilo ke mně světlo, dobré úmysly a mír! Proto jsem políbil drobnou ručku, jež mě požehnala! Už to pochopte! Proto jsem plakal! Nebylo to včera, kdy jsem plakal naposled! Pochopte to!

Tanec smrti si samozřejmě ponechejte! Na Vás posudek trpělivě čekám a prosím, abyste mi pak o hře pověděla celé své mínění.

Ještě jedna věc, když už držím pero. Říkáte, že nemůžete hrát to, co jste neprožila! Tak to přece není! Cožpak jste zažila Pukovy darebnosti či pochybná vítězství z Prvních houslí? Přesto jste je zahrála s velikým úspěchem! Neprožila jste příšernou pouť ženy infernem spolu s Neznámým (který se právě pomalými krůčky blíží ke klášteru)? A stejně jste byla jmenována z Inteligentní na První, novou herečkou století? Zamyslete se nad svou teorií – a zavrhněte ji!

Váš

August Strindberg

6.2 Dopis č. 4494

Sthlm, 27. února 1901

Slečně Harriet Bosse

Chci Vám toho tolik sdělit a na mnohé se zeptat, ale zároveň tuším, že Vás mé důvěrnosti zraňují a má laskavost obtěžuje.

Na každý pád se ke mně doneslo, že odpověď z Opery ohledně Nevěsty s korunkou lze očekávat každým okamžikem, ale ještě předtím mi musíte zazpívat, byť jen jednu jedinou píseň, abych pak mohl říci, že jsem Vás slyšel.

Nehodí se však, abych Vás zval k sobě, ani se toho neodvažuji. Ale když Vám prozradím, že onen choulostivý stůl se prostírá ve dvě hodiny a v půl třetí se ze stolu sklízí, pak je jen a jen na Vás, zda mne svou návštěvou poctíte.

A pokud by se i takováhle informace zdála dotěrná, pak mi odpusťte.

V tuto chvíli jinou možnost nevidím.

Přikládám dopis z Německa, dotýkající se Vaší osoby.

August Strindberg

P. S. A pokud byste chtěla telefonovat – ale obávám se, že ani to není vhodné – zde je mé číslo:
Östermalm 29-26

6.3 Dopis č. 4528

Středa o velikonočním týdnu [3. dubna] 1901.

Milovaná,

den se jmenuje Ferdinand, a Ty jsi – díky Bohu! – stále Mirandou! Kéž je to předzvěstí něčeho dobrého! (Shakespeare: Bouře.)

Třicet dní jsi pro mě trpěla, na cestě do Damašku, protrpěla jsi mou trýzeň, a teď Tě čeká utrpení mých Velikonoc, Ty můj velikonoční beránku! Kdy se ode mě, skrze mě, dočkáš něčeho radostného?

Objímám Tě, líbám na víčka a děkuji Bohu, že Tě poslal, holubičko ne s březovou, ale s olivovou ratolestí. Potopa opadla, staré je utopeno a země se znovu zazelená!

Pokoj! Tobě! Milovaná!

Tvůj Gusten

6.4 Dopis č. 4529

Zelený čtvrtek [4. dubna] 1901

Milovaná

Co se to včera stalo? Jestli se něco stalo? Já jsem si vytrpěl celý pašijový příběh. Tenhle příběh se předvádí na divadle, abychom uvolnili kousek z naší lásky, a Ty musíš být svobodná, volná pro svůj úkol (Velikonoce), abys ve své nejčistší lásce mohla lidem darovat poezii tohoto utrpení v celé její velikosti. Trpět pro druhé, to je přece podstatou lásky!

Proto na mě dnes zapomeň! Naslouchej svému Génii a ten Tě povede správnou cestou!

Pamatuj pouze na to, že já, ač doma, jsem stále s Tebou, a má starostlivost a něha Ti budou oporou.

Pokud dnes lidi dokážeš smířit s myšlenkou, že existuje dobrý Bůh – a Ty to dokážeš, když budeš vroucí a v Tvém hlase nezazní přísnost –, uděláš velký skutek, větší než i to největší umělecké dílo!

Ale nesmíš lidi Bohem děsit! Odvrátili by se – od Něj, od Tebe i ode mne!

Ztracený otec chce být představen svým dětem – a Tobě se dostalo cti je znovu spojit navzájem... Udělej to důstojně, něžně a krásně! A On Tě – nás – bude milovat!

Tvůj Gusten

6.5 Dopis č. 4555

21. dubna 1901

Milovaná,

ano, toho se děsím: že Tě unaví se mnou sdílet můj neobyčejně trapný osud.

Když tu tak sedím před fotografií Tebe jako Eleonory, musím myslet na to, kolik už jsi pro mě vytrpěla! Je to ženské zpodobení Krista – trpět pro druhé!

Ale milovaná, nesnaž se dobrou vůlí či láskou změnit můj osud, neboť je to nebezpečné. Samotnému se mi nakonec trpělivostí podařilo docílit změny k lepšímu. Podpoř mě v tomto snažení a neštví mě proti Prozřetelnosti ani proti lidem!

Dělej mi společnost, dokud nebude můj osud završen – cítím, že to nebude trvat dlouho.

Nikdy se na mě nehněvej, měj soucit!

Nepozoruješ nějaký můj povahový rys, ale vidíš můj osud!

Pomoz mi jej nést, překonán být nelze!

Tvůj

6.6 Dopis č. 4563

27. dubna 1901

Milovaná

Ptáš se, zda mi můžeš v životě poskytnout něco dobrého a krásného! A přeci – co jiného mi stále dáváš?

Když jsi, Milovaná, jako dobrá přítelkyně vstoupila před třemi měsíci do mého bytu, byl jsem smutný, starý, ošklivý, vlastně skoro zlý a nebylo pro mě naděje.

A pak jsi přišla Ty!

Co se stalo?

Nejdřív jsi mě učinila téměř dobrým člověkem!

A pak jsi mi vrátila mládí!

A hned nato jsi ve mně vzbudila naději, že všechno se ještě může změnit k lepšímu!

Naučila jsi mě vidět v životě krásu – s rozumnou mírou, a krásu v Tobě – Labutěnko!

Byl jsem smutný a Tys mi dala radost!

Z čeho máš tedy ze své strany strach?

Ty, mladá, krásná, nadaná, a co víc, dobrá, Ty opravdu myslíš, že nemáš nic, co bys mě mohla naučit? A odvažuješ se mluvit o tom, že bys chtěla něco umět?

Naučila jsi mě říkat čistá a krásná slova, přivedla jsi mě k nádherným a velkým myšlenkám, odpouštět nepřátelům, naučila jsi mě ctít i jiné lidské osudy než můj vlastní.

Milovaná! Kdo by nás rozdělil, pokud si to sama Prozřetelnost neřádá?

A pokud by to Prozřetelnost chtěla, pak ano, pak se rozejdeme jako přátelé na celý život. A Ty budeš die ferne unsterbliche Geliebte, a já budu Tvůj sluha Ariel, který nad Tebou z povzdálí bude bdít. Chci Tě hrát svou láskou a vroucími myšlenkami, ochraňovat Tě svými modlitbami!

Počkejme do 6. května a uvidíme, zda Prozřetelnost chce rozdělit to, co On spojil.

Tvůj

6.7 Dopis č. 4590

27. června 1901

Milá, milovaná ženuško,

Tolik, tolik slzí, a horkých tak, až mi spalují oči! A proč? Nejvíce pro myšlenku na všechno utrpení, které jsem Ti neúmyslně přivodil. Z nejvyšších výčitek křičím: „Ale já se nemohl zachovat jinak! Nemohl jsem!“

Přesto kdykoliv vstoupím do žlutého pokoje, vidím v něm Tebe, vidím Tě jako v ten den, když jsem Tě zde našel zmatenou a plačící, srdce mi z toho může puknout bolestí!

Myslel jsem si, že jsem na bolest připraven, ale toto se nedá unést. Myslel jsem, že se v noci zalknu pláčem. Hledal jsem ve tmě malou ručku, která mě vždy dokázala uklidnit, když mě děsili noční běsi!

Stesk, smutek, nevědomost, výčitky svědomí!

Nemůžu vyjít ze dveří, neboť jsem v klášteře! Ale ne sám! Neboť všude jsi Ty, čarokrásná, přívětivá, se svým nevinným úsměvem!

Muselo se to stát, abych pocítil hloubku své lásky k Tobě?

Ne, to jsem věděl, už když jsem prohlásil: „Můj život má odted' ve svých rukou Harriet! Odejde-li, zemřu!“

Zda odejdeš, zda jsi odešla, já nevím!

Odejdeš, odešlas, aniž jsi mě usmířila s lidstvem a ženou!

6.8 Dopis č. 4616

[asi 29. srpna 1901]

V tomhle strašidelném příběhu, jinak známém jako naše manželství, občas tuším zločin. Překvapuje tě, že jsem si chvílemi myslel, že si se mnou pohráváš a že jsi jako Emerentia Polhemová přísahala, že mě uvidíš ležet u svých nohou?

Tohle podezření jsem sdělil Palmemu hned po onom nevysvětlitelném výstupu během generální zkoušky Do Damašku.

Ještě při Tvých prvních pokusech v únoru jsem měl podezření, že si mnou pohráváš, ale že Tvé city postupně změní povahu a že ke mně upřímně přilneš. Je ale pravda, že jsi měla zlé oči a já se od Tebe nikdy nedočkal přátelského pohledu. Miloval jsem Tě však a doufal, že má láska nakonec bude opětována.

Když jsem po svatbě viděl Tvůj duchovní pád, když jsem viděl, jak Tvá zloba kypí, jak cynicky přistupuješ ke všemu, co je pro mne svaté, a jak mě nenávidíš, jak se Tě zmocňuje trudnomyslnost a zoufalství, tehdy jsem si myslel, že Tě trápí výčitky, protože tak se špatné svědomí obvykle projevuje.

Že jsi vyzradila tajemství žlutého pokoje, to jsem pochopil a odpustil Ti, přestože mě jímala hrůza a mým nitrem zmítal pláč.

Když jsem spatřil Tvůj portrét viset v krámku mezi dvěma stejnými portréty jistého herce, zachvěl jsem se úzkostí, když ale hrudí toho herce pronikla střela, uvěřil jsem, že mne chrání vyšší moc a ta náš posvátný svazek uchová.

Kdysi jsem věřil, že mě miluješ. To když ses vrátila z šér od Inez – žil jsem v harmonii a myslím, že tehdy jsme počali život našeho dítěte. Večer z Tebe u stolu vyzařovala nadpřirozená krása a pronesla jsi tato slova: „Představ si, že teď se cítím ženou.“ Naše dítě se tedy zrodilo v lásce, ne v nenávisti. V bolesti, ne ve smilnosti! Proto je opravdové, a to je rozdíl mezi opravdovým manželským a nemanželským dítětem! Tam, kde vládne smilstvo, tam se děti nerodí.

Tvou prudkou neochotu setkat se znovu s Richardem Berghem jsem si vysvětlil následovně: na jaře se dozvěděl o tajemství žlutého pokoje a Ty se teď stydíš. Možná se pletu. V tom případě se k Tobě zřejmě choval dotěrně, ale Ty jsi mi pak měla něco naznačit a já bych s ním býval bez okolků veškeré styky ukončil.

Tohle – tedy naše manželství – je pro mě tím nejméně vysvětlitelným, co jsem kdy prožil, tím nejkrásnějším i nejodpornějším. Někdy to krásné vystupuje o samotě – a tehdy pláču a propláču se až do spánku, abych na to odporné zapomněl. A v takových chvílích si to dávám za vinu, všechna padá jen a jen na mě! Když jsem Tě viděl, zoufalou a sklíčenou, v květnu a v červnu ve Tvém zeleném pokoji, jak truchlíš nad ztraceným mládím, které jsem Ti vyrval. Obviňuji se, křičím bolestí, protože jsem Ti ublížil a ranil Tě. Líbám rukáv Tvých šatů, odkud vykoukla Tvá ručka, a prosím Tě o odpuštění za všechnen žal, který jsem Ti způsobil.

Když se vypláču a anděl Páně mě utěší, uvažuji klidněji. Takhle přece truchlí všechny mladé dívky nad svým mládím – a touhle branou bolesti vstupují do mateřství, kde žena poznává svou opravdovou a největší životní radost, kterou předem tuší – a Tys už ji vytušila.

Ale já, ačkoliv jsem sdílel bolest, se o radost podělit nesmím! Je mým údělem dát život dítěti, snášet všechny starosti a nevděk, ale radost je mi odepřena? Neříkej tedy, že já před radostí prchám!

Jednou, když mi náš domov naháněl strach, jsi řekla: „Kdybys věděl, k čemu v tomhle bytě došlo, zemřel bys hrůzou.“ Co se tu událo, co víš Ty a já ne?

Představ si to tak, že náš vztah je pošpiněn nenávistí a nedůvěrou, na podzim je všechno špinavé, ale nové jaro, jež přijde s dítětem, zničí a potlačí naši sobeckou lásku. Nemohli bychom raději ubrat na svých osobních iluzích a spojit se pouze ve společných zájmech jako rodiče, jako přátelé, potkat se ve společném umění, to je přece pro nás oba stejné? Copak jsi nepomyslela na naše dítě, které se chce narodit do společného domova, a společný domov si přece žádá otce a matku, lásku, něhu a oporu a později i průvodce životem?

Dítě známého otce vyroste, aniž by otce poznalo? A kdybys zemřela, myslíš, že bych mohl přijmout člověka, který byl vychován, aby mě nenáviděl?

Leží Ti tohle na srdci?

Co se stane teď? Já nevím, ale toužím, aby to všechno skončilo, ať to dopadne jakkoliv!

6.9 Dopis č. 4621

[4.] září 1901

„Sbohem, sbohem navždy!“ Je to možné? A proč? Protože jsem nebyl laskavý!

Nebyl? Nepotlačil jsem snad svoje antipatie, abych Vám vyhověl? Dopřál jsem Vám křídlo, ačkoliv je nesnáším! Váš pokoj byl žlutý a zelený, i přes to, že já žlutou a zelenou nemůžu vystát; pořídil jsem Griega, i když mi připadá staromódní, a požádal jsem o Emila Sjögrena, přestože ho nemám rád.

Doprovodil jsem Vás do Dánska, nejhorší země ze všech; přečkal jsem tabuli d'hôte, což byla tortura; koupal se na písčité pláži, to se mi stává jen v nočních můrách. Mohla jste si uspořádat v penzionu bál, kterého se zúčastnili kavalíři, sama jste o nich prohlásila, že jsou to hrubiáni, já se však nedokázal přinutit ke kavalírství mezi dámami osmnáctkrát „zasnoubenými“. A konečně – vrcholem všeho bylo, když jste se mě snažila přimět k obdivu toho nevděčného, nevěřícího žáčka von Heidenstama. Tehdy jsem, zcela omluvitelně, odešel ze sálu!

Nebylo ode mě milé, když jsem chápal tajemství žlutého pokoje – Vaši úlohu v něm –, když jsem respektoval Vaši „tajemnou komnatu“, jak jste ji sama nazvala (třebaže nebyla nijak tajná) a v níž jste alespoň jednou za den, s démonickým potěšením, vyjadřovala svůj obdiv a zpívala velebné písně o někom, jehož jméno jste se měla jako úctyhodná žena vyvarovat! Kde jste přišla k tomu bytu!? Slova, která jsem užil, jsou více cynická než vulgární, nejsou namířena proti Vám a o to méně proti našemu dítěti – šlo spíše o předpoklad, že taková slova by jednoho dne proti našemu dítěti mohli použít lidé s nízkým smýšlením!

Proč jsem neudeřil nazpět?

Proč? Protože jsem byl laskavý, miloval jsem Vás, a proto jsem nic neřekl a trpěl – taková je totiž láska – ale zvykl jsem si mlčet a nakonec si připadal vůči Vám falešný. Faleš, k tomu nás nakonec naše manželství dovedlo. Sopka, naplněná nevyřčenými větami, musela vybuchnout – jako se to stalo v Berlíně.

Dokážu pochopit, že jste zaražená, po čtyřech měsících prožitých v sebeklamu. Sebeklam je slovo!

Pro mé mlčení jste se zajisté domnívala, že mě máte v moci; že jste mě ohromila svou špatností, obzvláště během týdne tisku, když jste odpočívala na mé pohovce a hlásala moudrost z poloviny minulého století. Přijal jsem to jako zkoušku – Herkules a Omfalé –, abych zjistil, jak dlouho budu schopen snášet tu nepřátelskou hrubost (v elegantním hávu), a Vy vypadáte tak půvabně, když jste zlá! Překrásná jako rozmazlené děcko! Kterému je dovoleno tahat ostatní za vlasy! V duchu jsem truchlil nad Vaším i svým ponižením!

Je totiž ponižující, vidět, jak se dívka chová zcela nepatřičně k muži, který toho v životě tolik dokázal.

Mluvíte o mých klamných představách! Neměl jsem nikdy žádné jiné než ty, které jste mi vnukla.

Proč jste odešla? Nepochybně jste se styděla za špatné skutky, myslela jste, že máte dostatečně silné svědomí to unést; ale při bližším ohledání to Vaše veliké svědomí nevydrželo!

Tohle si teď myslím!

6.10 Dopis č. 4646

[asi 28. září 1901]

Milovaná!

Blíží se konec našeho krásného snu? Může vůbec skončit, a proč by vlastně měl? Má duše je s Tebou ve dne v noci, vzdálenost mezi námi neexistuje. Život je zajímavý jenom díky Tobě a nepostavil se černým stínům lítosti, nebrav na mě ohledy!

Pro mě jsi nebyla člověkem, nýbrž zjevením... Tvá jasná dobrá dušička prozářila mou temnotu, a když se teď dívám na portrét Puka s čarovnými květinami, vidím hodné dítě, které chce tropit lotroviny a škodit, jenže nemůže.

Když jsem si na břehu moře uvědomil Tvou urozenou krásu, zachvěl jsem se nad vlastní drzostí, že si Tě odvažuji nárokovat jen pro sebe, a z toho, že mi svět, celý svět, závidí, mě jímala hrůza! To na mě bylo přespříliš... Zastyděl jsem se! A dostal strach!

Jak jsem mohl být tak hloupý a uvěřit, že mě miluješ? Za svou pýchu jsem potrestán nejhoršími představami!

Harriet, jak je úžasné, že když jsem po čtyřicet dní pláčem očistil svou duši, vrátila se Labutěnka! I k Tobě! A teď se naše Labutěnky zasnoubí podle Tvé melodie!

„Bůh polibkem spojil naše srdce!“ To jsi řekla! Proč nás pak od sebe odloučil?

Má snad to maličké vychovat své rodiče, aby byli hodni generace nového století, která přichází?

Nebo jsem své štěstí zahubil sám, když jsem probudil náměsíčníci? Výčitky svědomí! Ach!

Co bude dál?

Víš, že včera jsem si četl tu nejlepší knihu dotýkající se mojí záhady? Samozřejmě nepojednává o mně, a právě proto je to úžasné! Kniha se jmenuje Gustav III. a Hans Hof z Kullebergu, 1838. V Engströmově knihovně na ulici Jarla Birgera mají exemplář k zapůjčení. K přečtení je také v Královské knihovně (tam ale vypůjčit nelze). Až budeš mít možnost, přečti si strany 24–28 z prvního dílu!

Pokud posbírám síly, ve tři hodiny bych měl opustit „domov“ a odjet na Kaggeholm. Mám pocit, jako bych už se nikdy víc neměl vrátit zpátky. Domov tu byl jen za Tvé přítomnosti! Ted' se nám vyhýbá! Vyhýbá. Dnes se však na mě, jen si to představ, na rozloučenou přívětivě usmál! A na závěr: Dávalas a bralas, buď požehnaná, miláčku mé duše, má první a poslední nevěsto!

6.11 Dopis č. 4968

[9. dubna 1904]

Má přítelkyně,

zjevně se domníváš, že advokát může jednoduše dosáhnout toho, o co jsme se sami neúspěšně pokoušeli. Pokud Tě však pouto tolik tlačí, ať se tak stane. Přesto si myslím, že jsi se se svou svobodou nakládala tak, jako by žádné pouto nebylo. Sňatek nás nedokázal spojit a Ty věříš, že nás rozvod rozloučí; tak tedy ano! Pro mě, jenž jsem se cítil sňatkem svázán, z toho mohou plynout jediné výhody; budu se moci stýkat, s kým se mi zachce, zařídit si domácnost podle sebe, najmout si služebnictvo dle vlastního přání, myslet a nakupovat, co se mi zachce, aniž by měl kdokoliv právo cokoli namítat. Znamená to pro mě znovu nabýt osobní svobodu a ze Tvých rukou získat nazpět svou čest, neboť každý Tvůj špatný skutek padá na mou hlavu; Každému slůvku, které utrousíš na můj účet, uvěří, přestože nemusí být pravdivé. Pokud bych nevložil svůj život do Božích rukou, mohla bys mne slovem zabít. Tobě, která jsi zneužila moc, kterou Ti nade mnou svěřila Prozřetelnost, chci ještě jednou říci totéž, co Kristus řekl Pilátovi: „Neměl bys nade mnou žádnou moc, kdyby Ti nebyla dána shůry.“

Získala jsi nade mnou moc, ale zneužilas ji, domnívající se, že byla Tvá vlastní, proto jsi o ni přišla.

Během našeho posledního setkání mě nakazilo Tvoje podezírání, až jsem sám začal podezírat, ale kdy se teď dívám zpátky do minulosti, byly to všechno jenom domněnky a veškerý můj citový život samá faleš. Myslím, že Tě sužují výčitky. Byly to mé Velikonoce, vše, co jsme spolu prožili, se obrátilo v popel.

Jistě oceníš, jak toužím po svobodě a znovunabyté cti! Po očistění!

Dobrá, ať se tak stane!

6.12 Dopis č. 5046

2. září 1904

Má drahá přítelkyně,

abychom mohli ukončit naše věčné tahanice, dovol nám rozvázat bezvýznamné pouto, které nás akorát svazuje. Uvidíme, co se stane pak!

Jediné, co potřebujeme, je potvrzení, že od podzimu 1903 do jara 1904 jsme žili odděleně. Nezatahujme do naší záležitosti nic zbytečného, uvědomme si, že nesoulad v našem soužití není ničí chybou. Dobře si vše rozmysli, abys? nevrhla stín na rodinný původ naší malé. V takovém případě bych o ni navždy ztratil zájem; a dítě by ve škole i životě prožívalo muka!

Dovol tedy, aby Millar vše přichystal k jednání!

Nenávidím tohle nepřirozené pouto, jež mne na Tobě činí závislým, mou čest závislou na Tvých způsobech. K Tobě nenávist však nechovám a chci se rozejít v dobrém.

Další děti bychom mít neměli, musíme být volní, abychom mohli růst v našem umění!

To je má nejhlubší a poslední věta!

Tvůj přítel

August Strindberg

6.13 Dopis č. 5213

16. září 1905

Drahé dítě,

rozjasnilo se! Až se teď sám sebe ptám, proč jsi nezačala u Alkmana. Ušetřila by sis čtrnáct dní utrpení. Jak asi víš, odpovím si: *C'est plus fort que moi*. Stejně jako víš, že se utěšuji nevyhnutelností toho všeho, mělo to tak být. Ale kdo mě nutil se tolik trápit? Já nevím! Někdo mimo mě, někdo s nezlopným názorem, který se nakonec ukázal jako dobrý. O tomto Neznámém vím jen tolik, že hýbe mým osudem, a třebaže s odbočkami, vždy směřuje k cíli. Na začátku naší společné cesty jsi to nedokázala pochopit, dokonce jsi věřila, že člověk je pánem svého osudu! Byl jsem často zoufalý, že jsem Tě nedokázal přesvědčit o opaku.

Vyprávělas mi o svém pokoji, o všech těch chybách neviditelných jiným než Tvým očím, co sis tehdy myslela? Pro Tebe je to skutečné a umíš to ukázat ostatním, takže žádná halucinace.

Teď bych Ti rád pověděl o tom, co se stalo před osmi dny. V noci jsem se vzbudil a pod polštářem našel běsa.

Dále: Stejného netvora jsem letos objevil již třikrát ve žlutém pokoji, pokaždé když jsem se chystal ke spánku, ležel okázale uprostřed postele.

Pokaždé jsem ho hodil do kýble, abych si ho mohl ráno prohlédnout, je-li skutečný.

Co se to děje?

Teosofové praví: Buď to jsou projekce cizích, nebo vlastních nečistých myšlenek.

Vybavíš si, jak v Troldovi od Jonase Lieho Nor začaruje mouchy a poštvé je na své nepřátele?

Jak víš, já na kouzla věřím! Možná je to varování od našeho neviditelného „Učitele“?

(Vzpomeň na to veliké, co minulou zimu u Inéz vyletělo z likérové sklenky. A na to šedivé v Inézině pokoji na Hornbæku!)

Nedokážu to vysvětlit běžným způsobem! Fakta zůstávají!

O něčem takovém se však nedá vyprávět každému.

(Pamatuješ si, jak jsi v kostele u Jakuba viděla jednoho chudáka obsypaného netvory?)

Ano, kolem nás se děje tolik úžasného! Dívej se a strádej!

Přítel

August Sg

6.14 Dopis č. 5223

1. října 1905

Drahá přítelkyně,

chci Ti poblahopřát! Je to jako bojovat s démony, vítězství nad nimi je zázrak! Z Velikonoc mi nezůstal žádný obrázek, všechny nadobro zmizely. Ale scéna je velmi jednoduchá a klidně se může odvíjet od Castegrenových zdrojů.

AnnMari je už velká slečna, učí mě mluvit švédsky.

„Tatínek by neměl říkat jo, pouze ano.“ Dále mi osvětlila, že mám zelené vlasy.

Nemůže se dočkat, až se maminka vrátí, bude si s ní hrát a v noci držet za ruku.

V tuhle chvíli je na návštěvě u Gustava Janssona, na schodech se představila jeho dvěma chlapcům, a tak ji pozvali, aby si společně hráli. Dokonce se tady na ulici Karlavägen seznámila s malou Hervor, tříletou dcerkou kapitána Lindströma od vozatajstva.

Tvoje dcerka je laskavá a mírná, z chodby nikdy neslyším křik. Jen kaši dvakrát nemiluje, a protože je zdravá a jíst musí, dostává něco jiného, aby nevyplenila spíž.

Tanec smrti se hraje v Německu a podle zpráv je to „úspěch“. Z Kolína teď pokračuje do Leipzigu, Berlína, a tak dál.

S Inéz nejsem v kontaktu, Castergrena požádám, aby scénu udělal dle Tvých požadavků.

Jak dlouho zůstaneš v Göteborgu?

Přítel

August Sg.

6.15 Dopis č. 5274

2. prosince 1905

Harriet,

zdá se, že naše pohádka je u konce a společný osud zpečetěn. Anděl smrti se snáší na ulici Karlavägen; piano je pryč, Infernální obraz stejně tak, v pondělí jdou pryč ostatní malby. Ale vzdaluje se mi i maličká, a to je těžké a cizí.

Nejtěžší je však to, že vzpomínky blednou a obracejí se v prach.

Labutěnka je mrtvá, už dlouho, Nevěsta ztratila korunku, Indrova dcera si libuje ve špíně a těší se z lidského utrpení, Velikonoční dívka dala přednost varieté před truchlohrou. Takový je život!

Už nevěřím v naše soužití, neboť nevěřím tomu, co bylo. Možná jsi byla jediná, kdo mě pochopil, v některých chvílích... a přesto!

Kam mě to povede dál, nevím, ale bude to kupředu, a ne dolů! Doufám, že už Ti nikdy nevstoupím do cesty, to nechci!

Zapomeň, že jsem kdy napsal svůj poslední dopis, štěstí se vydej hledat jinam!

Mám dost tohoto světa, chci se sžít s myšlenkou na konec, a všechno, co bude následovat pak.

Byly to jen *Lug* a *Trug* a *Schein*, nenechaly po sobě pocit ztráty, jedině hnusu.

Budu-li žít o hodně déle, změní se to, co mezi námi bylo, v kouř, jako všechno ostatní, a dítě se mi vzdálí stejně jako ty ostatní.

To je svým způsobem štěstí! Pokud se dočkám!

August Sg

6.16 Dopis č. 5541

12. května 1907

Harriet,

musím Ti vůbec psát? Znáš všechny mé myšlenky a pocity, stejně jako já ty Tvé. O všem, co jsi mi napsala v dopise, jsem již věděl, i o tom, kdo Tě trápí, ačkoliv mi nikdo nic neřekl. Když trpíš, jsem Ti nablízku a trpím s Tebou, ale jakmile se raduješ, nemůžu u Tebe být pokaždé, protože tehdy Tě život staví na stranu mých nepřátel. Nemohu se radovat z nezaslouženého úspěchu, když se děje na můj úkor!

Zvykám si na velkou samotu letošního léta a od života už nic nečekám, jelikož se vše ukázalo jako neudržitelné, přechodné a prchavé. Ani mé dítě už není moje, cizí lidé je obrátili proti mně, ale je to milost, že necítím bolest nad svou ztrátou. Každým zpřetrženým poutem se z tohoto vězení osvobozuji!

Napříště budu němý! V mlčení se s Tebou nejlépe setkávám, představuji si Tě jako průzračnou bytost, tak se přede mnou jevíš, bez cizích útků ve své osnově...

Nemohu vstoupit do Tvého domova, nachází se tam cizí bytosti, a přesto se mi zdá tak dokonale krásný, jako bych si je pro vás dvě vysnil, pro Tebe a dítě. Nemůžu s Tebou mluvit, protože tu není nic, co by mohlo být vysloveno, netoužím se s Tebou setkat, protože Tě můžu vidět, kdykoliv chci a takovou, jakou chci.

Lidé a život se nás snažili odloučit, každý svým způsobem, ale já věřím, že se stejně jednou setkáme, na jiném místě, protože jsme spřízněni, a nikdy být nepřestaneme...

Tvůj

Bezejmenný.

6.17 Dopis č. 5854

11.–12. dubna 1908

Co se stalo včera večer mezi 10.30 a 11.30, nemám zdání, ale málem jste mi roztrhly srdce!

Tvoje srdíčko mi v hrudi tlouklo tak mocně, že jsem na ně musel položit ruku a pohlédnout, poté se utišilo a zpomalilo tlukot tak, až mne napadlo, nejsi-li mrtvá.

Jakmile jsem se však v měsíčním světle odebral do své věrné modré postele, jež nikdy nepomyslela na jinou ženu než na Tebe, položila ses mi na paži, viděl jsem Tvůj obličejík, cítil Tvůj dech; vzal jsem Tě v té tmě za ruku, zlíbal Ti dlaň a zašeptal do ní jako dřív: „Dobrou noc, má milá, milovaná ženo!“

Je to ono, čím Beethoven myslel *Die ferne Geliebte*? Pravda je taková, že jsem byl příliš dětinský, abych to pochopil, když jsi mi poprvé vstoupila do cesty. Co to je? Vyšší život na vyšší úrovni, určený pouze nám, Götterkinder! A sem má být uvedena a zasvěcena žízala! Ne, Agnes, Indrova dcero! Ne! Nic světského! To musí zůstat venku před chrámem!

Nejprve jsem se kradl pryč, jako z místa zločinu! Nechci být pokrytcem, volal jsem k Bohu! Modlil jsem se, aby mi seslal znamení své nepřízně! Ale On mne nesrazil, zalil můj pokoj měsíčním světlem, a o půlnoci mi do náručí položil mou krásnou ženušku! Je to tak! Mám svolení!? Ale dobře si všimni, že jedině v měkké noční temnotě, jež činí toto mystérium nevinným! Za dne, za slunečního světla je to hřích! Pak to buší ve všech stěnách!

Myslel jsem si, že se Tvoje zasnoubení zrodilo mrtvé, a je mrtvé! A věřím, že vím proč, vím i důvod, proč jsi ho vzala *par dépit*!

Přednedávnem jsem zachránil hořící ženu! Pokud jsem teď zachránil Tebe, jsem Tvůj dobrý Ariel, služebník pro život až do smrti, i po ní!

Ale co se stane teď?

Uvidíš, mé Dítě, nejčistší láska je i tou nejsilnější, a takovou zůstane!

6.18 Dopis č. 5918

[15. května 1908]

K nastěhování!

(okamžitěmu)

Ulice Karlavägen 40, třetí patro.

Čtyři pokoje, kuchyň atd.

Netřeba platit nájem!

6.19 Komentář k vybraným dopisům

Již při prvním letmém pohledu na dopisy adresované Harriet Bosse je jasně zřetelný posun, který se odehrál ve Strindbergově korespondenci od těch určených Siri. Jsou totiž výrazně kratší. Strindberg sice v průběhu let nikterak neubral na četnosti, se kterou se na své adresáty obracel, volil však čím dál častěji sevřenější formu a zásadně omezil nadužívání interpunkčních znamének, především vykřičníků. Dopisy jsou věcnější a jednodušší. I proto se mezi nimi poetické milostné dopisy pro Harriet tolik vyjímají.

Dopisy určené Harriet Bosse jsou mnohem subtilnější než ty, které adresoval své první manželce. Zároveň dochází i k výraznému mocenskému posunu. Zatímco ve vztahu k Siri je Strindberg hybatelem dění a snaží se ji odvrátit od minulosti, aby se po jeho boku konečně rozhodla pro barvitě vylíčenou budoucnost, s Harriet se téměř od začátku ocitá v netypické podřízené pozici. Vzhledem k tomu, že ve společné domácnosti prakticky nežili a velice záhy se ukázalo, že ani žít nebudou, nejsou Strindbergovy dopisy výhledem do budoucnosti, ale spíše rozjímáním nad tím, co rozlukou ztratili. Toto vzpomínání není však ani v nejmenším nostalgické, ve smyslu toužení po dřívějším ideálu, který je však nenávratně ztracen, ale naopak výrazně melancholické, jako výraz stesku a bolesti po všem neprožitém.

Výrazným emblémem korespondence se Siri von Essen je poetika středověké dvorské lásky, v celé škále od božského uctívání po vyhrožování nejhlubším pohrdáním; v dopisech pro Harriet Bosse však podobných výrazových prostředků neužívá vůbec. Margaretha Fahlgrenová (1994: 223–224) poukazuje na to, jak výrazná je Strindbergova snaha o přetvoření Harriet v literární postavu, a literární čtení, hlavní motiv této diplomové práce, na příkladu jejich korespondence připouští. Harriet se v dopisech skutečně mění v obraz ideální ženy, jejímž úkolem je Strindberga smířit s lidstvem a se ženami. Podobné motivy jsme sice viděli už v dopisech pro Siri, i v jejich vztahu spatřuje Strindberg cestu k obrácení se k dobru, Harriet Bosse má však do jeho života přinést tolik vytoužený řád. Siri měla z jeho ramen sejmout utrpení a hříchy, stát se aktivním činitelem v procesu usmíření; u Harriet naopak stačilo, že literátovi vstoupila do života. Protože ale tuto roli odmítla, vytoužené usmíření nastat nemůže. Zobrazení jejich vztahu dostává mnohem duchovnější podstatu, než jakou známe z dopisů pro Siri.

V těch už sice touží po propojení duší a Siri slibuje, že pokud jim nebude dopřán společný pozemský život, spojí se, bez závaží hříšného těla, po smrti, avšak ve vztahu s Harriet toto propojení nachází ještě za života. Zatímco Siri von Essen líčí v dopisech jako ženu-lvici, neboli symbol Spasitele sestupujícího pro záchranu hříšníka na svět, v Harriet vidí obraz Madony s dítětem, nejčistší obraz ženství a mateřství. Z dopisů také vyplývá, jak silně byla Harriet propojena se Strindbergovou dramatickou tvorbou. Stala se předobrazem hned několika výrazných ženských postav, a v dopisech je jménem postav často oslokována – jako Labutěnka, Nevěsta s korunkou či Indrova dcera.

V korespondenci se Siri von Essen převládají vertikální motivy: pád a ponížení, vzestup a povýšení, přerod z malého člověka ve velkého, výstup vzhůru a shlížení na svět shora, kdežto v dopisech pro Harriet jde o rozměr spíše horizontální, či přesněji rozbíhající se do všech stran. Strindberg totiž často zmiňuje jejich astrální setkávání, bez ohledu na to, kde se zrovna tělesně nacházejí; je přesvědčen, že jej Harriet často navštěvuje a volá k sobě. Tyto dopisy je však kvůli hluboké provázanosti takřka nezbytné číst v kombinaci se zápisy v *Okulním deníku*.

7 Závěr

August Strindberg je jedním z autorů, jejichž dílo je zásadně ovlivněno tím, zda se interpretuje s přihlédnutím k událostem z osobního života, anebo dochází k nekompromisnímu oddělení obou rovin. Cílem této práce bylo poukázat na možnost třetí cesty, propojení obou sfér tak, že se mezi literární dílo zařadí i texty na první pohled osobní, a sice Strindbergovy dopisy.

Největší kontroverzi kolem Strindberga vyvolává jeho vztah k ženám, proto se tato práce zaměřila na dopisy určené právě jim, konkrétně manželkám Siri von Essen a Harriet Bosse. V první části práce jsme se pokusili ukázat, že literární aspekty milostného dopisu umožňují číst i prizmatem epistolárního románu. Právě tak lze totiž na Strindbergovu korespondenci nahlížet: jako na epistolární román probíhající na pozadí literárního díla. Inspirací k tomuto přístupu je korespondence Franze Kafky. Ta byla do češtiny přeložena v kompletním rozsahu a zařadila se po bok jeho románových a povídkových textů, ne však jen jako doplněk, ale jako jeho rovnocenná součást. Vzhledem k tomu, že korespondence obou literátů nese celou řadu shodných znaků, věříme, že by se stejně pozitivní recepce dočkaly také Strindbergovy dopisy; vydání Kafkovy korespondence by mohlo v mnoha ohledech posloužit jako vzor. Jistě by nebylo nezbytné a ani žádoucí pokoušet se Strindbergovu korespondenci přeložit celou, ale stejně jako v případě Kafkových dopisů by bylo možné ji nejprve roztrždit na několik tematických okruhů, z nichž by pro české prostředí byly nejrelevantnější dopisy s manželkami a dopisy přátelům a nepřátelům.

V této diplomové práci představujeme jen malý zlomek z korespondence, věříme však, že i z něj jasně vyvstává, jak veliký potenciál v sobě Strindbergovy dopisy skrývají. Přinejmenším by mohly přispět k oživení významu strindbergovské diskuze a podpořit tak i pozici jeho dramát na české divadelní scéně.

8 Seznam literatury

Primární zdroje:

EKLUND, T. (ed.) (1963): *August Strindberg ur Ockulta dagboken*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

MEIDAL, B. – JOHANSSON, C. O. (eds.) (1999): *Ett år – ett liv i brev*, Stockholm: Prisma.

[LAMM, M.] (1932): *Strindbergs brev till Harriet Bosse*. Stockholm: Natur och Kultur.

STRINDBERG, A. (1948): *Brev 1*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1950): *Brev 2*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1952): *Brev 3*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1962): *Brev 7*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1964): *Brev 8*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1965): *Brev 9*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1974): *Brev 14*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1976): *Brev 15*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

STRINDBERG, A. (1989): *Brev 16*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Sekundární zdroje:

ANDERSEN[OVÁ]-WYMAN[OVÁ], K. (2007): *Andreas Capellanus on love?*. New York: Palgrave.

BARTHES, R. (2007): *Fragmenty milostného diskurzu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

BACHTIN, M. M. (2007): *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*. Praha: Argo.

- CAILLOIS, R. (1998): *Hry a lidé*. Praha: Studio Ypsilon.
- CANETTI, E. (2004): *Druhý proces*. Praha: Prostor.
- FAHLGREN[OVÁ], M. (1994): *Kvinnans ekvation*. Stockholm: Carlsson förlag.
- FALKNER[OVÁ]-SÖDERBERG[OVÁ], S. (1970): *Fanny Falkner och August Strindberg*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- GOETHE, J. W. (1955): *Faust*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- HARTLOVÁ, D. (ed.) (2004): *Slovník severských spisovatelů*, Praha: Libri.
- HOŘÍNEK, Z. (1995): *Cesty moderního dramatu*. Praha: Studio Ypsilon.
- HUIZINGA, J. (1971): *Homo ludens, O původu kultury ve hře*. Praha: Studio Ypsilon.
- HUMPÁL, M. – KADEČKOVÁ, H. – PARENTE-ČAPKOVÁ, V. (2006): *Moderní skandinávské literatury 1870–2000*. Praha: Karolinum.
- LAGERCRANTZ, O. (2007): *August Strindberg*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- LAMM, M. (1948): Inledning. In A. Strindberg: *Brev I*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, s. VII–XII.
- LE GOFF, J. (1991): *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon.
- MARTINUS[OVÁ], E. (2007): *Lite djävul, lite ängel*. Stockholm: Carlsson förlag.
- MEIDAL, B. (2001): Förord. In: A. Strindberg: *Brev 21, Supplement 1857–1892*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, s. 5–10.
- SANDBERG, H. (1996): Till komst och mottagande. In: A. Strindberg: *Han och hon*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, s. 219–248.
- SVOBODOVÁ, E. (2012): *Traktát de amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita.
- VLAŠÍN, Š. et al. (1984): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel.
- WESTERSTÅHL[OVÁ] STENPORT[OVÁ], A. (2006): *Det gäckande könet*. Stockholm: Brutus Östling Bokförlad Symposion.